

NORGE PÅ TERSKELEN

av Odd Gunnar Skagestad

Utgitt av Direkte Forlaget as
direkteforlaget.com
år 2000

Trykk: Allkopi, Høvik
Illustrasjon og omslag: Rolv Fatland

ISBN: 82-91690-33-2

Odd Gunnar Skagestad:

På terskelen...

*En svært alvorlig bok om alt vi nordmenn rakk og alt vi ikke rakk
før årtusenskiftet.*

BRUKERVEILEDNING

Kjære Leser,

Du holder nå i din hånd fruktene av et *bokprosjekt*, unnfanget og båret frem i folkeopplysningens tjeneste. Dette er ikke en bok som du behøver lese sammenhengende fra perm til perm -- snarere tvert imot; den er ment å være et *oppslagsverk* med alle de fordeler dét innebærer for deg. Sånn sett kan du -- selv om det på ingen måte er tilrådelig -- simpelthen legge fra deg boken fra tid til annen.

Om forfatteren må spesielt opplyses at han tar tildels sterk avstand fra det budskap som i sin tid ble målbåret av *Kumbel* alias Piet Hein i hans forterpede *Gruk*: "*Den som kun tar spøk for spøk og alvor kun alvorlig, Han og Hun har faktisk fattet begge deler dårlig!*" Som leveregel er denslags rett og slett forkastelig. Budskapet må dog innrømmes å ha påvirket deler av denne bok. Forfatteren må likeledes erkjenne at han ikke har maktet å frigjøre seg fra slagskyggen av det *tvisynt* som Aasmund O. Vinje i sin tid forlenet oss med, og som er blitt en ufordragelig del av den særnorske *ethos*.

Humor skal man nødvendig spøke med. Forfatteren har forsøkt å unngå denslags. Med Sigrid Undsets ord at "*Det som begrunnes i lyst ender i sorg*" i minne vil jeg nødvendig vedgå – selv om det faktisk er sant – at boken er skrevet *for moro skyld*. Tilløp til lettsindig fleip er derfor blitt luket ut med nennsom hånd.

Boken er et seriøst innlegg i *verdidebatten*. Budskapet er ikke det nihilistiske – at alle verdier skal omvurderes – men at det fra tid til annen (som når vi f.eks. befinner oss ved et sekel- eller millennium-skifte) kan være sunt å anlegge et skråblikk på våre tilvante forestillinger og virkelighetsoppfatninger. Jeg foregir ikke å være "politisk korrekt". Dersom leseren søker "riktige holdninger", vil andre bøker være å foretrekke. Skulle leseren finne tonen overstadig lettsindig, eller attpåtil -- hvem vet? -- arrogant, sur eller angstbitersk, ber jeg henne (for det er jo helst kvinner som leser bøker, ikke sant) bære over med det,

-- det er ikke så vondt ment. Vi får heller skylde på millennium-syndromet...

For å unngå eventuelle injuriersøksmål vil jeg be om at navngitte personer oppfattes som fiktive sådanne (det blir greiere sånn).

Godt hundreår, og takk for det gamle!

Vennlig hilsen,

Odd Gunnar Skagestad.

Innholdsfortegnelse:

BRUKERVEILEDNING

KAP. 1 - ELLE MELLE, DEG FORTELLE

KAP. 2 - NASJONSBYGGING

- 2.1. Prosjektet og prosjektene
- 2.2. Vår nasjonale identitet
- 2.3. Den nasjonale ethos
- 2.4. Det Norske Hus
- 2.5. De Store Prosjekter
- 2.6. Etterslepet fra det 19. århundre

KAP. 3 - FORRIGE ÅRHUNDRESKIFTE

- 3.1. Det 19. århundre - en hederlig innspurt
- 3.2. På sporet av den tapte tid?
- 3.3. Vyer og visjoner

KAP. 4 - DET TYVENDE ÅRHUNDRE

- 4.1. Prosjekter som kom i mål
- 4.2. Men på den annen side ...
- 4.3. Prosjekter som burde vært realisert ...
- 4.4. ... eller skrinlagt

KAP. 5 - TILBAKE TIL FREMTIDEN

- 5.1. Millenniumsyndromet
- 5.2. Dagen derpå: Seterjentens blåmandag?

KAP. 6 - ALFABETISK OVERSIKT

KAP. 7 - EPILOG

VEDLEGG: 104 Gode Norske Ordtak (Annotert oversikt)

KAP. 1 - ELLE MELLE, DEG FORTELLE

Vi kan skryte av så mangt. Dét gjør vi ikke; dertil er vi av natur for beskjedne, vi brave nordmenn. Men innerst inne vet vi jo (og sier det også ved løsslupne anledninger) at hadde det ikke vært for oss, så ville verden aldri fått bindersene, ostehøvelen eller sprayboksen. Verden ville aldri fått hverken Nordpolen eller Sydpolen, og slett ikke Lillehammer-OL. *Look to Norway!* Intet slår den gode følelsen av å kunne sole seg i glansen av egen fortrefelighet. Men alt er ikke helt hva det var. Noe er gått tapt underveis. Og jeg tenker ikke bare på eplenikkens, treski og Tiedemanns Karva Bla', selv om disse materielle tap er ille nok. Nei, også på det åndelige plan er forfallstendenser å spore. Selvsagt har skolen skylden, men det er ingen trøst. Trøsten er at utviklingen ikke er irreversibel.

Denne boken handler om saker og ting vi nordmenn ikke rakk å gjøre i det 20. århundre. Og nå er det for sent!?! Visse ting er det *aldri* for sent å gjøre noe med. Som f.eks. å lære å telle.

Telling er elementært, men også vanskelig. Når begynner vi, og hvor skal vi slutte? Når kloden snurrer og fremtiden ruller oss i møte kan det gå rundt for noen hver. Dét skjedde allerede med den ellers så ryddige *Phileas Fogg* i Jules Verne-klassikeren *Jorden rundt på 80 dager*, -- han som nesten tapte veddemålet sitt fordi han ikke tenkte på at han passerte datolinjen på sin ferd fra vest mot øst. Dette skjedde i 1873. Siden har vi levet i fartens tidsalder, hvor utviklingen bare har gått fortere og fortere, så vi knapt kan henge med i svingene. På 1950-tallet hadde vi ennå ikke helt tapt fotfestet. Dengang visste lærerne i den norske grunnskolen (som på det tidspunktet het *folkeskolen*) å kunne fortelle oss at det var noe som het *grunntall* og noe annet som het *ordenstall*. De visuelle læremidler var tavle og kritt: En vannrett linje ble trukket, og delt opp med korte loddrette streker, behørig merket med tall. *Grunntall*: Null (0) i midten, så 1, 2, 3 osv. til høyre og tilsvarende -1, -2, -3 osv. til venstre. *Ordenstallene* (den *første*, *annen*, *tredje* osv.) angav i tilsvarende rekkefølge enhetene fra det ene grunntall til det neste. Strekningen fra 0 til 1 var således den *første* i rekken, og slik kunne vi fortsette så langt vi orket; ja de glupeste blant oss var endatil så venstre-vridde at de gikk andre veien fra og med den *minus første*. Men prinsippet var enkelt, og norske barn lærte å *telle*. Og hadde skoledagen seks timer, var ingen skolebarn i tvil om hva som var hhv. første, annen, tredje, fjerde, femte og sjette time.

Nedturen kom en gang på det glade 60-tallet, da den norske lærerstand -- av alle -- innførte en selsom slibrighet som de kalte *nullte time*. Ingen protesterte, selv om enhver som hadde lært å telle visste at å lage et ordenstall av null er umulig, i teori såvel som i praksis. Prøv selv! Hvis leseren ikke nettopp har passert Bomringen eller besøkt et parkometer, har hun eller han kanskje noen kronestykker i håndvesken eller lommen. Plukk dem opp og tell dem! (Eller, om du er blakk, bruk fingrene, som også er greit tellbare med vanligvis fem på hver hånd). Og si så hvilken av myntene eller fingrene som er den "*nullte*" eller "*nr. 0*".... Nettopp. Slik har altså skoleverket -- som vel burde ha annet å bestille -- klart å forkludre de oppvoksende slekters forståelse av tallenes funksjon, og ødelegge deres evne til å telle.

Så kan man spørre om dette egentlig er så farlig, all den tid vi nå ikke bare lever i fartens tidsalder men endog i data-alderen, -- i vår virtuelt-digitaliserte virkelighet hvor problemene kjekt løses med PC og lommekalkulator, uten alt dette tullet med ordenstall og sånt. Skoleverket har jo allerede gitt svaret. For dem som ikke slår seg til ro med det, kan jeg bare røpe at å kunne telle hører, i likhet med det å kunne lese innenat, til livets enkle gleder. Det er av de ting man kan gjøre rett og slett for moro skyld.

Enda morsommere blir det når vi tar en titt på vår tidsregning. Denne tar utgangspunkt i tidspunktet for Kristi fødsel, som ifølge gammel tradisjon (visstnok stadfestet ved kirkemøtet i Nikea ca. 325 år senere) fant sted julaften for snart 2000 år siden. Nyere kritisk forskning mener å ha påvist at denne tidsfastsettelsen kan være noe tvilsom. Spesielt astronomene, med sine beregninger for når *Betlehemsstjernen* kan ha vist seg, mener å vite at Kristus i virkeligheten må ha blitt født minst 4 og kanskje hele 7 år tidligere enn kirkemøtet postulerte. Det får være som det vil. Vår tidsregning er hverken astronomi eller teologi. Vår tidsregning er rett og slett et spørsmål om å nummerere dvs. telle -- bakover i oldtiden eller fremover mot vår tid -- ut fra et vilkårlig gitt null-punkt. Akkurat som på folkeskoletimens tall-linje, med null-punktet i midten, og minus-tallene og pluss-tallene i ordnet rekkefølge henholdsvis til venstre og til høyre, alt etter som vi snakker om et tidspunkt før eller etter Kristi fødsel. Og null-punktet er fortsatt bare et punkt, uten utstrekning i tid eller rom. Noe "År nr. 0" eller "*nullte*" år fantes ikke og kan heller ikke teoretisk forefinnes. Her, som ellers når det skal telles, starter vi med det *første* ("*År nr. 1*"). Teller vi så videre til år nr. 1999, har vi altså å gjøre med det

nittenhundreogniogtitiende år etter det antatte tidspunkt for Kristi fødsel (null-punktet). Da året og døgnet til slutt ebbet ut 31. desember 1999, hadde vi følgelig tilbakelagt 1999 år av vår tidsregning. Og da vi endelig kunne skrive 1. januar 2000, gjenstod det ennå ett år før vi ville være kommet inn i selvsamme tidsregnings *tredje* (ordenstall, ja) *millennium*.

Men denne boken er skrevet uten henblikk på ovenstående trivielle fakta. Dette var kun en liten repetisjonsøvelse, -- en frugal forrett for å friste fantasien og pirre perspektivene. Uansett om leseren synes det er gjevt å kunne telle eller ei, er det et faktum at mange har opplevet det som noe stort å se frem til å kunne ta i bruk en kalender hvor den firesifrede årstallangivelsen starter med et 2-tall istedenfor et 1-tall. Det er fint å ha noe å se frem til. Ikke et vondt ord om dem som pr. 1.1.2000. allerede hadde gjort seg ferdig med nedtellingen, tømt millennium-champagnen og svidd av tusenårs-fyrverkeriet. Denne boken er også for dere. (Mer om denslags i kap. 5.).

Men altså, -- saker og ting som vi nordmenn ikke rakk å gjøre i det 20. århundre. Her må vi alle utøve et nøkternt skjønn og ikke la panikken løpe av med oss. For det *første* er det klart at "*vi nordmenn*" er et mer tøyelig begrep enn vi vanligvis går rundt og tenker på. Noen av oss rakk nesten ingen ting, mens andre er stort sett ájour. For det *annet* har vi ikke så dårlig tid som enkelte tror: Av foranstående fremgår at du trygt kan vente til et stykke ut i desember år 2000 med de mest ulystbetonte oppgavene, og likevel komme i mål før det ugjenkallelig er for sent. For det *tredje* -- og det er ikke for å skryte altså -- så må vi ikke la alt det ugjorte overskygge det faktum at vi nordmenn tross alt har gjort en hel masse i det 20. århundre. Når det 20. århundres historie engang skal skrives, vil det visselig hete (som OL-pamp Samaranch ville sagt det): *The Best Century Ever!* Og det skal ikke stikkes under en stol at dét i særlig grad vil være nordmenns fortjeneste. For det *fjerde* må det nevnes at en nærmere analyse av de ting vi ikke rakk (se den alfabetiske oversikt under kap. 6.) også bringer for dagen enkelte forhold som like gjerne kunne forbli ugjort. For det *femte* må det i anstendighetens navn påpekes at vi nordmenn i det 20. århundre -- som faktisk har vært en ganske travel tid -- sannelig har hatt andre ting å tenke på enn å oppfylle hundreårsplaner. Målstyring og virksomhetsplanlegging er noe vi først har fått tid til å sysle med i de senere år. For det *sjette* er det så mye annet leit der ute i verden som heller burde påkalle vår oppmerksomhet, nå med globaliseringen og regnskogen og all ting. Etnosentrisk navlebeskuelse ligger ikke for oss, nei! Og til

syvende og sist vil forfatteren bare ha sagt at ... (nei, forresten, nå får det være nok med tallmagi-øvelser. Les heller resten av boken).

KAP. 2 - NASJONSBYGGING

2.1. Prosjektet og prosjektene

Nasjonsbygging er i skuddet. Mens vi nærmet oss slutten av det 20. århundre var en rekke mer eller mindre identifiserbare nasjoner i ferd med å oppdage, gjenoppdage eller redefinere seg selv. Litt pussig, i grunnen, nå som vi alle endelig skulle venne oss til vår moderne og inkluderende tilværelse som innbyggere av *den globale landsby*. Og så dukker denslags atavistiske tilbøyeligheter opp som paddehatter og fører med seg allskens fortredeligheter. Undertiden av rent epidemisk karakter, -- enkelte observatører går så langt som til å hevde at *stamme-viruset* er blitt den internasjonale politikks *aids*. Et raskt blikk på kartet minner oss om at det slett ikke går så greit for seg. Nye og gamle konflikter ulmer, slår gnister eller eksploderer, det være seg i Nord-Irland, Baskerland, Kurdistan, Øst-Timor eller Tsjetsjenia, for ikke å snakke om Jugoslavia. Selv sedate briter har fått hastverk med å *finne seg sjæl*, ikke som briter men som engelskmenn, skotter, walisere -- om de da ikke nøyer seg med verdensvant å konstatere at "I'm a Londoner, living in Europe".

Som nordmenn stiller vi opp -- pliktskyldigst og kanskje endog entusiastisk -- for å redde verden når det skjærer seg som verst der ute. Samtidig kan vi koste på oss å holde en komfortabel avstand til disse viderverdighetene. Nasjonsbygging er noe som *andre* maser og strir med. Selv er vi forlenget immunisert mot stamme-viruset. Vel kan vi registrere at nasjonsbygging er i skuddet, men det er *de andre* -- ikke *oss* -- som befinner seg i ildlinjen.

De andre -- ikke oss. Men heller ikke vi eksisterer helt upåvirket av de *føringer* (som det så smukt heter på moderne kansellispråk) som erfaringene, arven og impulsene fra vår felles fjerne og nære fortid og nåtid legger opp for oss. Føringer som kommer til uttrykk i et vell av virksomheter samt mer eller mindre oppbyggelige prosjekter med nasjonale overtoner.

Riktignok har vi nordmenn ikke oppfunnet kruttet, men vi stod ganske nær da det smalt. Slikt setter spor. I denne boken vil vi prøve å følge noen av sporene.

Nasjonalisme-fenomenet og dets røtter skal ikke drøftes her. Denne boken gir ingen analyse av de mekanismer som ligger til grunn for den virksomhet som kalles *nasjonsbygging*. Den tar utgangspunkt i selve byggeprosjektet. Det er her vi finner de

store og små enkeltprosjekter som vi har balet med i over 1000 år. Vi finner dem også i det 20. århundre -- mange som etterslep fra tidligere sekler, andre som avleggere eller rotskudd fra fordums ville vekster, og ikke så rent få som flunkende nye foretak med utspring i modernitetens antatte krav og forventninger. Ikke alle kom i mål. Noen prosjekter ble skrinlagt, enkelte kom på håpløst ville veier, og atter andre rakk man bare ikke å slutføre. Det er disse denne boken handler om.

Boken handler riktignok ikke bare om det. Ikke alle forehavender er nasjonsbyggingsprosjekter. Vårt perspektiv er videre enn som så. Men som vilkårlig betraktningmåte lar nasjonsbyggings-perspektivet oss observere vårt dagligliv med dets mer eller mindre påtrengende utfordringer i et sammenhengende mønster, i et hjemlig gjenskinn av rødt, hvitt og blått.

Leseren vil registrere at ordet "*nasjonsbyggingsprosjektet*" (helst i bestemt form) i denne boken blir brukt om den samlede og overgripende prosess som i Norge har pågått i over 1000 år. Det vil også -- og gjerne i ubestemt flertallsform -- betegne det mangfold av enkeltprosjekter og -prosesser som man med større eller mindre rett kan mene inngår i førstnevnte.

Vi er blitt flasket opp med forestillingen om at Norge er en *ung nasjon*. Dette har vi hørt mange ganger, skjønt hva som egentlig menes er uklart. Men skitt la gå, man er ikke eldre enn man føler seg. Og da blir alt så mye klarere, for hvis det er noe vi nordmenn kan, er det å føle oss unge -- i sinn og skinn! Ja, som nasjon føler vi oss strengt tatt under den kriminelle lavalder, -- alle de gale og straffbare tingene er det jo *andre* (kolonimakter, kommunist- og fasciststater osv.) som har begått.

Vi slår altså fast at Norge er en *ung* (om enn ikke helt "*ny*") nasjon. Og gjett hva er det er som fremfor noe annet karakteriserer unge eller "*nye*" nasjoner? Ganske riktig: Allehånde *nasjonsbyggings-prosjekter*. Det handler om bygging av *skigarder* -- fysiske og åndelige -- som markerer skillene mellom oss og alle de andre. Det handler om *gjenoppdagelse av historien*, hvor man med retrospektiv og selektiv byggeteknikk og kreativ anvendelse av dikteriske friheter kan skryte på seg en ærerik felles fortid. Det handler om å utforme (og bli enige om design på) ulike nasjonale *symboler* og *ikoner* (riksvåpen, flagg, nasjonalhymner osv.). Det handler om *målreising* (eget nasjonalspråk gir fin skigard-effekt), opprettelse av institusjoner og fremodling av et åndsliv som forlener oss med en felles kulturell identitet. Og det handler -- ikke minst

i det 20. århundre -- om *de store, prangende prestisjeprosjekter* som med all synlighet forteller at her har vi å gjøre med en utviklet nasjon som fullt ut har inntatt sin rettmessige plass på linje med de andre, -- med de store, selvsikre og veletablerte eldre nasjonene: Et nasjonalt *stålverk*, må vite (selv om stålet kunne kjøpes billigere utenfra); et nasjonalt *flyselskap* ("flag carrier") så alle kan se at man virkelig er kommet på vingene. Dertil hører også ikke bare en flyplass men en skikkelig *lufthavn*, og så *hoved-* som mulig. Et *OL-arrangement* kan få selv den minste nasjon til å virke stor, og henger derfor høyt på alles ønskelister. Pluss selve prikken over i'en, selve beviset på at man ikke er noen bananrepublikk men en moden kulturnasjon: *En opera!* Alt dette handler om å tilfredsstille det angivelige behov for å "*sette landet på kartet*", og da på en slik måte som viser at man har å gjøre med "*en moderne industrinasjon*", "*et moderne teknologisamfunn*" og "*en moderne kulturnasjon*" -- alt selvsagt med dype og solide røtter i en trygg og ubrutt folkelig nasjonal tradisjon. Det handler både om nasjonens eget felles selvbilde ("*image*") og om hvordan omverdenen ser på en. Nasjonsbyggingsprosjektets formål er å skape, dyrke frem, vedlikeholde og styrke en felles nasjonal identitet.

Dermed blir prosjektet en prosess uten noen definert mållinje, en prosess som kan fortsette så lenge noen har motivasjon og ork til å drive den videre, og så lenge pådriverne klarer å få tilstrekkelig mange til å være med på ferden.

Spørsmålene melder seg: Hva skal dette egentlig være godt for? *Cui bono?*, hvilket er utlagt: *Hvem gavner det*, eller *Hvem trenger dette her?* For ikke å si: *Who cares?* Gi tål, facts kommer:

En viktig faktor er nasjonsbyggingsprosjektets *politiske dimensjon*. Såvel for dem som sitter i maktposisjon som for dem som søker politisk makt, er det nødvendig å ha *saker* -- helst *STORE saker* -- for å godtgjøre den politiske maktutøvelse. Og hva er vel da bedre enn å ha saker med bredest mulig appell, saker hvor man kan appellere til hele nasjonens ve og vel? Er det stort nok kan man ta til orde for en "*nasjonal dugnad*", hvor vi alle *løfter i flokk*.

For at den *politiske* dimensjon skal være skikkelig operativ, må nasjonsbyggingsprosjektet også ha en *psykologisk dimensjon*. For politikere på fisketur holder det ikke å fiske i rørt vann, her må det også motiveres gjennom appeller til psykologiske behov som næres av godtfolks kollektive

mindreverdskomplekser eller dårlige samvittighet.

Prosjekter som søkes virkeliggjort ad politisk vei har automatisk også et tvangsaspekt. Du må være med enten du vil eller ei. (Når politikeren forteller deg at vi er alle i samme båt, betyr det at det er *du* som skal *ro*.). Nasjonsbyggingsprosjektet har avlet fremtoninger som *forvaltningsstaten*, *velferdsstaten*, *formynderstaten* og *klientsamfunnet*. Det har alltid bestått et latent spenningsfelt mellom nasjonsbyggingsprosjektet og forestillingen om enkeltindividets frihet, integritet og menneskeverd. Nasjonsbyggingsprosjektet har således også en *etisk dimensjon*, hvor det fremtrer som en kollektivistisk vederstyggelighet, tidvis med totalitære overtoner. La oss derfor være raus nok til å gi en aldri så liten honnør til taperne fra Hafrsfjord-slaget i 872 -- vernepliktmotstanderne og skattenekterne som heller emigrerte enn å underkaste seg et prosjekt som skulle innebære faste og varige innskrenkninger i det de trodde var deres hevdvunne selvråderett.

Nasjonsbyggingsprosjektet har sluttelig også en *praktisk dimensjon*: Nå har dette vart i godt over 1000 år. Gjort er gjort, mye bra er utrettet, men får det ikke egentlig klare seg? Trenger vi virkelig flere *STORE PROSJEKTER* for å bevise for oss selv og andre at "*Vi ere en nasjon, vi med*"? Vi står på terskelen til det 21. århundre; er det ikke snart på tide å legge det 19. århundre og dets oppgjør med 400-årsnatt-syndromet bak seg?

Forfatterens svar skulle så gjerne ha vært "*Jo, minsanten er det det!*" Men her må vi se realitetene i hvitøyet. Og realitetene, -- de omfatter også innsiden av nisseluen, der den stadig siger ned over øynene på oss. Hvor meget vi enn kan beklage det, er fortsatt det viktigste ikke å vinne, men å slå svensken. Og når vi i skrått tilbakeblikk over det 20. århundre vil sette opp status over hva vi burde ha gjort, kommer vi ikke utenom det perspektiv som nasjonsbyggingsprosjektet gir oss. Det er her de store, omdebatterte og mediaprofilerte sakene gir seg til syne.

2.2. Vår nasjonale identitet

Sveriges næringsminister Björn *Rosengren* skapte ingen sjokkbølger da han i september 1999 fant tiden inne for å forkynne at "*Norge er den siste Sovjet-stat*". Null hakeslepp, ingen bakoversveis. Trolig kjente vi oss ikke helt igjen, og gav vel helst blaffen, uansett (...*Söta Bror på bærtur*, -- ingen stor nyhet). Få fant at saken

burde foranledige noen form for nasjonal selvgranskning. Denslags selvgranskning er ellers en virksomhet som mest bedrives av spesielt interesserte, -- en og annen rikssynser eller meddelsom sosiolog som brått får for seg at det kan være artig å ytre seg om utvekster av *den norske egenart* eller pussigheter ved *den norske væremåten*. Men i det store og hele er grublerier over vår nasjonale identitet ikke blant de fenoméner som setter sterkest preg på vår norske hverdag. Det er det heller ingen grunn til, og dermed kunne vi kanskje sette punktum for *den* diskusjonen. La oss likevel unne oss en aldri så liten påminnelse om hva slags selvforståelse som ligger i bunnen for vår utrettelige prosjekt-ånd.

Her er det fort gjort å snuble inn i et negativt spor: Det kan synes nærliggende å tro at det norske nasjonsbyggingsprosjektets seiglivethet *egentlig* bunner i en grunnleggende og vedvarende utrygghet på vår nasjonale identitet. Aha, vil psykologen kunne si, her har vi å gjøre med en typisk angstnevrose, hvor vaklende eller mangelfullt utviklet selvforståelse tvinger oss til å ta fatt i stadig nye oppgaver for å vise at vi er noe, vi også!

Men så er såvisst ikke tilfelle, -- å nei var nå vel dét likt seg? Nordmenn har visst hvem de var like fra sagatiden. Men fåmælte som de var, satte de nødvendig ord på det. Skal vi tro *Snorre Sturlason* (og det bør vi mer enn gjerne gjøre), ble dette satt ord på for første gang under slaget ved *Svolder* i år 1000. Den som uttalte de forløsende ord var ingen ringere enn kongen selv, *Olav Trygvasson*, som generøst utdelte skussmål til sine motstandere. Danskene og svenskene fikk strykkarakterer. Kun Eirik Jarl og hans krigere ble bedømt som verdige motstandere, for som Olav sa: "*De er nordmenn som vi selv*". Dermed var det satt ord på den norske selvforståelse som vi har levet høyt på i 1000 år.

Bedre har det knapt vært sagt siden, men også andre utsagn fortjener å nevnes. For her går det en rød tråd som viser hvor urokkelig selvbevisst vår svolderske identitet har holdt seg. Mot slutten av det 18. århundre ble tråden plukket opp av *kraftpatriotene*, som satte seg fore å gjenoppdage og gjenfortelle hva det ville si å være norsk. Dette prosjektet skulle få sitt mest overbevisende uttrykk i *Claus Frimanns* uovertrufne "*Birkebeener-Sang*" fra 1790, hvor poeten i de mest utsøkt nøkterne og bramfrie vendinger så seg beføyet til å forkynne at:

"Melken sød at drikke, Sirupskrukken slikke, Var ei Nordmands Viis.

Drikke Elv og kolde Vande, Drikke Drik som varmed' Pande, Det var Nordmands Viis...

Bruge Steen til Hovedpude, Naar han var i Marken ude, Det var Nordmands Viis...

Pigers Skoe at kysse, Pattebarn at dysse, Var ei Nordmands Viis.

Med en halvt avhuggen Hage, Sin Venindes Kys at tage, Det var Nordmands Viis".

Nyttige ord for de oppvoksende slekter å ta med seg på veien! Men siste ord var slett ikke sagt; vi tar med oss et par eksempler til:

Verdens beste felespiller for halvannet århundre siden het *Ole Bull*. Fordi han var så god, var han mye ute og reiste, og traff da på mange slags folk, som kunne få seg til å si de rareste ting. -- *Du er vel svenske, du*, sa de til ham, men dét ville Ole ikke ha sittende på seg. -- *Jeg er norsk nordmann fra Norge!* forkynte Ole.

Om noen skulle ha glemt hva Ole Bulls uttalelse betydde, fikk de en ettertrykkelig påminnelse i Statsministerens nyttårstale 1994, da hun omsvøppløst konstaterte at "*Det er typisk norsk å være god*". Så sant, så sant! Og, selv om vi visste det så inderlig vel, -- så godt det gjorde å få hørt det!

2.3. **Den nasjonale ethos**

En prektig og trygg nasjonal identitet er ikke nok. Vi må ha noe mer. Lansering og gjennomføring av nasjonsbyggingsprosjekter betinger en bred felles forståelse for at OK, dette er saker som har noe for seg og som vi kan være med på. Det krever at vi fremfor alt må ha en *nasjonal ethos*, dvs. et sett med felles virkelighetsoppfatninger, livsholdninger og verdinormer, og det er ikke helt uproblematisk. For hva er det egentlig vi snakker om? Kollektiv ideologisk ensrettethet? Denslags hører vel helst hjemme i samfunn som vi ikke synes det er naturlig å sammenligne oss med. Eller taler vi om den berømmelige *folkesjela*, denne mystiske metafysiske vanskapningen med grums på tanken? Her gjelder det å trå varsomt!

Eller kanskje vi like gjerne skal hoppe i det som krype i det. Det er en viktig del av vår *selvforståelse* å ha klare begreper om *andre* folkeslags identitet og verdinormer. Og enten vi betrakter oss selv eller skuer ut over landegrensene, vet vi at vi finner en rik flora av fyndord som tjener som rettesnor for individuell adferd og nasjonal samhandling. Det er fyndord som så umiskjennelig er knyttet til de nasjoner det gjelder at de virker som de reneste katalysatorer for våre klisjéer og fordommer. Her er noen eksempler:

USA: Her øyner vi en viss utvikling fra det 18. århundre: "*Time is money*" (Benjamin Franklin) og det 19. århundre: "*Go West, young man, go West!*" (Horace Greely) frem mot slutten av det 20. århundre: "*Shit happens*" (tilskrevet eventyrfiguren Forrest Gump i filmen av samme navn). USAs misjon som verdenspoliti ble allerede ved forrige århundreskifte forutsett av president Theodore Roosevelt i mottoet "*Speak softly, but carry a Big Stick*", og fra 1950-årene husker vi daværende forsvarsminister Charles Wilsons uforlignelige "*What's good for General Motors is good for the USA*".

England: Det britiske verdensrike kunne aldri blitt hva det var om det ikke hadde vært for den motiverende kraft som Admiral Nelson målbar med ordene "*England expects every man to do his duty*".

Tyskland: Her skulle det være nok å minne om at "*Ordnung muss sein!*".

Russland: I russisk samfunnsliv er det to klassiske spørsmål som bestandig melder seg: "*Sjto delat?*" og "*Kto vinovat?*", hvilket er utlagt henholdsvis "*Hva må gjøres?*" og "*Hvem er den skyldige?*" -- hvorav spørsmål nummer to uvegerlig får all oppmerksomhet.

Frankrike: Med "*Liberté, égalité, fraternité*", godt supplert med "*Où est la femme?*" vil vi alltid vite hvor vi har franskmennene.

Spania: Det er selvsagt dypt urettferdig, men av en eller annen grunn assosieres den spanske nasjon til stadighet med "*Mañana*".

Italia: At italienere flest er et nøkternt og arbeidssomt folkeferd, vet vi nok, men vi kjenner også deres sans for "*La dolce vita*"...

Sverige: Sangstrofene "*Jag är så glad att jag är svensk!*" og "*Jag är inte sjuk, jag är bara svensk*" (samt begrepet "*Den Kungliga Svenska Avundssjukan*") illustrerer hvordan broderfolkets hang til navlebeskuelse svinger mellom det ekstremt selvtilfredse og det dypt selvironiske.

Danmark: Danskene har alltid visst å kunne kamuflere sin underliggende seriøsitet med kynisk-urbane frekkheter av typen "*Det går ad Helvede til, men på Første Klasse!*" Eller de stjeler litt fra Shakespeare, og fastslår at "*Something is rotten in the Kingdom of Denmark*".

Finland: Finnene skal visstnok være så fâmælte, og da holder det med ett ord: "*Sisu*".

Polen: Polakkene har måttet døde mange nederlag, men gir aldri opp: "*Noch ist Polen nicht verloren*" (pussig, igrunnen, at det helst siteres på tysk...)

Tyrkia: Med sine dype røtter i forgangne forestillinger har uttrykket "*Sinna som en tyrk*" ennå ikke helt forsvunnet fra norsk dagligtale.

Australia: Sitt lille kompleks over å komme fra "*Down Under*" kompenserer australieren kjekt med sin avslappet kameratslige hilsen "*G'day, mate!*"

Ja, om det så er det sydafrikanske boer-folket, så har deres nasjonale selvforståelse bestandig kunnet søke trøst i de to munnhellene "*Môre's nog 'n dag*" og "*Alles sal regkom*". (På norsk: "*Imorgen er det nok en dag*" og "*Alt skal nok bli så bra, så*").

Slik kunne vi fortsette til alle er plassert der de rettelig hører hjemme. Men dét gjør vi ikke, vi har oss selv å tenke på.

Norge er *et land i verden*, vet vi. Med vår prangende plassering på verdenskartet skulle man tro at også alle andre visste det, men ett eller annet må ha sviktet underveis. Og de få utlendinger som har funnet grunn til å legge merke til oss (de såkalte *Norgesvenner*) målbærer undertiden de særeste oppfatninger, som f.eks. at vi er noen forknytte, gravalvorlige og selvgode heimføinger og at Norge er *et land hvor alt enten er forbudt eller har statsstøtte*. Slikt tar vi -- verdensvante som vi selv vet vi er -- med overbærende ro, eller med en humoristisk bemerkning for å skjule kaldfliret som ligger på lur. For vi ønsker jo, *egentlig*, å være varme og inkluderende.

Og enten vi forholder oss til omverdenen eller gir oss i kast med hjemlige prosjekter, stikker vår nasjonale ethos igjennom og gir vår *modus operandi* sitt trauste og gjenkjennelige preg. Her finner vi også fyndord så det forslår:

Da Riksforsamlingen møttes på Eidsvoll i 1814, hjalp det godt å ha den norske nasjonale ethos med seg i bagasjen. Den var det professor Georg *Sverdrup* som brakte med seg (til notabelmøtet samme sted tidligere på året), i de ord som skysskaren gav ham med på veien: "*Husk at Gud er attåt!*".

Siden den gang er det skjedd ikke bare en verdsliggjøring, men etter den annen

verdenskrig også en tiltagende perspektiv-forringelse.

Henrik Ibsen mente at "*Om blodet er aldri så tynt; en kjenner seg alltids i slekt med Peer Gynt*". Og det verste var at det jo stemmer!

Per Sivle kunne ha hatt Vidkun *Quisling* i tankene da han skrev at "*Støtt skal nordmenn vere med når Norigs merke skal rivast ned*".

Trond Hegna hadde avgjort *Quisling* i tankene da han formet fyndordet "*Ingen nordmann til salgs!*"

Max Manus gav uttrykk for hva vi alle følte med sin boktittel "*Det vil helst gå godt*".

Vår pliktstemte kjærlighet til naturen er kommet til uttrykk i verselinjer som "*Du skal ikkje sova burt sumarnatta*" og "*Du ska' itte trø i graset*"...

Endelig må nevnes Liv *Finstads* udødelige replikk i kommunevalgkampen 1983: "*Sauer er ålreite dyr*". Mange mener denne er blitt stående som det mest pregnante uttrykk for det som måtte finnes av en norsk nasjonal ethos henvend slutten av vårt annet millennium.

Nei, forresten, den der var ikke helt fair. Mange nikker fortsatt samtykkende til Arnulf *Øverlands* over 60 år gamle strofe: "*Du skal ikke sove. Du skal ikke tåle så inderlig vel den urett som ikke rammer deg selv.*" All fleip og forflatning til side -- det stikker også en liten Messias i de fleste av oss. Den norske nasjonale ethos har mange fasetter.

Men vi skal ikke la ordene bli tankens hersker. La oss heller avlegge en visitt i *Det Norske Hus*, og se hva som kan ha rørt seg av prosjektorientert foretaksomhet der.

2.4. **Det Norske Hus**

Man kan anlegge de mest forunderlige betraktningmåter på de fleste fenoméner. Har man hellet med seg kan det være morsomt, og er det først morsomt kan det til og med bli lærerikt. "*Det Norske Hus*" er et eksempel på dette. *Det Norske Hus* er vårt eget dyre Fedreland -- selveste Furet Værbitt -- betraktet som et *boligbyggingprosjekt*. Idéen er fin, den. Altså, så lenge man bare husker på at det *ikke* dreier seg noe *nytt* prosjekt. Dét var det kanskje noen som trodde da statsminister Jagland i 1996 lanserte

begrepet. Sånne misforståelser er litt kjedelige. Heldigvis ble det snart klart for de fleste at det statsministeren hadde gjort – og dét var ingen liten bragd -- var å sette ord på det byggverk som Harald Hårfagre påbegynte for over 1100 år siden. Og siden har *Huset* stått her, dog ikke uberørt av utviklingen. Siden det vidgjetne kranselaget i Hafrsfjord i år 872 har Huset vært besøkt av utallige arkitekter, byggmestre, entreprenører, møbelsnekkere, VVS-konsulenter, rivnings-, ombygnings- og påbygningsivrige operatører samt fremfor alt av allskens odelsinnehavere, proprietærer, losjerende og oppsittere som på ymist vis har satt sitt preg på eksteriør, planløsninger og interiør. Sporadisk prosjekteringsvirksomhet har funnet sted nesten hele tiden, og foregår fortsatt. Så selv om *boligbyggingprosjektet Det Norske Hus* ikke er nytt, er det heller ikke avsluttet. Faktisk er Huset et hovedelement i, og rammen omkring, selve *Nasjonsbyggingsprosjektet*.

Vi trer varsomt inn i Huset og betrakter de spor noen av oppsitterne har satt etter seg. Er det noe som minner om *prosjekter* her? Minner sitter som kjent i veggene, og ganske riktig: I veggen bak vedstabelen i kjøkkengangen mimrer Einar Gerhardsen i et TV-intervju fra 1966 om de mennesker som hadde gjort sterkest inntrykk på ham: Martin Tranmæl og Ole Hallesby (sistnevnte fra felles Grini-fangenskap under krigen). Mennesker med mål og retning for sin gjerning, og som hver på sin måte satte preg på nasjonen i det 20. århundre. Sporene etter dem sitter i gulvene i Huset, og der skimtes også sporene etter deres respektive forløpere fra det 19. århundre: Gjest Baardsen og Hans Nielsen Hauge. Hva er igjen av deres ominnredningsprosjekter? Vi titter inn i den sosialdemokratiske varmemestue, og konstaterer at Gjest og Martins bærende idé -- at eiendom er tyveri -- åpenbart har hatt et visst gjennomslag: Såvel planløsning som møblement bærer preg av en institusjonalisert omfordelings-politikk (men det samme gjelder -- pussig nok? -- også Bondestova, Japperommet samt Nikkersadelens og Gutteklubben Greis gedigne pauluner). Hans og Oles prosjekt har også gitt merkbare resultater: Bedehusbevegelsens håndverk kan spores i korridorenes og trappegangenenes åndelige interiør og design. Men den Statskirke som de satte seg fore å reformere -- nedenfra, innenfra, utenfra -- synes for tiden å ha forlagt sin virksomhet til et psyko-sosialt massasjeinstitutt, administrert av et statlig religionsvesen for hvem overhåndtagende evangeliske tilbøyeligheter er like lite populært som i Hans Nielsens tid.

Det Norske Hus er altfor stort til at vi rekker en skikkelig befaring. Rastløse som vi

er, avslutter vi visitten og rusler ut i høstkvalden. Vi registrerer i forbifarten at det lekke lille nye annekset -- *Brustad-bua* -- nå endelig er kommet på plass. Vi passerer videre *Den Norske Garasje*, hvor Volvo'en og Mazda'en fortsatt legger beslag på de plassene som *Den Norske Bil* aldri rakk å innta. Endelig er vi ute av haveporten; *Den Norske Port*. At porten er flunkende ny, kan vi se av det blanke skiltet, hvor leverandørfirmaets merke *Schengen* vinker oss farvel.

Vi prøver å samle opp noen inntrykk fra besøket. En vakker beliggenhet med naturtomt og egen strandlinje. En fredfylt plett i en urolig verden. Trivelige beboere også, i grunnen. Bortsett fra noen bortkomne blitzere og en håndfull kirkeasylanter later dagens oppsittere til å ta Husets konstruksjon, planløsning, bekvemmeligheter og bruksregler med uanfektet ro. De har jo forlenget bodd seg inn. Kun sporadisk brytes roen av dempet støy fra Husets politiske arena og den tilstøtende media-fløyen. Det er når de STORE PROSJEKTER -- etterslepet fra det 19. århundres nasjonsbyggingsprosjekt -- debatteres.

2.5. De Store Prosjekter

Ikke alle STORE PROSJEKTER har like bevisst vært ledd i *selve nasjonsbyggingsprosjektet*. Det vil si, de har ikke vært ment å være det. Folk tenker og handler ugjerne med det mål for øye å passe inn i klisjé-kategorier som ettertiden kan finne for godt å operere med. Initiativtagerne kan ha hatt andre overskyggende motiver. Men de STORE PROSJEKTER har det til felles at de ikke har begrenset seg til å virkeliggjøre de enkeltes ønsker om selvforherligelse eller løsninger av praktiske oppgaver. De STORE PROSJEKTER har det til felles at virkeliggjørelsen har innebåret mobilisering og innsats av nasjonale ressurser. For å realiseres har det vært nødvendig å gi dem en motivering knyttet til felles, nasjonale mål. Og dermed føyer de STORE PROSJEKTER seg inn i det enda større og sammenfattende *nasjonsbyggingsprosjektet*.

Leseren skal her spares for en gjennomgang av alle enkeltprosjektene. Noen skal likevel nevnes, slik de trer frem i hovedprosjektets lange linjer.

Det hele begynte med *Harald Hårfagres* mor, dronning *Ragnhild*. Hadde ikke hun fått flis i fingeren og gitt seg til drømme, er det ikke godt å vite hva som kunne ha skjedd. Men Harald var en handlingens mann; drømmen skulle virkeliggjøres, og

dermed var det hele igang.

Det gikk slag i slag, og det handlet om makt. Kongemakt, jarlemakt og avmakt. Fitjar og Hjørungavåg. Slaget ved Svolder. Slaget på Stiklestad. Og uansett hva som ellers stod på agendaen, var det også Harald Hårfagres ufullførte prosjekt -- herunder konseptet om Rikets enhet og territoriale integritet -- det stod om.

Med Stiklestad i 1030 og opprettelsen av det norske erkebispedømmet i 1153 var også et annet prosjekt -- kristningsverket -- fast etablert på norsk jord, såvel i åndelig henseende som i dets verdslige dimensjon.

Med borgerkriger, birkebeinere, baglere m.m. var det stadig makt det handlet om. Samtidig talte kong Sverre til kjøpmennene og Roma midt imot (1198), og tilførte dermed nasjonsbyggingsprosjektets dagsorden to delelementer av varig karakter: Henholdsvis spørsmålet om en nasjonal handelspolitikk, samt spørsmålet om en grenseoppgang mellom de geistlige og verdslige myndigheters kompetanse- og virkeområder.

Svartedauden kom og gikk, hvoretter nasjonsbyggingsprosjektets eksekutører i 1397 lot seg bondefange av *Kalmarunionen*; -- alt mens saganatten senket drømmer som slumret, dormet og purket videre gjennom selveste Firehundreårsnatten.

I maktkampen 1522-37 valgte de nasjonalpatriotiske krefter feil side, slik at utøverne av det *danske* nasjonsbyggingsprosjektet kunne utnytte striden mellom reformasjon og pavemakt til å legge det norske prosjekt midlertidig på is.

Med syvårskrigen 1563-70 kom *svenskehatet* inn som et varig og tildels definerende sekundærelement i vår selvforståelse, noe som kom til å bli av umistelig verdi når senere prosjekter skulle motiveres.

At Kongen -- *danskekongen* må vite -- i 1660 tok enevoldsmakt, var tilsynelatende nok et slag i ansiktet på det norske nasjonsbyggingsprosjektet. Langtidseffekten var imidlertid at det ble bygget opp en statsforvaltning med tilhørende embetsverk på norsk jord, noe som ble en avgjørende forutsetning for at prosjektet *Eidsvoll 1814* i tidens fylde kunne realiseres.

Reformasjonen var kommet utenfra, men slo rot og gav næring til senere prosjekter på

hjemlig, selvpløyet jord. Fremst i så måte var retten til fri religionsutøvelse, som med Hans Nielsen Hauge som målbærer gav inspirasjon til en bred folkelig vekkelse. (I seg selv visselig intet nasjonsbyggingsprosjekt, men med langtidsvirkninger for den norske selvforståelse).

Utenfra kom også opplysningstiden, og med den spiren til den nasjonale oppvåkning som brakte oss 1814 med Grunnloven og *Enig og tro til Dovre faller*.

Og dermed fikk vi også det 19. århundre, da hele nasjonsbyggingsprosjektet skulle graves frem av dvalen og fullføres. Det var enormt mye man rakk, -- godt inspirert av fedrene på Eidsvoll og mødrene som gret. Delprosjektene stod i kø, og de ble håndtert på løpende bånd. Myter og symboler ble skapt, merkesaker ble reist. Universitetet kom på plass, og den kulturelle arena ble inntatt. Til og med enkelte av stavkirkene ble reddet. Litteratur og øvrig åndsliv surfet høyt på bølgen av Det Nasjonale Gjennombrudd, med spennvidde fra *Brudeferden i Hardanger* til *målsaken*. I fritiden skåltet for Norge, kjempers fødeland, mens fjellene selv ropte høyt hurra. Samtidig ble vi sveiset sammen ved innføringen av teknologiske landevinninger -- dampskip, kanaler, jernbaner, telegraf, fyrvesen, frimerker og til slutt telefonen. Det desentraliserte demokrati ble knesatt ved formannskapsloven og det kommunale selvstyre, og etterhånden kom både parlamentarisme og utvidet stemmerett. En gryende arbeiderbevegelse med krav om sosial rettferd bar bud om kommende konflikter som senere skulle innpasses i nasjonsbyggingsprosjektet, de også. Alt mens vår ære og vår makt ble etablert hvor fartøy flyte kunne, og våre polarhelter så smått begynte å forberede ferden mot verdenskartets kalde hvite flekker.

Et århundre som struttet av saft, kraft og makeløse bragder. Det manglet bare en liten formalitet, men da 1905 for ordens skyld opprant med unionsoppløsningen måtte man vel kunne fastslå at *nå* var det norske nasjonsbyggingsprosjektet fullbrakt og fullbyrdet, én gang for alle.

Å, ja? Ikke før hadde vi lagt 1905 bak oss, så kom våre politikere med noe de kalte "*Den nye arbeidsdagen*". Siden har nye oppgaver stadig blitt lagt på bordet. Men ikke bare nye, vi har også vært bebyrdet med etterslepet fra det 19. århundre, som i tilbakeblikk har vist seg å være et uforløst oppgjør med 400-årsnatten. Nissen har fulgt med på lasset. Det var visst likevel så mye vi ikke rakk.

Fortsatt uforløst er også nasjonsbyggingsprosjektets *européiske komponent*, som etter at *Det Européiske Fellesmarked* ble opprettet i 1957 brakte oss en periodisk tilbakevendende *Europadebatt* med *EF-kampen* og *EU-striden* som de foreløpige høydepunkter.

Mens det 20. århundre etterhvert begynte å lakke mot slutten, inntraff gradvis *millenniumsyndromet*, som skjerpet vår fokusering på oppgavene som gjenstod. Oppgaver som var nødvendige for vår nasjonale selvforståelse og vårt internasjonale image. Nødvendige for at vi trygt kunne føle oss hjemme i det gode selskap blant andre nasjoner. Nasjonsbyggingsprosjektet måtte drives videre, og fikk sitt uttrykk i monumenter over den nasjonale prestasjonsangst. Vi fikk *Statoil*, som skulle utvikle seg til det kommersielle symbol på vår kollektive velstand. Vi fikk *Mongstad*, som viste hvor karslig vi kunne håndtere store summer, og *bankkrisen*, som demonstrerte vår statlige allmektige handlekraft i pengesaker. Vi fikk *Lillehammer '94* hvor vi alle som én vant gull. Vi fikk en såkalt *hovedflyplass* med tidsriktig fjern beliggenhet på *Gardermoen* og heilnorske tåkeforhold, med ekspedisjonsbygning i de særnorske materialer tre, stein, betong og glass, samt supernorsk tilbringerjernbane med miljøriktig *Romeriksport*. Vår rikshovedstad fikk skreket seg til et storslått og engasjerende *byjubiléum* -- riktignok 50 år for tidlig, men det står respekt av å ligge i forkant. Og nå ser det pinadø ut til at vi også (selv om det først kan skje i en eller annen gang i det 21. århundre) får oss en hypernorsk *opera*; hvordan i all verden har vi klart oss uten, tro?

2.6. Etterslepet fra det 19. århundre

Når nasjonsbyggingsprosjektet kom såpass langt som det vitterlig gjorde i det 19. århundre, var dette ikke minst takket være utrettelig innsats fra begavede og engasjerte enkeltpersoner. Fremst i rekken blant dem vi skylder størst takk står *Bjørnstjerne Bjørnson* og *Edvard Grieg*. Hver på sin måte visste de å stille seg slik at vi ikke kommer utenom dem. De rakk så meget, dog ikke alt. Hør nå bare:

Gjennom hele det 20. århundre har vi nordmenn vært ille plaget ved vissheten om at vi mangler en *nasjonal opera*. Ikke bare operabygningen, men også et nasjonalt operativt musikkverk å fylle den med. Alle de store kulturnasjoner har noe slikt. Italienerne har drøssevis av dem. Tyskerne har Wagners *Ring* med disse ulidelig langtekkelige *Nibelung*-sangene. Russerne har *Jevgenij Onegin* og *Boris Godunov*,

amerikanerne har *Porgy and Bess* og mange flere. Franskmennene, spanjolene, britene, alle kan de vise til et solid repertoar av operaer skapt av deres nasjonale yndlingskomponister. Ja, endog danskene har om ikke annet *Elverhøj*. Men vi ble regelrett lurt av de selvsamme herrer Bjørnson og Grieg, som allerede i 1872 lovet å skaffe oss operaen *Olav Trygvasson*. Jobben gikk tregt, og til sist skar det seg helt. De kom aldri i mål. Gjennom samfulle 128 år våget ingen å plukke opp tråden etter dem og fullføre prosjektet. Det sier seg selv at dette sved langt inn i vår nasjonale selvfølelses såreste klangbunner. Var det rart at vi gjerne ville ha en pen operabygning som plaster på såret?

År 2000 opprant, og mange av oss var så småningom begynt å forsone oss med at det Grieg/Bjørnsonske operaprojekt var skrinlagt for godt. Men dengang ei: Vi hadde gjort regning uten herrene Ragnar *Søderlind* og Knut Jørgen *Moe*, som (øyensynlig i dølgsmål) hadde sett sitt snitt til å komponere og ferdigstille den manglende musikk med tilhørende libretto. Dermed kunne operastafetten bringes til fullbyrdelse ved en gripende forestilling i Grieghallen i Bergen den 26. september 2000. Et lettelsens øyeblikk, men senskadene av det sekeltunge savn kommer vi nok ikke over så snart.

Vi har også hatt andre vonde etterslep fra det 19. århundre å streve og stri med. Verst har det vært med *målstrevet* og *språkstriden*. Målstrevet kom aldri i mål i det 19. århundre, og språkstriden ble man ikke engang enige om å sette ord på. Det har vært en kjedelig arv, som vi nødvendig vil rippe opp i her. Det får holde med å fastslå at vi ved terskelen til det 21. århundre fortsatt har grammatikalske og ortografiske hindre å passere før nasjonsbyggingsprosjektet har funnet en stabil omforent verbal uttrykksform.

KAP. 3 - FORRIGE ÅRHUNDRESKIFTE

3.1. Det 19. århundre - en hederlig innspurt

Før det 20. århundre kunne tas i bruk, måtte forgjengeren avvikles på en ryddig måte. I ettertid er det lett å besvære seg over *etterslepet*, -- de prosjekter man ikke rakk å få brakt i mål. Det skal likevel ikke underslås at det på 1890-tallet ble tatt et krafttak som det står respekt av. Ved vareopptellingen i 1899 kunne man således registrere en rekke nye godbiter: Allerede i 1891 hadde *Hammerfest* -- som første by i Europa -- fått *elektrisk gatebelysning*. Med sin *Fram*-ferd 1893-96 hadde *Fridtjof Nansen* satt Polhavet på verdenskartet. Norges første *kinoforestilling* hadde i 1896 funnet sted på Circus Varieté i Kristiania, og våren 1898 ble *Holmenkolbanen* åpnet. På *skøytebanen* gjenreiste *Peder Østlund* det norske hegemoni med sine VM-titler i 1898 og 1899. I 1899 ble *Nationaltheateret* åpnet med den fornødne pomp og prakt, og samme år skipet *Søren Zachariassen* den første *kull-lasten* fra *Spitsbergen* til fastlandet.

En innspurt i stil med de forutgående runder. *Det moderne Norge* var i ferd med å ta form, rustet og rede til å takle et nytt århundre.

3.2. På sporet av den tapte tid?

Leser man avisene fra tiden omkring forrige århundreskifte kan man ikke unngå å bli grepet av de frodige fremtidsperspektiver som dengang ble manet frem. Dengang som nå tok dagspressen tidsånden på pulsen, og tiden formelig sydet av forventninger til hva det nye sekel ville bringe. Det var forventninger av alle slag:

Planer -- allerede foreliggende planer som skulle settes ut i livet, samt nye planer som skulle konsiperes, konkretiseres, og i tidens fylde helst oppfylles.

Spådommer og profetier, mer eller mindre autoritativt formulert som *prognoser* over hva utviklingen ville føre med seg på alle livets områder.

Håp og krav til hva fremtiden burde innfri av ønskemål på alle tenkelige felter, fra fred på jord til bedre sosiale kår.

Nøkterne antagelser, knusktørre analyser og høytflyvende drømmer -- omkring ethvert tenkelig tema fra teknologiske landevinninger og økonomisk vekst til utsiktene for en ny istid eller verdensrevolusjon.

Påstander, fordommer og vrangforestillinger av alle avskygninger, fra det trivielle til

det mest spektakulære, fra det dypt seriøse til det bentfrem komiske.

Vyer og visjoner som spente fra den lyseste fremtidsoptimisme til de dystreste dommedagssyner.

Og, ikke minst, en almen *nedtellings-psykose* med gradvis økende fokusering på det store som nå var iferd med å skje: Heisan! Et nytt århundre -- dette får vi, som lever nå, oppleve kun én gang i livet! Dette må feires!

Ja, så skulle vi gjerne tro, ikke sant?

Bekreftelsen må selvsagt være å finne i Dagbladet, -- dengang som nå *alltid foran*. Så vi inntar Universitetsbibliotekets mikrofilmlokaler og titter forventningsfullt gjennom avisens dekning av tidsånden i desember 1899 og januar 1900. Og vi blir ikke skuffet! Her er det mye å fordype seg i:

Den 23. desember retter avisen søkelyset på *bolignøden*, og advarer om at *juletrafikken* nok ville kunne føre til en viss trengsel på *Østbanen*. Selveste nyttårsaftnen, søndag 31. desember 1899, finner avisen at tiden er inne til å markere at et årsskifte (ikke et hundreårsskifte) står for døren, og bringer derfor under overskriften Det Nye År en artikkel hvor dr. Chr. Bugge gir til beste en dose forsiktig mimring. Under overskriften Vrøvleri vet avisen også å fortelle at konkurrenten Verdens Gang atter en gang farer med vrøvl i debatten om orlogsflagget. Tirsdag 2. januar 1900 har avisen et førstesideoppslag kalt 1900, hvor leserne blant annet blir fortalt at "Vi skriver idag år 1900, og er altså kommet inn i det år som begynner århundret... Vi står på århundretrappens øverste trinn, når vi ser nedover de tilbakelagte 99 trinn, erkjenner vi at vi tilhører et viktig avsnitt i vårt folks historie". Og så gir artikkelen et *tilbakeblikk*, med vekt på erkjennelsen av at folket nå hadde nådd lenger både økonomisk og åndelig enn noen kunne ha ant ved århundrets begynnelse. Avisen var ikke helt fornøyd med at man ikke hadde "fulgt opp 1814", men bemerker dog tilfreds at "flagget er befriet". Et annet førsteside-oppslag med overskrift Kristiania -- pent gjort omtaler et av byens finere kolonialfirmaer, som har gitt hver av sine ansatte 100 kroner i julepresang. Avisen kan ellers berette at det på landsbasis fant sted 369 *borgerlige vielser*, samt at 2985 personer hadde sittet i *Kristiania Distriktsfengsel* i 1899. Om *nyttårsfeiringen* får vi vite at kun 3 personer ble arrestert på grunn av fyll i Kristiania nyttårsaftnen, samt at en mann fra Tromsø ble slått ned av en beruset person i Vogtsgate. Forøvrig domineres stoffet av *annonser* og *reklame*, ispedd omtale av alle *brannene* samt det evig aktuelle *været* ("Århundret

sluttet med regn, og det nye fødtes under himmelens tårer").

Spennende saker alt sammen, men hva med *fremtidsperspektivene* og *forventningene*?

Vi prøver i stedet Aftenposten, -- dengang som nå *solid bakgrunn for egne meninger*. Allerede 20. desember avspeiler reklamene at nå er *juleforberedelsene* startet. Den 31. desember 1899 finner avisen at tiden er inne for å kaste et passende tilbakeblikk over året som gikk, og i en notis med den spennende overskriften 1899-1900 heter det lakonisk: "*Det svundne år har ikke budt på politiske begivenheter*". At et nytt år står for døren fremgår også av diverse annonser fra handelsstanden med ønsker om et Godt Nytt År. Spenningen holdes vedlike i det nye årets første avisutgave -- tirsdag 2. januar 1900 -- hvor *førstesideoppslagene* er henholdsvis to store *annonser* fra forsikringsselskapene Idun og Storebrand, videre en kort *næringslivsoversikt* hvor det opplyses at Nora Bryggeri utvider, samt børsnoteringer og værvarsel (0 til -3 grader). En stor *sosietetsreportasje* dekker feiringen av jernbanens driftsbestyrers kombinerte sølvbryllup og 50-årsdag. Et leserbrev (ikke undertegnet) bringer utførlig omtale av *Skandinaviernes juletreff i Berlin* 3. juledag, hvor man åpenbart hadde hatt det ganske så trivelig, med taffelmusikk og flagg på bordet. Den nye nasjonalsåpen -- benevnt *National-Sæbe* -- lanseres til kr. 0,20 pr. stk. På *arbeidsmarkedet* er det ledig 3 konstabelstillinger ved Moss politikammer med årslønn kr. 936 (pluss uniformsgodtgjørelse kr. 64); det averteres en stilling som overlege med årslønn kr. 2000 (forutsatt undervisningsplikt), mens spikerverket i Sarpsborg trenger en mannlig sekretær og kan lokke med en årslønn på hele kr. 6000 (må kunne engelsk og tysk). Onsdag 3. januar bringer avisen en artikkel med overskrift Hvad er bakterier av dr. Olav Johan Olsen, videre reklamer fra Steen & Strøm, samt en meget fornøyd kunngjøring fra Allers Familie-Journal om at bladet nå har hele 195.000 abonnenter. Avisen inneholder ellers enorme mengder annonser for klær, stoffer til skiutstyr for damer, samt boligutleie/-salg (kun sentralt Kristiania Vest og Øst).

Alt sammen så inderlig nøkternt og dagligdags. Selve tidsånden i et nøtteskall, slik bare en respektabel dagsavis kan avspeile den. Ingen gjengivelse av Kongens eller statsministerens eventuelle nyttårstaler. Intet bilde eller omtale av nyttårsbarnet. Ingen rikssynser-intervjuer. Ingen svulstige lederartikler med sekelperspektiver. Ingen skjelsettende vyer eller visjoner. Ingen store ord om de kommende hundre. Ingen banaliteter om at nå er det lenge siden sist og like lenge til neste gang. Ja, intet som tyder på at noen i det hele tatt var oppmerksom på at et århundreskifte var på

gang. En tanke slår oss: Kanskje man holdt hodet kaldt og holdt de obligatoriske verbale markeringer i bero til *det virkelige århundreskiftet* -- overgangen fra år 1900 til 1901? En kvikk kontroll av avisene fra desember 1900 og januar 1901 overbeviser oss om at så neppe var tilfellet. Og vi undres: Hvor var *nedtellings-psykosen*? Gav folk rett og slett blaffen? Det kan se slik ut. Og, -- mest sjokkerende av alt: Det kan faktisk virke som om de ikke engang forstod hva de gikk glipp av...

3.3. Vyer og visjoner

Forrige århundreskifte stod i krigens og fredens tegn. Nede i Afrika et sted raste Boerkrigen, mens vi selv rustet opp for å være parat til oppgjøret med svensken, om det nå skulle komme til noe slikt. Men Fredskongressen i Haag i 1899 gav den internasjonale fredsbevegelse et løft uten tidligere sidestykke, og Norge var med der det syntes som mest -- som forvalter av Alfred Nobels Fredspris, som for første gang ble utdelt i 1901.

Norge var i det hele tatt på banen som aldri før, -- på bortebane såvel som på hjemmebane. Norske skip på alle hav. Hvalfangst, oppdagerferder og landnåm i polarområdene. Banebrytende innsats innen kunst, kultur, vitenskap, teknologi, forskning og utdanning, åndsliv og næringsliv. Lykkeligvis forskånet for behovet for å frembringe heltemyter tuftet på militære meritter, kunne norsk virketrang få sitt utløp i fredelig kappestrid og byggende, produktiv gjerning.

Norge var spekkfullt av vyer og visjoner på alle samfunnsområder, prosjekter grodde frem som aldri før, ganske uavhengig av hensynet til en så triviell sak som at et kalenderblad ble snudd og et nytt tall dukket frem. Jo, forresten, vi *hadde* en hundreårsmarkering, men dén fant sted i 1914: Jubiléumsutstillingen på Frogner, som inspirerte dikteren Nils Collett Vogt til strofen: "*Hundred års vårliv med økende sus af ånder som bygged og fylde vårt hus*". Jubiléumsutstillingen var selvsagt *tilbakeskuende*; en selvtilfreds lovsang over et århundre med grøderik vekst, -- et århundre som måtte gi en struttende fornemmelse av at det nå til syvende og sist var blitt skikk på *Det Norske Hus*, at selve *Nasjonsbyggingsprosjektet* endelig var kommet i mål. Men utstillingen tok først og fremst *samtiden* på pulsen, og bar bud om de storverk *fremtiden* skulle bringe. Her rådet utviklingsoptimismen som varslet at man stod rustet og parat til å ta fatt på stadig nye utfordringer, oppgaver og prosjekter.

KAP. 4 - DET TYVENDE ÅRHUNDRE

4.1 Prosjekter som kom i mål

Meget er utrettet i det 20. århundre. Vi skal ikke gjengi noen fullstendig liste her.

Men noen høydepunkter får vi unne oss:

Innen området Statsstyre og -stell:

Unionsoppløsningen kom i boks i 1905.

Den alminnelige *stemmerett* var kommet på plass i 1913.

Nye provinser ble til landet lagt: *Svalbard* ble norsk ved Svalbardtraktaten av 1920, og innlemmet som en del av Riket i 1925. I 1929 tok vi likegodt med oss *Jan Mayen*, mens vi i *syd* skaffet oss besittelser benevnt *biland*: *Bouvetøya* (1928), *Peter I's Øy* (1931) og *Dronning Maud Land* (1939).

Den 2. verdenskrig brakte forstyrrelser, men inspirerte også til ny dåd. Etter 9. april 1940 stod riktignok flaggstangen naken blant Eidsvolls grønnende trær, men med 8. mai 1945 stod det klart at vi vant vår rett.

Vi var i 1949 med og dannet *NATO*, som etter som tiden gikk ble en del av den norske selvforståelsen.

I 1959 ble *Folkeskolen* vedtatt utvidet til en 9-årig *Grunnskole*, og etterhvert kunne stadig flere av oss finne seg til rette i utdanningssamfunnet.

I 1967 fikk vi *Folketrygden*, og kunne dermed for alvor konstatere at "*vi har det jo godt her i landet*".

Med folkeavstemningene i 1972 og 1994 ble *EF-kampen* og *EU-striden* vunnet, -- gang på gang.

Vår kulturpolitikk ble i løpet av 1970-tallet trygt tuftet på *Det Utvidede Kulturbegrep*, som innebar en særdeles vellykket oppblåsing.

Og vi ekspanderte så det monnet utenskjærs, med opprettelsen i 1976 av en *eksklusiv økonomisk sone*.

I 1989-90 ble overgangen fra *regelstyring* til *målstyring* knesatt i vår offentlige forvaltning (århundrets største forvaltningsreform, gjennomført i dølgsmål uten tilløp til offentlig debatt).

Og i løpet av 1990-årene kunne vi konstatere at vi hadde gjennomført en tilnærmet vellykket *integrering* av et betydelig antall nye *landsmenn*.

Innen området Kommunikasjon og samferdsel:

Veier, jernbaner, post og telegraf, telefon og hurtigrute fantes allerede fra før, men utbyggingen av samferdselsnettet fortsatte med tiltagende modernisering.

Nordlandsbanen ble fullført frem til Bodø i 1962.

Bilen gjorde sitt inntog for alvor, og etter at kjøpsrestriksjonene ble opphevet 1. oktober 1960 ble dette fremkomstmiddelet folkeei.

Og Norge gikk i luften. Først med premierløytnant Hans Dons' uautoriserte luftetur i 1912, hvoretter Tryggve Gran som førstemann krysset Nordsjøen i 1914 og Roald Amundsen tok Norges første sivile flysertifikat. Alle ble de hedret med frimerke-utgivelser. På 60-tallet fikk vi stamflyplass-nettet, og best som det var, var vi luftbårne alle som én.

Fra 80-tallet gjorde fax og e-post sitt inntog og overflødiggjorde langt på vei bruken av frimerker. Men Postverket gav blaffen, og fortsatte -- for å få samlerne -- å utgi nye og selsomme frimerker i et aksellererende tempo som var en bananrepublikk verdig (samtidig som man tviholdt på myten om den særnorske såkalte *moderate utgivelsespolitikk*).

Innen området Økonomi og næringsliv:

Kriser med konkurser og arbeidsløshet kom og gikk, men selv under *de harde, tunge tretti-åra* førte flid, foretaksomhet og gründervirksomhet til en vekst som fortsatte med forsterket kraft gjennom annen halvdel av sekelet.

Da britene devaluerte pundet i 1967, lot Norge kronen stå fast -- og viste dermed oss selv og omverdenen at vi kunne føre en selvstendig pengepolitikk.

Lille julaften 1969 fant vi oljen på Ekofisk, og dermed ble vi *Oljenasjonen Norge*. Siden har ingenting vært det samme.

Bruttonasjonalproduktet økte jevnt og trutt så lenge at vi fra midten av 70-tallet av i fullt alvor kunne innbille oss at Norge var blitt verdens mest velstående land.

Innen området Sport og idrett:

Oscar Mathisen, Sonja Henie, Johan Grøttumsbråten og Thorleif Haug etablerte det norske hegemoni på is og sne.

Ved de Olympiske Vinterleker i Chamonix i 1924 viste vi verden vinterveien.

Ved Vinterlekene i St.Moritz i 1928 demonstrerte vi begrepet "*Samling i bønn!*"

Borgerskapets og arbeiderbevegelsens idrettsorganisasjoner gikk i 1945 sammen i Norges Idrettsforbund og samlet Idretts-Norge til ett rike.

Bredde-idretten (sponset av STUI med Rolf Hofmo i spissen); *Topp-idretten* (som toppet seg i LOOC); samt *Drillos-eventyret* ble alle nasjonale referanse-elementer. Det *olympiske prosjekt* med dets symboler, prestasjonsfokusering (*citius -- altius -- fortius*), idoldyrkelse og massemobilisering av publikum syntes etterhvert å anta form av uoffisiell statsreligion. Var Norge på 90-tallet i ferd med å bli det DDR var, men ikke lenger er?

Selv på *Kulturfronten* skjedde det saker og ting:

Trekløveret Bjørnson, Hamsun og Undset håvet inn Nobelpriser i litteratur.

Edvard Munch ble verdensberømt med et *Skrik*.

Opprettelsen av Gyldendal Norsk Forlag i 1925 betydde norsk litteraturs fullstendige frigjøring fra danske-åket, idet våre gullalder-forfattere ("De Fire Store") ble ført hjem til Norge.

Norske artister gikk til topps i *Eurovisjonens sangkonkurranse* (som i vår prisverdige fornorskningssiver hårdnakket ble benevnt "*Melodie Grand Prix*").

4.2. *Men på den annen side...*

Noen prosjekter gikk i vasken. Noen sporet helt av. Andre kom i mål, men var det der de burde være? Atter andre har fremtids-perspektiver som maner til ettertanke.

Vi nevner i fleng:

Nøytralitetspolitikken, som fikk dødsstøtet 9. april 1940, men hvor krampetrekninger kunne merkes inntil NATO kom på plass i 1949.

Den nordiske illusjon, -- klarest avkledd ved *NORDØK*-fiaskoen i 1970.

Europapolitikken, -- annerledeslandets ørkenvandring fra bestemorsåpe til EU-tilpasning.

Med folkeavstemningene i 1972 og 1994 ble *EF-kampen* og *EU-striden* tapt, -- gang på gang.

Det statlige industrieventyr, med rekken av ofre fra Jernverket i Mo i Rana frem til 90-tallets privatiseringsbølge.

Den offentlig foranstaltede *bankkrise* som i slutten av 1980-årene knesatte det omvendte Robin-Hood-prinsippet (ta fra de fattige og gi til de rike) som norsk offisiell finanspolitikk.

Det utvidede kulturbegrep, som har medført at kultur idag er definert som all aktivitet som utøverne ikke ønsker å betale for selv. Dermed er kulturen også ufarliggjort.

Selv det tidligere så skumle og samfunnsnedbrytende *rock'n' roll*-fenomenet er nå forlengst trygt institusjonalisert gjennom statsstøttede rockefestivaler.

Den offentlige forvaltning -- var nå egentlig overgangen fra *regelstyring* til *målstyring* en slik genial reform?

Hvor ble det av debatten om *Formynderstatens* roller, rammer og grenser (og fikk vi helt med oss hva som var poenget med *Brustad-bua*)?

Hva har *Romeriksporten* lært oss med hensyn til betydningen av *Føre-var-prinsippet* og konsekvensanalyser når prosjekter skal utføres?

Og hvordan er det nå egentlig fatt med *Folketrygden*, som må bære en økende kravbelastning med tilsvarende krav til inndekning? Har vi satset på et *pyramidespill* i særklasse?

4.3. Prosjekter som burde vært realisert...

Fylkesinndelingen, en arv fra dansketidens amter, er administrative enheter tilpasset enevoldskongenes styringsbehov. Her har man aldri funnet rom for nytenkning. Her står vi overfor en uforløst og spennende offentlig oppgave: Først må vi få klarlagt hva vi egentlig skal med fylkene. Dernest -- og dét er det virkelig morsomme -- må vi finne en passende inndeling. Hvor mange fylker skal vi ha, hvilke geografiske områder skal inngå i de respektive fylker, og ikke minst -- hva skal de hete? Vi rakk ikke å ta fatt på denne oppgaven i det 20. århundre, men noe skal våre folkevalgte stille med senere også, så her kan det bli gøy. Følg med, følg med!

Norge, -- et verdig navn på et land i verden! Men hva i all verden betyr det?

Egentlig, vel å merke? Andre land har lett forklarlige navn: England, Tyskland, Frankrike; alle har de navn etter germanske stammer (angler, teutoner, franker) som hjem søkte de respektive territorier en gang i de forlengst hensvunne folkevandringstider. Ja, selv svenskene kan leve i trygg forvissning om at deres kjære fosterlands navn er avledet av det stolte "*Svearnes rike*". Men hva ordet *Norge* (se også eget oppslagsord *Norge* senere i denne boken) kommer av, nei det *vet* vi simpelthen ikke. Noen *tror* de vet, men det er ikke godt nok! Her står vi åpenbart overfor en gåte som noen burde ha løst, en gang for alle. Slik gikk det ikke i det 20. århundre, men vi lar optimistisk stafetten gå videre til fremtidens forskere (som ikke må forveksles med *fremtidsforskere*, jfr. oppslagsordet *Fremtidsforskning*).

Riksvåpenet vårt er flott, men ikke helt ukontroversielt. Enkelte har påpekt at det er litt

besynderlig at man har valgt et dyr som hører med til de truede arter og som dessuten er lite norsk (hvem har vel møtt en brølende løve i de norske skoger?). Diverse forslag om et *alternativt dyr* har vært lansert. I så fall kunne vi jo velge det dyreslag som har gjort Norge særlig kjent over hele kloden, nemlig *selen* (det ville da være naturlig å erstatte øksen i løvens forlabber med en *hakapik*). En artig idé, dog beheftet med en mangelfull forståelse av et riksvåpens symbolfunksjon. Så lenge Norge er et monarki blir det nok til at vi beholder løven, -- det universelt hevdvunne symbol på kongedømmet. Men mon tro om ikke løven har vært på slankekur litt for lenge? La gå at fete og overvektige løver er en uting, men alt med måte! En forsiktig oppfôring av riksløven burde ikke være en uoverkommelig offentlig oppgave.

(NB! Ovennevnte forslag er ikke fullt så originalt som det sikkert høres ut. Iallfall er det tydeligvis noen som allerede har forsøkt seg -- som ledd i det såkalte *designprogram* som i senere tid er kommet til syne på de brevhoder, konvolutter, visittkort o.l. som benyttes i sentralforvaltningen. Dessverre med katastrofalt resultat: Vårt kreativt forvridde riksvåpen fremstår nå til forveksling lik det franske bilmerke *Peugeot's* logo. Man aner at dette ikke kan være noen fullgod varig ordning).

Skøytesporten -- etter skisporten vår fremste nasjonalidrett -- har i en årrekke slitt med svak rekruttering. Følgelig står vi i fare for å komme på etterskudd i forhold til nederlenderne og alle de andre. Men dét burde det kunne gjøres noe med! I sommerhalvåret ser vi en hærs-kare av ungdom i alle aldre fyke rundt -- i våre parker, på fortauer og gatelangs -- på disse trendy énsprede rulleskøytene, aldeles frivillig og lystbetont. Her ligger en formidabel rekrutteringsressurs. Tenk om Norges Skøyteforbund kunne arrangere seriøse konkurransesestevner med Norgesmesterskap og det hele på rulleskøyter! Med distanser og regler så tett som mulig opp til dem som gjelder på vinterens skøytebaner. En smule tilpasning av eksisterende banedekker på våre idrettsarenaer ville muligens være påkrevet, men her kunne man nå langt med enkle midler. Før vi kunne få sukk for oss, ville vi ha en tett underskog og ettervekst av konkurranse- og treningsivrige rulleskøyteløpere, som rimelig nok ville ta vinteren i bruk for helårstrening. Da ville de selvsagt heller ikke la sjansen gå fra seg til også å tevla om laurbærene på glattisen, og skøytesportens rekrutteringsproblem ville være løst. Vi får håpe Skøyteforbundet snart kjenner sin besøkelsestid. Det er vårt nasjonale hegemoni på isen det står om!

4.4. ... eller skrinlagt

Her kan det være delte meninger. *Hvor* delte er det knapt mulig å ha noen klar formening om. I beste demokratiske ånd har forfatteren derfor gjort seg avhengig av innspill fra publikum. Og innspillene har strømmet på! Her følger et lite utvalg:

Avgiftspolitikken; "Hovedflyplassen"; Bomringen; Fartshumper; Kjøreløspåbud; Operasaken; Pressestøtten; Råfiskloven; Innkjøpsordningen for bøker; Rølp; Drivhuseffekten; Høydehus; Ledelse; Klientsamfunnet; Målstyring; Statsbærende parti; Virksomhetsplanlegging; Brustad-bua; Verdikommisjonen.
Og selvsagt *Språkstriden*.

Det er ingen grunn til å dvele nærmere ved noe av dette. Interesserte henvises til de balanserte kommentarer som forefinnes i den alfabetiske oversikt (kap. 6).

KAP. 5 - TILBAKE TIL FREMTIDEN

5.1. Millenniumsyndromet

Som tusenårsskiftets ankomst rykket oss stadig nærmere, ble vi alle grepet av det forståegpæerne kaller "*Millenniumsyndromet*". Akkurat hva det var for noe, var -- og er fortsatt -- litt uklart; det hadde vært så lenge siden sist vi hadde anledning til å observere det på nært hold. Men fra midten av 1990-tallet kunne ekspertene med stadig større suffisane kunngjøre at vi nå stod overfor en forstørret og forsterket repetisjon av det noe mer beskjedne "*Fin-de-siècle*"-syndromet som særlig i Frankrike (hvorav navnet) inntraff i 1890-årene, og som hadde vært omtalt i skriftlige overleveringer. I tillegg hadde vi andre ledetråder, som gjorde at vi bramfritt kunne tilkjenne følgende forståelse:

Millenniumsyndromet er, som alle andre skikkelige syndromer, en komplisert materie, hvor inngår en rekke psykologiske elementer. Av disse skal særlig nevnes *tallmagi*, *gestalpsykologi*, *massepsykose* (herunder av typen *kollektiv angst* såvel som den fine fornemmelsen av å få lov til å *være med på noe stort*), *nostalgi* over den tapte tid, *tvangsforestillinger* knyttet til *milepæler i tilværelsen* herunder de såkalte *overgangsritualer* og *nedtellings-psykosen*, samt oppmagasinert *skyldfølelse* -- var det ikke ett eller annet vi ikke rakk å gjøre, tro?

Tall er noen forunderlige greier. Anvendelsesmulighetene er legio: For eksempel kan tallene brukes som *dekorasjon*, på kongemonogrammer, kalendre, pengesedler osv. Eller de kan, høyst fortjenstfullt, brukes til å *telle* eller å *regne* med. Tallene har dessuten et bredt spektrum av funksjoner som *symboler* på allehånde nærmere forklarbare *budskap*. Mens 4711 bærer bud om flyktige dunster, bringer 830 tankene tilbake til malmtunge verdier. I vår idrettsverden var 2.17.4 og 15.46.6 lenge ensbetydende med norske triumfer på skøytebanen. I politikken betydde 36,9 at nå var tålmodighetens grense nådd. Hos observatører av fyll og skjørlevnet bringer tallene 96 og 69 andre assosiasjoner, mens tall som .38, 7.62 eller 12.7 gir de skyteglade ammunisjon for tanken. Endelig synes tallene for mange å ha en *metafysisk egenverdi*, med mer eller mindre uttalte *psykologiske* kvaliteter. Og det er her det stundom bikker over i det mystiske og okkulte, hvor visse tall i gitte

sammenhenger håndteres som om de har en rent ut sagt magisk karakter. Tallmagi kjenner vi fra alle slags hold. Fra ordtakenes og munnhellenes verden har vi velgjørende eksempler som "*Alle gode ting er tre*". Tallet 13 påstås derimot å ha en uheldig klang i opptil flere kulturer. Når det heter seg at du skal få en omgang "*som sier seks*", har dette trolig sine røtter i det gammel-babylonske 6-tall-systemet og intet med sex appeal å gjøre. Med vårt desimaltall-system har de "*runde tall*" en særlig gjev status, som gir påskudd til allskens jubiléer og åremåls-feiringer. 1000 er et stort rundt tall. 2000 er like rundt og dobbelt så stort! Alle må skjønne at det er skikkelig stort å kunne skrive 2000, året rundt.

Gestaltpsykologien spiller også åpenbart inn. Vår menneskelige hjerne arbeider hele tiden -- ubevisst eller underbevisst -- med å *sortere* og *ordne* alle våre sanseinntrykk i greie og ryddige *mønstre*. Et slikt mønster kan deretter lett komme til å bli tillagt en egenbetydning som lever sitt eget liv og antar sin egen dynamikk. Og det gjelder fremfor alt de deler av mønsteret som på ett eller annet vis skiller seg ut fra alt det øvrige. I et mønster preget av mangfold eller kaos og generell uorden, vil ethvert element som fremviser system og orden oppfattes som særlig interessant og viktig. Og omvendt i et mønster hvor alt ellers er ryddig og ensartet, vil avvikene i motsatt lei synes tilsvarende signifikante.

(Som illustrasjon, la oss leke stol-leken:

Tenk deg at du titter inn i et rom som er dørgende fullt av stoler, -- 100 stk. for å ta et rundt tall. De står i full uorden, hulter til bulter, alle er forskjellige. Forskjellig størrelse, fasong, farge, materiale. Vel, ikke helt: To av stolene er helt like, og de står pent plassert ved siden av hverandre. Og akkurat dét er noe som blikket ditt fanger med én gang. Titter du i stedet inn i naborommet, står det også der 100 stoler. Men her er de pent oppstilt i snorrette rekker på 10 geledder, og alle stolene er helt like. Nei, forresten, én av dem er et par centimeter høyere enn de øvrige, den har en noe lysere farvetone, og den står faktisk bittegrann på skrå i forhold til de ellers perfekte rekkene. Naturligvis er det nettopp *den* stolen du umiddelbart legger merke til.

Samme gestaltpsykologiske mekanisme er ute og går hos politiske kommentatorer:

I et samfunn hvor politisk mangfold og sprik er hovedregelen, er det de eventuelle gjentatte ensartede verbale utspill og programerklæringer som vekker oppmerksomheten og følgelig tillegges særlig betydning. I et totalitært og ensrettet samfunn vil derimot de offisielle uttalelser og kommunikéer bli finstudert med sikte på de eventuelle små nyanser i formuleringene, som deretter vil bli fortolket og overfortolket inntil det absurde.).

Slik sørger hjernens sorterings- og ordningstrang for at vi ikke bare har en tidsregning som trer frem i et gitt mønster som i en vev, men også for at bestemte tråder i veven

fremtrer som viktigere enn de øvrige. Så selv om tråd nr. 2000 er av samme ulla som alle de andre, skinner den som var den av gull.

Massepsykose lyder fælt, og kan sant å si være plagsomt. Her har *massemedia* et stort ansvar. Når tilstrekkelig mange media tilstrekkelig lenge vier et gitt fenomén tilstrekkelig oppmerksomhet, er det knapt å undres over at ganske mange etterhvert har følt at dette er noe de må ta inn over seg. Det kan selvsagt slå forskjellig ut. Noen kan reagere med *avvisning* ("*Nå må de gi seg, jeg er lita lei av dette maset!*"), men slikt kan lede til fortrenninger, som jo ikke er av det gode. Andre kan bli grepet av *kollektiv angst* -- en smittsom tilstand når tilstrekkelig mange blir inngitt en forestilling av å stå ansikt til ansikt med noe helt nytt, ukjent og derfor skremmende ("*Det har gått bra så langt, men hva nå? Syndfloden, drivhus-effekten, globaliseringen, befolkningseksplasjonen?*"). Motstykket -- som kan hende lettere kommer til syne i den ytre adferd -- vil være den kollektive oppstemte festatmosfære, -- likeledes en smittsom tilstand når tilstrekkelig mange bibringes fornemmelsen av å få lov til å *være med på noe stort* ("*Lenge til neste gang, folkens! Dette er enda større enn Halley's Komét, Rolling Stones-konserten og cup-finalen til sammen!*").

Og så har vi nostalgien, -- den sykelige lengsel tilbake til den tid og de opplevelser som ugjenkallelig er gått tapt. De halvglemte minner om barndommens knuste og kasserte leker, om oppvåkningen til den duggfriske angen av engsoleie hin solblanke sommerferie-morgen på landet. For alt var jo så mye bedre i gamle dager?

De foran nevnte elementer vil -- sammen eller hver for seg -- bidra til å forsterke det mennesket måtte ha av tvangsforestillinger knyttet til milepæler i tilværelsen.

Millenniumsyndromet omfatter således også elementer beslektet med de såkalte overgangsritualer, dvs. tanke-, følelses- og adferdsmønstre som avspeiler hva man tror man bør tenke, føle og gjøre (eller hva du innbiller deg at andre synes du bør tenke, føle eller gjøre) i forbindelse med at en viktig milepæl skal passeres. Som et særskilt rituale i dette syndromet inngår også nedtellings-psykosen, som gir seg til kjenne i kjempetavler o.l. på offentlige steder, hvor det med lysende tall kunngjøres hvor mange dager det er igjen til det magiske øyeblikk inntreffer. Og det magiske øyeblikk -- for Millenniumsyndromets vedkommende -- var det øyeblikk 2000-tallet dukket opp på kalenderen. Om det aldri så mye gjenstod et helt år før millenniet var til ende: 2000 er et magisk tall, 2001 ikke!

Og endelig har vi den oppmagasinerte skyldfølelsen som så lett kan mobiliseres og spilles på når tidsfrister nærmer seg. Fikk du levert selvangivelsen i tide? Og hva med tertialregnskapet? Husket du julegaven til svigermor? Passet du på å fornye månedsbilletten? Rakk du oppmeldingsfristen til eksamen? Sørget du for å rydde kontorpulten, slik at du med god samvittighet kan sprette champagneflasken nyttårsaftnen? Og, for at det skal være nevnt, klarte du i året som gikk å oppfylle nyttårsforsettene fra ifjor?

Selv sindige mennesker som ikke gripes av noe av alt dette, slipper ikke unna forventningspresset. Bare tenk deg om, -- hvor mange ganger i 1999 fikk du spørsmålet: -- Hva skal *du* gjøre nyttårsaftnen, da? Hvordan -- og *hvor* -- skal *dere* -- du og alle vennene dine -- markere tusenårsskiftet? Og da gjaldt det å kunne fleske til med et skikkelig eksotisk opplegg for å vise at du var noe tess.

Denne gangen var det ikke noen *vanlig* nyttårsaftnen. Det var TUSEN ÅR siden forrige gang og TUSEN ÅR til neste gang! Dette skulle og måtte markeres! La bare dommedagsprofetene boltre seg og *New Age*-frikerne slå ut håret! Alle vi andre ville nok finne på noe, vi også. Noe litt sprøtt. Noe ikke fullt så nøkternt som ellers. Noe litt *ekstra*, liksom...

Og i mellomtiden var det helt sikkert ett eller annet som noen ikke rakk å gjøre før det var for sent.

5.2. **Dagen derpå: Seterjentens blåmandag?**

Noen begivenheter har brent seg så fast i bevisstheten at vi til og med husker hvor vi var og hva vi gjorde da det skjedde. (For oss litt eldre: -- Hvor var du da president Kennedy ble skutt? Eller da Neil Armstrong satte foten på Månen? For ikke å snakke om Dagbladets favorittspørsmål: Hvor var du da Oddvar Brå brakk staven?) Visse enkeltstående hendelser oppleves som så epokegjørende at de for noen skaper nye merkedager mens de for andre utløser en akutt *dagen derpå*-tilstand. Slik vil mange også huske *EF-avstemningen* i 1972, som inspirerte Dag *Solstad* til å skrive romanen 25. septemberplassen og tidsskriftet Farmand til å forsyne sin lederartikkel med overskriften "*Seterjentens blåmandag*".

Store greier alt sammen, -- verden var liksom ikke helt den samme etterpå?

Men når vi får det hele litt på avstand: Ingen ting vil kunne måle seg med det å ha opplevet å gå inn i selveste år 2000. Å vite at *jeg var med da det skjedde!* Å kunne fortelle senere generasjoner hvordan det *følt*es. Å ha vært med på oppturen, -- og nedturen etterpå.

Nedturen, -- Millienniets Blåmanda' Blues i Det Norske Hus?

Nå vel... La oss heller avlegge et *søndagsbesøk*, om ikke i *Det Norske Hus*, så i ett av de tusen hjem. *Seterjenten* -- vårt melodiose nasjonalsymbol fra det 19. århundre -- har forlenget meldt seg ut. Men det har ikke *Vår Heltinne*, som for anledningen og for en gangs skyld er alene hjemme. Den nye veggkalenderen forkynner med ildrøde tall og bokstaver at det er søndag 2. januar år 2000. I stuen har *Vår Heltinne* -- som når sant skal sies ellers er en rimelig oppegående person -- inntatt godstolen. *Vår Heltinne* befinner seg etter måten vel, og ser ikke noe merkverdig i dét, -- er det kanskje ikke *typisk norsk å være god?* Det passet forresten bra med en fredag akkurat nå. Med kaffekoppen på salongbordet og en hjemmerullet Petterøe nr. 3 i hånden er tilværelsen for øyeblikket under kontroll. I morgen er hun tilbake på jobben, hvor kolleger med skjeve smil vil nikke "*Vel overstått!?*" i forbifarten før alt formodentlig raskt er i vanlig gjenge.

Vår Heltinne er ingen grubler. Akkurat nå bevilger hun seg likevel noen flyktige øyeblikk med uforpliktende refleksjoner. Helt foreløpige selvsagt, i påvente av hva hverdagen vil bringe. Ingen bastante konklusjoner om *Fortiden*, *Situasjonen* og *Fremtiden*. Ingen pretensiøse filosoferinger over *Tiden* og *Evigheten*. Intet dypdykk i *Millenniumsyndromet*. Og slett ingen *ettertankens kranke blekhet*. Kun et avslappet og ganske så nøkternt skråblikk på de inntrykk som har ledsaget den omstendighet at en ny og foreløpig litt uvant tallkombinasjon skal tas i bruk for å tidfeste dagliglivets små og store tildragelser...

Nyttårsaften hadde inneholdt alle de vanlige ingredienser -- og litt til. Noen flyselskaper hadde -- som på forhånd bebudet -- innstilt sine ruter, mens aviser, radio og fjernsyn pisket opp stemningen til bristepunktet i forutsigbar oppspilthet over det store som skulle skje. Kongens TV-tale hadde vært akkurat så spennende som ventet. Den riktige vektlegging av de riktige saker, med de riktige perspektiver og vyer. Alvorsord å ta med seg på tampen, før festen kunne ta helt av. Og dét gjorde den -- på tradisjonell vis, med champagne, taler, raketter og det hele. Til og med *Vår Heltinne* og hennes samboer (*Vår Helt*, som forresten også er hennes ektefelle) -- begge travle

mennesker og normalt ingen utpregede selskapsløver -- hadde slått seg løs (riktignok uten å slå av mobiltelefonen), og var enige om at det hadde vært en fin aften.

Nyttårsdag hadde så smått om senn latt dagslyset slippe til, slik at *Vår Heltinne* i likhet med den øvrige våkne befolkning kunne få oppleve 1. januar 2000 i hele dens bredde. Og visst hadde døgnet vært hendelsesrikt! En forfriskende luftetur med mann og bikkje. Familieunderholdning fra TV-skjermen med Nyttårskonsert fra Wien og hopprenn fra Garmisch-Partenkirchen (pen niende plass til Ottesen). Og ikke minst fjernsynets nyhetsreportasjer. Mye monotont millennium-mas, dvelende og kvelende. Men også ispedd kjappe førsteinntrykk av hvordan Verden og Fedrelandet hadde klart overgangen til det nye kalenderår. Her hadde det saktens vært en del å merke seg.

For eksempel:

Nyttårsbarnet: Tradisjonen tro selve begivenheten som minner oss om at “*Ung må verden ennå være*”, supplert med et snev av “*Same procedure as every year*”.

Betryggende vellykket entré med 3710 gram og 51 cm kl. 00.03 på Vestfold Sentralsykehus.

Festreportasjer: Ja, så absolutt. Verden over, og landet rundt. I hovedstaden folkefest på Rådhusplassen med frydefull jubel og opprømt rølp, hutrende trengsel, tilløp til panikk og nok en tale av Kongen. TV-maraton fra feiring fjern og nær. En global stafett av pompøse arrangementer med massemobilisering av oppstemte menneskemengder. Samlet for å se og bli sett, for å meddele seg, for å leve ut sin trang til å være en del av noe stort. Samlet omkring det ene store som skulle skje -- at det magiske tall 2000 skulle vise seg. Og det gjorde det! En megabegivenhet som skapt *for* og *av* fjernsynet. Den største lysfesten noensinne. Fra landsende til landsende, tusen varder i flammer. Og fyrverkeri, fyrverkeri, fyrverkeri. Store barns lek med store fyrstikker.

Konflikter, sammenstøt, opptøyer, demonstrasjoner? Ikke noe spesielt. Krig var det visst bestandig, ett eller annet sted. Denne gangen i Tsjetsjenia, hvor de russiske kanoner med uforminsket styrke fortsatte nedkjempingen av forsvarsløse sivile og pulveriseringen av det som engang hadde vært hovedstaden Groznyj. Spent situasjon i Kashmir, flykapringsdrama i Afghanistan. Men det hadde jo heller ingenting med millennium-markeringen å gjøre.

Ulykker -- Y2K-relaterte? Ikke mer eller flere enn ellers, vel?

Andre Y2K-relaterte fenoméner? De hadde hatt litt trøbbel med kassa-apparatene på 7-Eleven. Visstnok noe kluss med en database-tilknytning for et par fartøyer i Kystvakten, og så var det 10-12 minibanker som gikk i stå. Alt i alt for småtterier å

regne, iallfall i forhold til hva mange hadde spådd.

Budskap fra statsledere - "Fred på jord" fortsatt i skuddet...

Nyttårsønsker fra store og små: Fred på jord en sikker vinner. Samt at vi må ta oss bedre tid til å ta vare på hverandre.

Kuriøse kunngjøringer: Tja, det var dette med Russlands president Jeltsin, da. Passe likt ham å kunngjøre sin avgang på selveste Nyttårsaften.

Men ingen apokalyptiske tildragelser: Jerusalem og verden for øvrig fortsatt på plass. Og så på kvelden, Statsministerens nyttårstale. Middelshøy Molde-faktor, kledelig Romsdalsbunad. Pussig nok knapt et ord om globaliseringen. Brodd mot selvgodhet og materialisme, vern om verdian. Kjekk kar, forresten.

Omsider opprant også søndagen, og med den avisene. Mye drøvtygging av gårsdagens TV-stoff, men det er nå likevel noe eget med det trykte ord.

* * *

Mange inntrykk å fordøye og bearbeide, -- om nå dét skulle være nødvendig. Samt noen spredte men nøkterne betraktninger over saker og ting som man rakk -- eller ikke rakk -- å få gjort i den forgangne epoke.

Et knepp i entrédøren forteller *Vår Heltinne* at *Vår Helt* er hjemme igjen; -- han hadde ikke kunnet dy seg for å ta en tur nedom kontoret for å sjekke at datasystemet var intakt, noe han nå fornøyd kan konstatere. *Y2K*, du liksom! *Vår Heltinne* forlater godstolen og stumper røyken (neida, ikke noe nyttårsforsett, men nå var det bare gloen igjen). Virkelighetens verden venter, og vi forlater *Vår Heltinne*.

* * *

Og den virkelighetens verden som møtte oss alle i år 2000 viste seg -- til noens uttalte forundring -- å ha meget til felles med den verden vi kjente fra før. En lett *dagen derpå*-stemning kunne ganske visst spores, men måtte snart vike for det mangfold av små og store oppgaver, hendelser og inntrykk som hører hverdagen til. En hverdag også ispedd sporadiske tilbakeblikk -- muntre, dystre, nøkterne eller mimrende nostalgiske -- som tilsammen for en stakket stund kunne krydre privatsfæren og den offentlige oppmerksomhet med en perifer *àpropos*-effekt. (Ja, for enkelte ivrige mimrere endog en aldri så liten *déjà-vu*-effekt...).

Det hadde på forhånd vært varslet at enkelte aktører i utsatte posisjoner ville *stå frem* og *ta selvkritikk* for at de angivelig ikke hadde *tatt høyde for År 2000-problematikken*, men denne gang ei! Problemstillingen var plutselig ikke så spennende lenger.

Uansett: No big deal.

Ingen halsbrekkende nedtur. Ingen kollektiv blåmandag.

Som alltid før: *Nuet* er over oss; *fortiden* bærer vi med oss, mens *fremtiden* vinker oss i møte.

Tilbake til *fremtiden*: Ingen av oss (trolig ikke engang de såkalte *fremtidforskere*) har noengang vært der. Vi vil likevel gjette på at det ligger noen *prosjekter* og venter på oss der fremme. Og enten vi er *nasjonsbyggere* eller ei, er det greit å forberede seg. Kjekt å være i *forkant*. Fremtiden må oppdages i tide, oppmåles, planlegges, styres, debatteres og lovreguleres. Heldigvis står vi godt rustet: Ikke bare har vi et solid etterslep av allerede kjente men fortsatt ufullførte prosjekter, som vi vil kunne adsprede oss med i lang tid fremover. Vi bringer også med oss på ferden et *bærekraftig* overflødigshorn av *profetier* og *prognoser*, og en *trendy* ballast av tidsriktige virkemidler som *målstyring* og *virksomhetsplanlegging*. Vi vil utvilsomt vite å kunne *ta høyde for* et oppkomme av stadig nye festlige *faktorer* (f.eks. *Danskebåt-faktoren*, *Molde-faktoren* og *Ole Brumm-faktoren*) som kan komme godt med når løpende regninger skal gjøres opp. Og vi er så *ydmøye* at vi har utstyrt oss med et formidabelt batteri med debatter (f.eks. *Europadebatten*, *Kulturdebatten*, *Verdidebatten* og *Språkstriden*) og ikke minst regler, lover og forskrifter (f.eks. *Fjellreglene*, *Janteloven*, *Kardemommeloven*, *Murphy's Lov*, *Parkinsons Lov*, *Troll-loven*, *Tyngdeloven*, *Veitrafikkloven*, *Vikingloven* og *Den Tredje Økologiske Lov*) som nok skal hjelpe oss med å holde det 21. århundre i tømme. Og for riktig å være helgardert mot å komme på vidvanke, starter vi det tredje millennium med en *Verdikommisjon* i ryggen.

Leseren av disse linjer har selvsagt forlengst rukket å komme igang med de forberedelser som må til for at det 21. århundre skal bli så vellykket som vi alle ønsker. Foreløpig ser det hele riktig lovende ut! Men -- som dikteren sier så vakkert -- *Det er mange skjær i sjøen*, og *Navigare necesse est*. Til velvillig bruk for den videre navigasjon i tildels ukjent farvann følger derfor i neste kapitel en alfabetisk oversikt over faste og flytende holdepunkter, landemerker og seilingsbøyer.

KAP. 6 - ALFABETISK OVERSIKT

Aa -- Tungvint bokstavkombinasjon som vi allerede i 1917 rakk å få skiftet ut med det adskillig mer vågale lydsymbol **Å**. Mot slutten av det 20. århundre hadde imidlertid klappjakten på *lettvinte løsninger* ført til en motsatt utvikling, som ble innvarslet ved at vår fremste fotballarena på 1980-tallet skiftet navn fra *Ullevål Stadion* til *Ullevaal Stadion*. Saa naa faar vi se hvem som formaar aa skaare maal naar avsparket gaar for det 21. aarhundre.

Adelskalenderen mente noen at gikk i glemmeboken i Norge etter at adelen i 1816 frasa seg sine privilegier (som Stortinget deretter opphevet i 1821), men Rocambole var ikke død! For i 1950-årene gjenoppstod kalenderen som navn på den fortløpende justérbare oversikt over verdens beste skøyteløperes personlige rekorder på de fire klassiske distanser -- 500 m, 1500 m, 5000 m og 10 000 m -- alt omregnet i sammelagtpoeng basert på anvendte sekunder i gjennomsnitt per 500 m av hver distanse (se også *Bislett*). Etter ethvert skøytestevne kunne enhver nordmann med avis eller reiseradio, ved hjelp av enkel hoderegning, selv oppjustere adelskalenderen. Dette gjorde adelskalenderen til den mest demokratiske kalenderen i verden. Omslaget kom da man på 1970-tallet begynte å operere med hundredeler i tidtagningen. Da kunne ikke hoderegningsferdighetene lenger følge med, og vi mistet etter hvert vårt eget, personlige eierforhold til adelskalenderen. Ved terskelen til det 21. århundre er den derfor ikke så mye i bruk lenger. Dessuten går løperne så fort nå for tiden at det nesten kan være det samme.

Aker -- Geografisk område, i utstrekning identisk med Fedrelandets hovedstad, som i våre dager av obskure grunner kalles **Oslo**, -- et fonetisk uheldig men historisk interessant navn som i 1925 avløste det horrible **Kristiania** (jfr. også **Tigerstaden**, som i visse kretser anses å være mer dekkende enn "*Byen med det store hjerte*"). Hovedstaden har alltid fått mye pepper, og har visst å krydre overgangen til det 21. århundre på en måte som tok oss alle på sengen (se *Byjubiléer*).

Aker RGI, se *Arvesølvet* og *Molde-faktoren*

Akevitt -- Et offer for de usiviliserte norske drikkevaner, som vi ikke rakk å kultivere i det 20. århundre. God, dvs. norsk, akevitt skal nytes med omhu og andakt. Temperert.

Øl hører med, men må inntas (i moderate mengder) *før* akevitten, slik at gane og strupe er behagelig avkjølt (ikke *nedkjølt*) og optimalt rede til å kildres og meskes av de edle dråper. Men nordmenn flest liker ikke smaken av vårt nasjonale brennevin, skjønt de ved visse anledninger føler at de *må* drikke det. Derfor drikkes akevitten på dansk manér, som var den en simpel Aalborgger: Den fryses ned til en temperatur hvor smaken nesten er borte; drammen hives ned med grøssende gulp og ettersmaken skylles hurtig vekk med en øl eller tre. Og man puster lettet ut; heldigvis nesten et helt år til neste jul!

AKMED -- Forkortelse for *Arbeiderkomitéen mot EEC og dyrtid*, opprettet i 1970. (*Dyrtid* brakte dengang feilaktige assosiasjoner til den tidsregning som angivelig ble benyttet av *Dyret i Åpenbaringen*, til forskjell fra den mer tidsriktige *Europeiske Middeltid*). AKMED vant en strålende men *rådyr* seier ved folkeavstemningen i 1972. Rakk aldri å komme til hektene igjen, men da var både EEC og dyrtiden nedkjempet én gang for alle. Innen vi rakk å gjøre noe med AKMED, hadde den tatt rotta på seg selv. Se også *Ålreite dyr*. Komitéens medlemmer har i senere år vært sysselsatt med *EU-tilpasning*.

Alkohol, se *Akevitt*, *Avgiftspolitik*, *Folkebevegelse*, *Fyll*, *HB*, *Karsk*, *Stavanger* og *Øl*

Amerikaniseringen er noe skummelt som vi må passe oss for, det lærte vi allerede i barneskolen. Og vi nordmenn har vært flinke til å passe oss! Så tidlig som i 1889 gav globetrotteren Knut *Hamsun* oss et rungende varsko mot amerikanernes forflatning av vårt kulturliv i sitt vekkelsesskrift *Fra det moderne Amerikas aandsliv*. Senere har enhver norsk kulturskribent med forskriftsmessig avsky kunnet fortelle oss at USA også er *dobbeltmoralens hjemland*. Dette med *dobbeltmoral* er et tveegget sverd, og vi har med oppriktig engasjement benyttet begge sider. Takket være dobbeltmoralen (amerikanernes, ikke vår) har vi således med tilnærmet god samvittighet kunnet fråtse i angivelig mindreverdige kulturprodukter *made in USA* (vi er verdens ledende storkonsumenter i så henseende) samtidig som vi med retthaverisk hån har kunnet rakke ned på de moralsk forkvaklede og håpløst snerpete amerikanerne som fremstiller denslags. Også lovgivningsveien har vært benyttet med stort hell i kampen mot amerikaniseringen, særlig etter at vår dansk-importerte støttespiller og lovrådgiver *Aksel Sandemose* lyktes å få gjennomslag for *Janteloven*. Da det ble på det rene at amerikaniseringen truet med å føre oss like lukt inn i det fordervelige "*Coca-Donald-samfunnet*", ble det satt inn effektive mottiltak, tuftet på den norske

virkelighets grunn, og med hjemlig motekspertise hentet bl.a. fra åndsretningen **Donaldismen**. Fra 1970-tallet av fikk striden mot amerikaniseringen ny kraft i form av **Europadebatten**, hvor samtlige seriøse debattanter med stor overbevisningskraft har visst å begrunne sine ellers høyst ulike standpunkter med ønskeligheten av å avverge den truende amerikaniseringsbølge. Dette lyktes ikke helt. Ved overgangen til det 21. århundre må vi således resignert erkjenne at gode norske substantiver som *saft*, *fyrstøy* og *forbilde* er gått i graven og erstattet med de klønete amerikanismer *juice*, *lighter* og *rollemodell*. Samt at våre sjenerøse adjektiver *raus* og *romslig* er i ferd med å skvises ut av det snørrete *spæisa*. Men sånt er bagateller. I hovedsak kan vi fornøyd konstatere at kampen mot amerikaniseringen er vunnet én gang for alle. Så nå gjenstår det bare å ta fatt på **globaliseringen**.

Amundsen, Roald -- Rakk mer og lenger enn noen annen -- det være seg nordmenn eller utlendinger -- i det 20. århundre. Er derfor ikke aktuell for nærmere omtale i denne boken. For ordens skyld, se likevel **Nordpolen** og **Sydpolen**.

Anabole steroider -- Usportslig kosthold som trolig benyttes av utenlandske idrettsutøvere i deres lumske bestrebelser på å virkeliggjøre den olympiske idés prestasjonskrav (*citius -- altius -- fortius*, dvs. raskere, høyere og sterkere). Bannlyst i Norge, hvor den rådende sportsideologi alltid har vært trygt tuftet på tesen om *en sunn sjel i et sunt legeme*, om nødvendig supplert med at *det viktigste er ikke å vinne, men å delta*. Allerede i 1925 kunne således Skiforbundets formann E.F. Lindboe på norske utøveres vegne avvise tanken om å kaste seg inn i "*rekordjageri og spesialisering, stjernedannelse og så videre*". Dette var ord som det senere har vist seg vanskelig å etterleve, men vår uskyldsrene grunnholdning har vi bevart. Denne er særlig klart kommet til uttrykk i kampen mot de anabole steroider, -- en kamp som har inspirert til frembringelse av alternative og kjernesunne virkemidler så som *kost-tilskudd* og **høydehus**. Forventet videre utvikling av nye prestasjonsfremmende landevinninger vil bidra ytterligere til å utkonkurrere de anabole steroider, som -- etter hva det opplyses fra avdopede brukermiljøer -- aldri rakk å vinne fotfeste på norsk jord.

Anakronisme -- Et fenomén som opptrer på riktig sted til feil tid, subsidiært på feil sted til feil tid. Vi har alltid slitt fælt med anakronismene. Et nærliggende eksempel er det *nasjonsbyggingsprosjekt* som **Harald Hårfagre** i sin tid tok initiativ til. Visse forsinkelser grunnet svak forprosjektering og uheldige valg av underentreprenører var visselig ikke til å unngå, men prosjektet burde likevel nå etter alle solemerker

forlengst være fullført. Å nei, du. På tampen av det 20. århundre spratt nye avleggere stadig opp. Ikke før var vi blitt belemret med en såkalt *Hovedflyplass*, så har vi *Operasaken* (se også *Bjørvika*) å bale med. Dette vil ingen ende ta.

Andebu -- Trivelig herredskommune i Vestfold, 4593 innbyggere (pr. 1.1.1998.). Ble etter spennende tevling arrangert av radiokanalen P4 i august 1999 kåret til *Norges mest harry sted*. Åpenbart en merkesak som mange syntes det var greit å få i boks før årtusenskiftet, og slik gikk det.

Animals, Eric Burdon and the (se også *Ålreite dyr*) -- Britisk pop-gruppe på 60-tallet. Stor hit i 1967 med "Good Times", hvorfra strofen "When I think of all the good time that was wasted having good time" samt rørende omtale av de nyttige gjerninger man ikke rakk å utføre fordi man kastet bort tiden; dog ingen detaljfokusering på *Den Gode Gjerning*. Budskapet "*Å ha det morsomt er bortkastet tid*" er kontroversielt, og kan ikke påregne ubetinget støtte fra forfatteren av denne bok. Må likevel oppfattes som et seriøst innspill i verdidebatten, på linje med "*Hver gledesstund du har på jord betales må med sorg*". Har nå i et tredjedels århundre stått som en advarsel og en påminnelse for oss alle, hver især ikke minst. Fått fornyet aktualitet nå som det ryktes at *Verdikommisjonen* skal komme på banen (se også *Banen* og *Vestbanen*). Men da er det kan hende for sent.

Apeberget -- På begynnelsen av 1990-tallet betegnelse på de organiserte tilhengere av den hederskronede fotball- og hockeyklubben *Vålerengen I.F.* Betegnelsens opprinnelse er uklar, men hevdes fra vanligvis velorientert hold å være fremkommet som uttrykk for solidaritet med *ålreite dyr* i kombinasjon med skepsis til *Fjellreglene*. I pakt med tidsriktig *eufemisme* skiftet organisasjonen likevel navn til *Klanen*, samtidig som man tok et reallt oppgjør med residuale forekomster av *grums* og *rasisme* (jfr. *Xenofobi*) i egne rekker. Organisasjonen vant dermed velfortjent innpass i de mest stuerene miljøer (inkl. *Verdikommisjonen*), samtidig som den maktet å bevare meget av sin særegne kulturelle profil (se *Wagner, Richard*). På terskelen til det 21. århundre må vi bare konstatere at *Apeberget* er en saga blott. Mange mener likevel at Bergets arvtager *Klanen* pietetsfullt vil vite å opprettholde en *høy danskebåt-faktor* og bringe de mest *bærekraftige* av organisasjonens kulturverdier (se også *Idretten* og *Rølp*) med oss inn i det nye millennium.

Arntzen, Arthur -- Norges *Nasjonalhumorist*. Det lyder utrolig, men det skulle gå nesten

hundre år før det gikk opp for oss at intet nasjonsbyggingsprosjekt -- og iallfall ikke det norske -- er komplett uten en nasjonalhumorist (se også *Humor*). Heldigvis rakk vår statsradiokanal å ta ansvar, og 18. desember 1999 kåret NRKs lyttere Arthur Arntzen (artistnavn *Oluf Rallkattli*) til Norges Nasjonalhumorist, definert som *det 20. århundres morsomste mann*. Eventuelle *kvinnelige* konkurrenter (jfr. *Likestillingen*) var for sikkerhets skyld utestengt fra tevlingen, som likevel gav et resultat som bar bud om solid seriøsitet og et gledelig høyt faglig nivå. Kåringen ble derfor et kostelig bidrag til *verdidebatten*, idet den samtidig gav en betryggende bekreftelse på den vekt som vi nordmenn ved årtusenskiftet har rukket å tillegge professorkompetanse (se atter *Humor*) i håndteringen av denne type prosjekter.

Arvesølvet -- Politisk betegnelse på navngjetne og eiegode kommersielle foretak som kan tenkes å bli gjenstand for utenlandske investorers interesse, eller endog bli besmittet av *globaliseringen*. Det fine med arvesølvet er at det er *norsk*, med kjente og kjære firma- og varemerker som borger for tradisjon, kvalitet og mer eller mindre trygge arbeidsplasser. Utenlandske oppkjøp betyr at arvesølvet skusles bort. Vi vet nok at verden misunner oss Dyno, Storebrand, K-Bank, Nora, Orkla og Telenor, -- for ikke å snakke om *Statoil!* Som glupske gribber vokter de utenlandske kapitalkreftene på sjansen til å slå kloa i oss og arvesølvet vårt. Da kan de tro om igjen: Arvesølvet vil vi ha for oss selv, -- ja endog om så galt skulle skje at det blir en *Saga* blott. Med utenlandske eiere ville knapt noen kunne tro at *Blenda vasker hvitere* eller at *Bare Solo er Solo*, og hvem er det som prøver å *knabbe Lano'n* din? Andre må gjerne svinge seg i dansen om gullkalven, vi stemmer heller i hyldningsstrofen "*Sølvet, det er seg så edelt et malm*". Men arvesølvet må ha ordentlig stell; blankpusses til festlige anledninger og ellers holdes forsvarlig nedlåst, i beste *Ingerid-Sletten-av-Sillejord-tradisjon*. Dette er selvsagt først og fremst en oppgave for *Verdikommisjonen*. For her snakker vi om *umistelige verdier*, og da skal ingen komme her og fortelle oss at *evig eies kun det tapte!* Såvel blant *museumsvoktere* som i andre bevaringsglade kretser er det likevel bred politisk enighet om at vi ikke var flinke nok til å ta vare på arvesølvet vårt i det 20. århundre. Ved en beklagelig inkurie fikk Kraft Food overta *Freia*, og som straff sitter vi tilbake med en merkbart tregere Kvikk-Lunsj.

Askeladden -- Norsk eventyrer og gründer. Gjorde tidligere en heltemodig innsats i bekjempelsen av troll-plagen (se *Troll*), og leverte seriøse bidrag til utviklingen av en norsk *nasjonal ethos*. Har i det 20. århundre hatt en rekke avleggere i norsk

næringsliv, men har likevel hatt store problemer med å komme på *banen*. Tanken har vært å reise Askeladden et passende minnesmerke, men det rakk man ikke.

Avgiftspolitik -- Nei, la oss heller snakke om noe hyggeligere. Den der blir vi jo allikevel aldri ferdig med.

Avisdøden -- Kom for tidlig til Norge til at vi rakk å redde *Svært* (Morgenposten). Kom for sent til Norge til at vi rakk å ta knekken på Dagbladet.

Bananrepublikk er noe Norge aldri har vært. Hos oss holdes monarkiet i hevd, og vi er ingen betydelig bananprodusent. Bananrepublikkens øvrige kjennetegn er en svak og upålitelig myntenhet, samt overstadig produksjon av frimerker uten påviselig postalt behov (i gjengs internasjonal terminologi: "*Mickey Mouse currency & wallpaper stamps*"). Vår norske krone er sterk og seig som stål, -- ja i paripolitikkenes tid frem til 1931 var den så seig at den drev mange fra gård og grunn. Men hva med frimerkene -- våre fornemste nasjonale visittkort? Fra det første fireskillingsmerket forlot trykkpressen i 1855 motstod vårt Postverk i nesten hundre år fristelsen til å besnære og flå samlermarkedet med unødvendige utgivelser. Her drev man seriøs virksomhet, ikke prostitusjon! Men gjennom annen halvdel av det 20. århundre økte antallet nye utgivelser fra år til år -- først forsiktig lineært, siden tilnærmet eksponentialt. Og tross alle forsikringer fra Postverket om at Norge stadig fører en *moderat utgivelsespolitikk*: Ved overgangen til det tredje millennium er vi på dette felt forlenget blitt husvarme i bananrepublikkenes promiskuøse selskap. Så der kan vi se hva *globaliseringen* fører med seg...

Banen -- "Dette kunne vel bli din *bane*!" sa Sigrid Storråde til *Olav Tryggvasson* da han i forfjamselen over å være blitt avvist mistet hansken sin i fjeset hennes. Dette penible opptrinnet fant sted AD 999, og lite visste man dengang at det skulle gå nøyaktig 1000 år før det ble sånn noenlunde klart at det var *Vestbanen* Sigrid hadde hatt i tankene. Da var det selvsagt for sent for Olav å benytte seg av tilbudet (se *Svolder*). Det ville uansett blitt vanskelig, for imellomtiden hadde andre ressursterke liebhavere kommet på banen, for å si det slik.

Bergen -- Idyllisk lokalsamfunn på Norges vestkyst, i Middelalderen tidvis benyttet som Rikshovedstad på grunn av sitt behagelige klima. Snik-urbanisert av hanseatene på 1400-tallet, men likevel arnested for en rekke av våre mer verneverdige

nasjonsbyggingsprosjekter. Bergen hadde derfor fortjent en bredere omtale enn den er blitt til del i foreliggende publikasjon. Det rakk vi ikke gjøre noe med, men for all del, bergensere, dere er ikke glemt!

Bil, Den Norske ble lansert i 1956 under navnet **Troll**. Den Norske Bil var et teknologisk vidunder og langt forut for sin tid bl.a. i bruk av **piggfrie bildekk** og **bærekraftige** materialer som **plast** i bærende konstruksjoner. Den var rett og slett så avansert at det aldri ble aktuelt å bygge opp noe markedsførings-, distribusjons- eller service-apparat. Det er uklart hvor mange enheter som ble produsert, -- noen kilder sier 6 stk. mens andre opererer med hele 13. Mange av oss skulle idag gjerne hatt et eksemplar stående i garasjen, men det ble det ikke noe av. For deg som absolutt *må* ha Den Norske Bil når det 21. århundre skal tas i bruk, gjenstår kun én utvei: **Think**.

Bislett Stadion -- Antatt verneverdig idrettsplass i bydelen Bislett (subsidiært stavet *Bislet*) i Oslo. Men nå er det for sent, altfor sent. Og her får du vite hvordan og hvorfor, men først litt kulturhistorie: Frem til 1988 visste jo *alle* at Bislett var skøytesportens Mekka (se **Skøytesport**, ikke Mekka), og et nasjonalt klenodium. Slik hadde det ikke vært bestandig. Bislett skulle bli selve symbolet på fullbyrdelsen av ett av det 20. århundres store nasjonsbyggingsprosjekter: Samlingen av Idretts-Norge til ett rike. Før hadde landets idrettsbevegelse vært splittet i to; borgerskapets Idrettens Landsforbund og arbeiderbevegelsens ditto (AIF). Så sent som i 1936 ble Ivar Ballangrud verdensmester på *Frogner Stadion* mens Bernt Evensen ble AIF-"verdensmester" på Bislett. Krigsårenes felles strid gjorde slutt på spliden, og fra og med 1946 kunne våre borger- og arbeideridoler møtes på Bisletts knudrete isflate til samlet dyst mot resten av verden. En epoke tok form. Ved Bisletts murer stod *Fama*. Det var på Bislett at **Adelskalenderen** fikk sin særnorske betydning. Det var på Bislett rekordene ble satt. Det var på Bislett de **STORE mesterskap** -- OL, VM og EM -- gikk av stabelen. Det var på Bislett isens norske helter vant sine laurbærkranser, eller tapte med ære etter ulidelig sekund- og poengstrid mot russerne og nederlenderne. Det var dér de kastet armene etter to indre og vekk me'n. Bislett hadde Store Stå. Verdens mest sakkynndige publikum. På Bislett pep vi ut Sven Låftman mens vi drakk te med no' godt i. På Bislett var det *tæl* og *trøkk*. Alt dette tok vi for gitt og lot banen (se også **Banen**) forfalle. Andre skøytearenaer fikk kunstisanlegg, men ikke Bislett. Så opprørt skjebnetimen: VM på skøyter 1988. På Bislett, selvsagt. Men, her fantes jo ikke is! Mesterskapet gikk sin gang (på Valle-

Hovin), men Bisletts skjebne var beseglet -- aldri mer noe skøytemesterskap der, nei. Og forfallet fikk fortsette med aksellererende fart. Ikke alle tok det like pent. Enkelte gremmet seg. Rikspoeten *Jan Erik Vold* (se også **Kulturuke**) kom på banen (se atter **Banen**) og satte ord på hva vi alle burde føle. Nostalgiske hulk kunne høres. Samt sur sutring. Håpløs hosting i lovotten. Spørsmålet om seriøse mottiltak druknet i problemstillingen *bevaring* kontra *rehabilitering*. Og når det 20. århundres krønike en gang skal skrives, vil det med isnende snert hete som så: *De rakk aldri å redde Bislett Stadion*.

Bjørvika -- Vakker bukt i indre Oslofjord, mellom Ekeberg og Akersneset; på landsiden utstyrt med en velbrukt trafikkmaskin. Her stod i år 1200 Norgeshistoriens største slag med 60 tusen mann i jernbrynjer og med tunge håndvåpen. Det var så vidt isen bar, og mannefallet var stort. Men det var borgerkrig -- baglere mot birkebeinere -- og dermed var det jo selve nasjonsbyggingsprosjektet det stod om. Slikt koster. Bjørvika fikk henimot slutten av det 20. århundre ny aktualitet som et mulig hensiktsmessig sted for den endelige skrinlegging av en forsinket utløper av det 19. århundres store nasjonsbyggingsprosjekt: *Operasaken* (se nøkkelord **Anakronisme** og **Opera**).
Rekker vi det denne gangen, tro?

Bokmål -- Trykt og innbundet eksempel på **målstyring**.

Bokprosjekter -- Å utgi bøker kom på moten i Norge på 60-tallet, da kombinasjonen av statlig innkjøpsordning, fremveksten (takket være TV) av en kjendisstand, forlagenes kjappe markedsføring samt publikums behov for å ha stadig flere pakker å legge under sine slektingers juletrær gjorde denne formen for selveksponering tilgjengelig for stadig flere av oss. Bølgen syntes å kulminere i 1968 da Rolv Wesenlund utgav *Ja, nå skriver også jeg bok*, men fortsatte senere med nærmest uforminsket kraft (se også **Falsk, Herodes**). Likevel er det visstnok fortsatt et ukjent antall nordmenn som ennå ikke har rukket å fremføre seg selv i offentlighet mellom to permer. Risikoen er således tilstede for at enkelte av oss bare må konstatere at nei, akkurat *det rakk jeg nok ikke å få gjort* i det 20. århundre.

Bomringen -- Idyllisk kjede av småbygninger som omkranser Norges hovedstad. Reist omkring 1990 og skulle etter planen vært avviklet når det oppsatte inntjeningsmål var nådd, hvilket allerede inntraff ca. 1998. Grunnet uventet store inntekter (som man jo umulig kunne gi avkall på) og sterk motstand fra Riksantikvaren og militante

arkitekturvern-grupperinger ("*en pryd for byen og en fryd for øyet*", som det så treffende ble uttrykt), rakk man ikke å få iverksatt de opprinnelige rivningsplaner. Og nå er det helt sikkert for sent.

Bosman-dommen -- Sportslig eksempel på *EU-tilpasning* og *Globalisering*. Dommen, som ble avsagt av Europadomstolen i 1995, slo en bresje i det stavnsbånd-regime som hadde rådet grunnen på det idrettslige arbeidsmarked, -- så det merktes helt inn i utenforlandet Norge. Ved inngangen til det 21. århundre har et økende antall norske fotballspillere med stolthet stått frem og erklært seg som *Bosman-spillere*, -- et fenomén som har skapt megen angst og forvirring i de etablerte idrettslederers makt- og begrepsverden (se også *Idretten* og *Non-amatør*).

Bouvetøya er det fjerneste som finnes. Nærmere bestemt det sted på jordens overflate som ligger lengst unna noen annen øy eller fastland. At *det er Oslo som ligger avsides*, er vel dokumentert (se *Oslo*), men det er likevel Bouvetøya som holder verdensrekorden i så måte. Det syntes derfor rimelig at øya burde være *norsk*. Slik ble det, og slik mener mange det også bør forbli i det 21. århundre.

Brageløfte -- Høytidelig løfte som avgis under utbringelsen av en *skål* (jfr. *Fyll*), om å utføre et storverk. Slike løfter kan være morsomme å se på i ettertid (se også *Døren* og *Opera*). La oss derfor prøve å rekke å få med oss noen brageløfter inn i det 21. århundre!

Bramfri -- Pussig norsk ord som av de fleste skribenter brukes i den stikk motsatte av ordets betydning. Når skal de lære?! Ikke i det 20. århundre, nei...

Bremsekloss ble lansert i 1983 som politisk ladet betegnelse på hva man ikke burde være i forhold til utviklingen. Senere har utviklingen gått så raskt at bremseklossene er kommet *på etterskudd* og nærmest fått antikvarisk interesse, jfr. også *Museumsvoktere*. Mange mener bremseklosser burde fått fornyet aktualitet i forbindelse med *År 2000-problematikken*, men det er etter alle solemerker for sent.

Brofoss, Erik (1908-79) -- Norsk finansminister, handelsminister og sentralbanksjef. For ettertiden best kjent for at han i et foredrag i Oslo Militære Samfund 24. november 1947 angivelig skulle ha uttalt at "*Det er bemerkelsesverdig hvor meget folk kan tåle av skatter når de bare først venner seg til dem*". Trolig det 20. århundres mest seiglivede feilsitat. For hva Brofoss *i virkeligheten* skulle ha uttalt, var: "*Det er*

ganske pussig hvor meget folk kan tåle av skatter når de bare først venner seg til dem". (Vi tar helhjertet til etterretning at Brofoss senere -- ifølge Morgenbladet 28. juni 1966 -- skulle ha benektet å ha sagt noe slikt). Ganske pussig at vi aldri rakk å få rettet opp en så ubetalelig erindringsforskyvning.

Brunost (også kalt *Murstein*) -- Fellesbetegnelse på solbrente norske landbruksprodukter som *Fløtemysost*, *Gudbrandsdalsost*, *Ekte Geitost* samt (for de umiskjennelige osteskjønnere) *Misværost*. Pripne utlendinger har påpekt at brunosten slett ikke er noen ost, idet den er fremstilt av melkesukker istedenfor kasein, men det gjør vel ikke noe -- vi spiser den for det. Ja, den er faktisk vår nasjonalspise! Til forskjell fra *kringlen* holder brunosten fortsatt stand som grunnelement i *Det Norske Kosthold*. Hva *lusekoften* tidligere var utvortes, er brunosten innvortes. Slik var det ikke bestandig -- periodevis overproduksjon ble i gamle dager dumpet på det japanske marked, hvor brunosten ble benyttet til karamellfremstilling. En helligbrøde som vi fornuftig nok har lagt bak oss, for i likhet med *arvesølvet* er brunosten noe vi helst vil ha for oss selv. Denne ellers prisverdige verneholdning har riktignok skapt smakløse tilstander for nordmenn i utlendighet (se *Diaspora*), som stundom gripes av en brunostlengsel med plagsomme abstinens-symptomer. Med sitt høye jerninnhold utgjør brunosten et bærekraftig bidrag til vårt nasjonalmotto *Stål i ben og armer*, og på terskelen til det 21. århundre er det bare å fastslå at brunosten står sterkere enn noensinne før.

Brustad-bua -- Inntil 1984 var det få i Norge som kunne forestille seg muligheten av noe så naturstridig som en vanlig handletur etter kl. 17.00 (på hverdager, må vite, -- søndagshandel var rett og slett absurd, se også *Tabuforstillinger*). At enkelte av våre nye *landsmenn* fra Pakistan m.v. ikke helt forstod dette, ble oversett med taktfull diskresjon. Revolusjonen kom etter at *Tiny*-gründeren *Henning Holstad* hadde tilbrakt noen omganger i fengsel for å ha utfordret våre tilvante forestillinger. Før vi visste ordet av det, var *det åpnere samfunn* blitt en realitet. Dette kunne jo ikke gå i lengden. Redningen kom i 1999 i form av et lekkert lite anneks til *Det Norske Hus*: *Brustad-bua*, som gjenskapte den trygghet som samfunnet trenger for at våre politikeres allmakt ikke skal bli undergravet av *enkle løsninger*.

Bunad -- Fellesbetegnelse på overlessede klesdrakter som i løpet av 1990-årene rakk å utkonkurrere *lusekoften* som akseptert festskrud.

Byjubiléer -- Vekstnæring med særlig tiltrekningskraft for utålmodige og historieløse operatører. Se også *Tigerstaden*.

Bærekraftig ble på 80-tallet det spenstigste kraftuttrykket i norsk ressurs- og miljøpolitikk. Med tilstrekkelig bærekraft i skreppen (den *bærbare*) kan vi fortrøstningsfullt ta fatt på neste fjerdingvei. Trøste og bære.

Båhuslen -- Gikk tapt ved fredsslutningen i Roskilde i 1658. Har fra 1970-tallet vært forsøkt vunnet tilbake, bit for bit, ved norske oppkjøp av fritidseiendommer. Effektiv men tidkrevende prosess, som ikke vil kunne fullføres før et godt stykke ut i det tredje millennium.

Bånn, Samling i -- Et hederskronet uttrykk for norsk besluttsomhet, handlekraft, skiferdighet og skippertaksevne. Under det militære patruljeløp på ski ved de Olympiske Vinterleker i St.Moritz i 1928 lå det norske laget lenge skammelig dårlig an. Men da det gjenstod en fæl utforkjøring med 1000 meters høydeforskjell over 7 km, beordret patruljefører *Ole Reistad* fornuftig nok: "*Samling i bånn!*" Dermed raste nordmennene forbi alle de andre og vant suverent. Enkelte mener at uttrykket idag mistolkes og brukes feil. I så fall får vi sette vår lit til hva intensivert *folkeopplysning* kan bidra med i kommende sekler.

CO2-innhold, se også *Været* og *Øl*. Det har i tillegg vært gjort store bestrebelser i det 20. århundre (bl.a. ved innføring av en *CO2-avgift*, se også *Avgiftspolitik*) på å få CO2-innholdet i atmosfæren opp på et akseptabelt nivå, slik at vi skal kunne dyrke bananer også i Norge. Uregjerlige naturprosesser så som absorpsjon av CO2 fra atmosfæren til havet synes å ha gjort prosjektet vanskelig gjennomførbart, og det vil trolig måtte oppgis.

Columbus, Kristoffer -- Latinisert form av *Cristobal Colón*, kjekt psevdonym benyttet av vidløftig norsk sjøfarer, født ca. 1451. Kom tidlig på rømmen fra de hjemlige myndigheter (namsmann, kemner, bidragsfogd og militær utskrivningsmyndighet). Opptrådte derfor foruten med dekknavn også med falskt pass, utstedt i Genova. Innyndet seg i 1492 hos dronning Isabella av Castilla, som overtalte sin gemal, kong Ferdinand av Aragon, til å være med på et spleiselag til finansieringen av en sjøreise som skulle bli innledningen til det *spanske imperiebyggingsprosjekt*. Reisen skulle gå til India, men Columbus lurte de to spandable monarker trill rundt (det var slik man

fant ut at jorden var dengang) og dro i stedet til Karibien. Opptrådte der som kakse inntil han ble innhentet av angjeldende spanske styresmakter (namsmann, kemner, bidragsfogd samt rulleførende avdeling -- for anledningen oppsatt med ruller godkjent av *Inkvisisjonen*). Siktet for underfundig opptreden, skatteunndragelser m.v., varetektsfengslet men senere delvis rehabilitert, dog feilaktig tillagt opphavsretten til det såkalte *Columbi egg*. Columbus' genovesiske pass har forledet ettertiden til å anta at han muligens var en slags italiener. Dette er senere blitt aktivt utnyttet i det *italienske* nasjonsbyggingsprosjekt, hvor hans navn ble et samlende symbol. (Utflyttede italienere i USA minnes således C. i storslagne parader, arrangert av Mafiaen, på den såkalte *Columbus Day*, hvor man marsjerer under bannere med påskriften *Leif Ericson is a fink*). Mot slutten av 1900-tallet ble det -- som et noe forsinket ledd i det *norske* nasjonsbyggingsprosjekt -- gjort spredte men tapre forsøk fra norske fagmiljøer på å gjenerobre Columbus, og gjenreise hans livsverk som en akseptert del av vår nasjonale selvforståelse og vårt internasjonale image. Med all respekt for den utvilsomt fortjenstfulle dugnadsinnsats som her leveres, er det ting som tyder på at en del PR- og bevisstgjøringsarbeid ennå må nedlegges innen man er i mål. Og dét rakk vi ikke i det 20. århundre, nei.

Dagbladet -- Rakk du vel ikke å få kastet i søpla denne gangen, heller...

Danskebåt-faktoren kom inn i det norske språk på 90-tallet til erstatning for det etterhvert belastede (og belastende) uttrykket *Harry-faktor*. Deler av det norske samfunn var ved det 20. århundres avslutning stadig preget av *høy danskebåt-faktor*. Det rekker vi ikke å gjøre noe med. Er heller ikke av de problemer som bekymrer oss mest.

DDR -- Er ikke lenger det det var (jfr. forøvrig *Idretten*).

Dialekter er vakre, vet vi. Men de er også *nyttige* -- dels som kommunikasjonsmiddel til bruk i engere nærmiljøer, men fremfor alt som *identifikasjonsmiddel*. Og ikke bare geografisk, -- nei også sosialt, åndelig og moralsk gjør vår hjemlige dialekt tjeneste som en *skigard*, som markerer skillet mellom *oss* som er innenfor og alle *de andre*, som ikke er som oss og som helt klart er utenfor. Derfor er dialekten et uvurderlig virkemiddel i håndhevelsen av *Janteloven* (se også *Xenofobi*). Men dialektene har ikke bare en velgjørende funksjon på hjemmebane, nei de har siden tidenes morgen vært benyttet med stor effekt av nordmenn på landnåmsferd til fjernere egn. Skjønt ikke *altfor* fjerne: Selv skrytepaven Per Sivle måtte vedgå at "*Vossa-målet tek deg*

heilt til Konstantinopol, men dér stend du stoggande fast!" Slike hindringer var selvsagt ukjente for riksmålsmannen **Sigurd Jorsalfar**, som likevel var raus nok til å sette navnet *Miklagard* på sin yndlingsdestinasjon. Som følge av **globaliseringen** må dagens norske bysantinske ferdafolk ta til takke med å dra til *Istanbul*, men selv ikke en overhåndtagende globalisering vil noensinne rekke å ta knekken på dialektene, som vi derfor -- sammen med **målstrevet** og **språkstriden** -- vil vite å ta med oss inn i det 21. århundre.

Diaspora -- I blødmenes verden påstått forkortelse for "*De av oss som har sporet av*".

Stadig hyppigere brukt betegnelse på nordmenn i utlendighet (uteseilere, diplomater, misjonærer og u-hjelpere, samt utflaggede studenter, forretningsfolk og bush-flyvere m.m.), som ikke rakk å komme hjem før det 20. århundre var gått heden.

Die -- Godt norsk ord som betyr å *suge*, spesielt når det er melk å få i puppen. Livsviktig beskjeftigelse i pattedyrenes verden. Men hvem er det egentlig som suger hvem? Ustoppelig fortelles om mødre som dier ungene sine. Perverst og sadistisk? Neida, kun et uskyldig utslag av den begrepsmessige uformuenhet og språkforvirring som undertiden rammer de mest sårbare ord og uttrykk (se også **Bramfri**, **Forfordeling**, **Lemfeldig**, **Stramt arbeidsmarked**). Eneste botemiddel er **Folkeopplysning**, men her må vi anlegge et langsiktig tidsperspektiv. Det kan gå både vinter og vår innen det verste suget fortar seg...

Dis (se også **Kalkunfilmer**) -- I gamle dager var ganske mange av oss "*dis*". Litt flaut å innrømme det, men det var rett og slett ikke alle man hadde lyst til å si "*du*" til, -- den gangen, altså. Slik er det ikke nå lenger. Nå kan noen hver, liketil og **bramfritt**, si "*du*" til hvem det skulle være. Du er kommet for å bli, mens disen lar vi ligge igjen i det 20. århundre.

Donaldismen ble introdusert som teknisk betegnelse i 1972 i *Jon Gisles* bok av samme navn, men selve fenomenet går tilbake til 1948 da *Donald Duck & Co.* gjorde sitt inntog på norsk jord som *tegneseriehefte*. Fra da av har stadig nye generasjoner av nordmenn fått sitt verdensbilde skapt gjennom *Carl Barks'* og *Don Rosa's* strek og fortellerkunst. Norge har (i forhold til innbyggertallet) flere donaldister enn noe annet land i verden. Den skotsk-amerikanske fjærfiguren og hans påståtte diagonal-lineære slektninger er en del av vår nasjonale selvforståelse. Norge er det eneste land hvor allegorier fra Andeby -- uten fare for å misforstås -- kan benyttes i vitenskapelige avhandlinger

såvel som i debattinnlegg fra nasjonalforsamlingens talerstol. En skandalehistorie med sidemåltalende inka-ender ("*Firkant-egg-mysteriet*" fra 1963) viste at Donald slett ikke er ukontroversiell. Siden *Willi Storns* mislykte multimedia-utstilling "*Coca-Donald-samfunn, ikke ta meg!*" i 1969 har likevel ingen våget å forsøke å ta et oppgjør med donaldismen. Og hva skulle vel det være godt for?

Drammen, se hhv. *Fyll* og *Røyken*. Og som om ikke dét var nok: I juni 2000 kom det for en dag at Buskerud Fylkeskommune hadde bevilget 360 tusen kroner for å finne ut om Drammen er en *harry by* samt om *harry*-stempelet eventuelt er en ulempe for byen. Et interessant og betimelig initiativ, og en sterk påminnelse om at Buskerud Amt nok en gang var blitt hendelsesrikt.

Drillos -- Hedersbenevnelse på 1990-årenes norske fotball-landslag, avledet av samtidens økenavn på lagets trener og sjef, Egil Roger *Olsen*. Da Olsen trakk seg fra stillingen i 1998, stod landslaget navnløst tilbake. Til tross for at laget fortsatt utviser stor gjennombruddshissighet på banen (se *Banen*), har gjennombruddet i navnesaken latt vente på seg. Enkelte satte sin lit til at saken ville bli avgjort før hundreårsskiftet ved hjelp av ekstraomganger, -- medmindre *Sudden Death* eller *Golden Goal* skulle gi en kvikk løsning. Det rakk man ikke, og eneste botemiddel ble dermed å *nullstille* seg...

Dyrtid -- Tidsregning som ble benyttet i gamle dager, jfr. *AKMED* og *Ålreite dyr*. Er i senere år avløst av den festligere og på alle måter mer akseptable betegnelse *kjøpefest* (se også *Eufemisme*), som vi ennå ikke har klart å bli kvitt.

Døren -- Kjent radioprogram i 1950-årenes NRK. Også stedet der mange av oss vil møte seg selv i det 21. århundre.

Eidsvollssøylen -- Rakk vi ikke å få ferdigstilt og satt på plass -- Eidsvolls Plass -- før det var for sent: Kunstneren (Wilhelm Rasmussen) havnet i dårlig selskap, og både han og verkets uttrykksform ble håpløst kompromittert. Stortingets mening hadde vært å reise et samlende monument som skulle knytte vår nåtid til den sagatid som senker drømmer på vår jord, -- et etterslep av det 19. århundres nasjonsbyggingsprosjekt. I stedet ble verkets skjebne et eksempel på følgene av at nazistene frarøvet oss eiendoms- og bruksretten til sagatidens formspråk. Ennå idag ser det ut til å være fint lite vi klarer å gjøre med det. Nå står søylen -- støpt i betong -- på en fjellgård i Lom, hvor den kan beskues av undrende turister og forbipasserende.

Eirik Raudes Land -- Friluftsområde på Øst-Grønland, okkupert av Hallvard Devold og overdratt den norske stat i 1931. Gikk tapt ved Haag-dommen i 1933, grunnet en forsnakkelse begått av Norges daværende utenriksminister Nils Ihlen i 1919. Sånn kan det gå!

Enkle løsninger -- Fy-ord i norsk politisk debatt. Fenoménet har røtter langt tilbake i tid, men som begrep betraktet dukket det opp på 1980-tallet og utgjorde sammen med **lettvinte løsninger** den fremste enkelt-trusel mot politikeres og byråkraters eksistensberettigelse. Har derfor siden blitt systematisk bekjempet med verdifull støtte fra massemedia og den opplyste opinion. Som motstykke og alternativ har man lansert **kompliserte løsninger**, som har vunnet tildels begeistret støtte i fagmiljøer såvel som hos almenheten. Det syntes derfor på slutten av det 20. århundre å herske bred enighet om at enkle løsninger var på vei ut. Men undrenes tid var ikke forbi! Den 25. juni 1999 kunne Dagsavisen Arbeiderbladet bringe den sensasjonelle nyhet at Regjeringen hadde lansert en *nasjonal dugnad* -- herunder et to-årig avbyråkratiseringsprogram -- for å skape "*Et enklere Norge*". Prosjektet fikk en lovende start: Allerede den 25. januar 2000 visste avisen Vårt Land å fortelle at Kongeriket hadde fått 66 nye lover og over 800 nye forskrifter i løpet av de syv månedene som var gått siden den *nasjonale dugnad* ble kunngjort. Regjeringens avgang i mars 2000 betydde selvsagt at den ikke rakk å fullføre sitt to-års-prosjekt, men vi rakk alle å fastslå at denne dugnaden hadde kimen i seg til noe stort...

Ernst, Mensen -- Den største løperbegavelse som verden noensinne har sett. Løp i 1832 fra Paris til Moskva (2600 km) på 14 døgn, og i 1836 fra Konstantinopel til Calcutta (9000 km) på 59 døgn. Aldri har noen prestert noe tilnærmedesvis lignende. Og ikke minst, han var *norsk*. Andre land hedrer sine idrettshelter fra fordums tid med panegyrisk omtale i historiebøkene. Ikke så i Norge. (Hos oss er det de *nålevende* som partout skal pryde våre frimerker eller støpes i bronse på skattebetalernes regning.). I det 19. århundre ble Mensen Ernst glemt, -- rett og slett skviset ut av hele det nasjonsbyggingsprosjektet som dengang freste i vei på høygir. Vi har nå hatt hele det 20. århundre på oss til å gjenoppdage ham. Noen har prøvd (jfr. Bredo *Berntsens* bok Løperkongen fra 1986), men her trengs det fortsatt nye, flere og enda større doser med bevisstgjøring.

Ethos, vår nasjonale -- Tidligere lite brukt fremmedord av gresk opprinnelse. Gravet frem og søkt alminneliggjort som ledd i en bred bevisstgjøringsprosess frem mot vårt alles

overfokuserte årtusenskifte. Derfor også brukt meget i foreliggende publikasjon (se bl.a. *Ålreite dyr*).

Eufemisme -- Pene ord og uttrykk, som vi med fornøyelse benytter istedenfor de stygge tilsvarende. (Styggeste ordet i det norske språk er *spade*. Derfor tar vi aldri spaden i vår munn, men bruker heller en *skje*, subsidiært *gaffel*.). Eufemismer har vært på sterk og gledelig fremmarsj gjennom hele det 20. århundre, godt hjulpet av fremveksten av stadig nye og interessante *tabuforestillinger*. Et særlig oppmuntrende bidrag i så måte har vært opprettelsen av *Verdikommisjonen* -- der sitter det bare dannede mennesker som snakker pent, og som sikkert kunne lære oss andre ett og annet! Men striden må føres uopphørlig; stygge motkrefter kan være i sving før vi vet ordet av det. Det gjenstår derfor å se om den gode trenden vil holde seg over århundreskiftet.

EU-kontroll -- Tvangsmessig utskiftning av skader påført bilene ved *fartshumper*.

Europadebatten kom skjevt ut og tok senere aldri slutt. Dette skyldtes trolig manglende klarhet eller enighet mellom partene om hva debatten *egentlig* gjaldt. Nå er det for sent. Debatten kommer hverken av flekken eller i mål. Og det mest forsmedelige, Europa turer uanfektet videre.

EU-striden har under ulike betegnelser og skiftende vær- og føreforhold utgjort en fast bestanddel i det norske nasjonsbyggingsprosjekt siden 1957, da *Det Europeiske Fellesmarked* (nå *Den Europeiske Union, fork. EU*) ble opprettet ved inngåelsen av *Romatraktaten*. Striden hadde riktignok røtter tilbake til 1198, da kong Sverre *talte Roma midt imot*, med henvisning til *Romberbrevet*. De moderne premisser for EU-striden ble imidlertid først formulert i 1961, da vår helsedirektør Karl Evang slo fast at norsk medlemskap i Fellesmarkedet var det samme som å koke såpe på bestemor. Den videre bruk av *bestemorsåpen* medførte også at EU-striden fikk et gjennomført renselig forløp. Spesielt da konflikten igjen blusset opp i 1970-72 (dengang vekselvis kalt EEC- eller EF-kampen), sørget *AKMED* og *Folkebevegelsen mot norsk medlemskap i Fellesmarkedet* for at vi fikk en strid som hadde vasket seg. I 1994 var striden atter på det kvasseste, og førte dengang til at vi kun med nød og neppe unngikk å få tilbake *Jemtland* og *Herjedalen*. Det hadde opprinnelig vært meningen å få EU-striden brakt til en verdig avslutning innen år 2000, men dette tidsskjemaet har -- ikke uventet -- sprukket totalt.

EU-tilpasning -- Hovedbeskjeftigelse i norsk politikk og statsforvaltning siden 28.

november 1994, da en folkeavstemning klargjorde premisene for Norges fremtidige forhold til de øvrige europeiske land, som for det meste allerede var, er eller akter å bli medlemmer av Den Europeiske Union. EU-tilpasningen er en høyt prioritert oppgave som drives frem av samtlige kompetente organer på alle nivåer, men vil bestemt ikke kunne fullføres før vi har lagt tusenårsskiftet betryggende langt bak oss.

Fallskjerm -- Det påstås med krav på pålitelighet at fallskjermen ble oppfunnet av en fremmelig kroat i 1617. Første dokumenterte fallskjermhopp ble imidlertid foretatt fra en varmluftballong i 915 m høyde utenfor Paris av franskmannen André Jacques *Garnerin* den 22. oktober 1797. Deretter var det lenge stille om fallskjermene inntil de fikk sin renessanse i norsk kultur-, nærings- og arbeidsliv på 1990-tallet (jfr. **Grådighetskultur og Ledelse**). Noen mente at fallskjermepoken burde avsluttes før det 3. årtusen gjorde sin entré, men dét rakk vi aldeles ikke. Og mellom oss sagt, -- et mykt fall er da bedre enn å legge seg helt flat (jfr. også **Sjølkkritikk**)?

Falsk, Herodes -- Norsk kulturarbeider og forfatter, trofast bidragsyter til fremodlingen av **Danskebåt-faktoren** (jfr. også **Rølp**) i samtidens åndsliv. Utgav i 1983 **Bare håret er høyt**, som han med hårreisende oppriktighet betegnet som Norges dårligste bok. Mange har senere -- visstnok uten å forsøke -- vært farlig nær ved å gjøre ham rangen stridig, men saken synes fortsatt uavklart. Vil noen rekke det i år 2000?

Fantomet -- Hyppig brukt dekknavn for *Mr. Walker* alias *Ånden som går*. Med sin aparte påkledning og en påstått tidsforskyvning på 450 år er F. et klassisk eksempel på en **anakronisme**. Fantomet har imidlertid ilagt seg umistelig fortjeneste ved å gi opphav til en rik skatt av verneverdige **jungelordtak**, som vi gjerne tar frem og siterer ved festlige anledninger. Faren for at disse vil gå i glemmeboken er dessverre tilstede, og tilsier at det tas et krafttak når vi nå står på terskelen til et nytt sekel.

Fartsdumper -- Det motsatte av **Fartshumper**.

Fartshumper -- Genial oppfinnelse som i likhet med *Kinder-egget* (også ytre likhetstrekk kan bemerkes) oppfyller tre ønsker på én gang: (1) Besørger effektiv nedbryting av bilenes hjul, forstilling og støtdempere, og gjør dem dermed raskt så trafikkfarlige at de må skiftes ut ved neste **EU-kontroll**; (2) Tiltrekker seg bilførernes fulle oppmerksomhet (øyensynlig ut fra et misforstått ønske om å ville *skåne* de usle

kjøredningene sine), og avleder således deres aktpågivenhet overfor øvrig trafikk og andre plagsomme forstyrrelser; og (3) Reduserer fremkommeligheten på våre veier og skaper avveksling og liv i kulturlandskapet (-- flate veier er så kjedelige!). Alt i alt et moderne bidrag til å skape den kjøreglede som dikteren muligens hadde i tankene da han fastslo at "*Jeg kjører frem gjennom strålefryd*" (**NB!** Dette er omdiskutert. Enkelte hevder med styrke at strålefryden henspiller på strålene fra UPs laserpistoler og fartskontroll-radarer. Uansett synes det å være bred enighet om at hensynet til kjøregleden er det bærende motiv). Heldigvis ser det ut til at fartshumpene ikke bare er kommet for å bli, nei de formerer seg eksponentialt med en slik hastighet at vi allerede nå kan sette opp en *prognose* for når det øyeblikket inntreffer at Norges samlede veinett er blitt én sammenhengende fartshump, og all veitrafikk således vil være kommet opp på et merkbart høyere nivå. Et løfterikt prosjekt, bare leit at vi ikke rakk å få gjennomført det i det 20. århundre.

Fellesmarkedet, Det européiske -- Forløper for Den Europeiske Union (EU), grunnlagt i 1957 ved inngåelsen av *Romatraktaten*, med hovedformål å motarbeide det norske nasjonsbyggingsprosjekt.

Fellesmarkedet, Folkebevegelsen mot norsk medlemskap i (se også *Folkebevegelse*) ble stiftet i 1970 og nedlagt i 1977, og rakk derfor ikke stort -- bortsett fra å hjelpe **AKMED** med å vinne folkeavstemningen i 1972. Dermed ble også *Annerledeslandet* i realiteten satt på Europakartet, selv om denne betegnelsen først kom i vanlig bruk ved neste tilsvarende avstemning i 1994 (jfr. *EU-striden*). Folkebevegelsen mot norsk medlemskap i Fellesmarkedet er forlenget avløst av andre organisasjoner med beslektede formål men mer tidsriktige benevnelser, og står idag i fare for å bli glemt.

Finlandshette -- Tilsynelatende unorsk navn på iøynefallende klesplagg med konstruksjon som gir høy dekningsgrad og god kuldebeskyttelse for hode, ører, fjes og hals. Norsk bidrag til Finlands krigsinnsats da landet ble angrepet av Sovjetunionen i 1939 ("*Vinterkrigen*"), noe som gjennom de påfølgende 60 år gav ordet Finlandshette en særlig positiv valør. Omslaget kom brått i november 1999, da det offisielle Finland kom under vær med at plagget også har vært benyttet av norske post- og bankrøvere under forøvelsen av deres onde gjerninger. En pinlig situasjon inntraff. Fortsatt bruk av ordet "*Finlandshette*" i det norske språk kunne etter dette ikke være tilbørlig, og det ble maktpåliggende å finne en annen og mindre støtende betegnelse på det ulykksalige plagget. Et fortjenstfullt prosjekt som ville gi vårt språk en høyst tiltrengt

ansiktsløftning, men likevel lettere sagt enn gjort! Noen har ment at vi like gjerne kunne gjøre som resten av verden og ta i bruk betegnelsen "*Balaklava*" (oppkalt etter byen med det blodige ry fra Krim-krigen). Andre mener at dette ville være et litt for lettvint knefall for *globaliseringen*, og har etterlyst forslag om mer hjemmestrikkede varianter. Og atter andre har hevdet med stor overbevisning at det i denne sak ikke er annet å gjøre enn å sette vår lit til ekstraordinær felles innsats av *Norsk Språkråd* og *Verdikommisjonen*. Saken synes dessverre å være helt fastlåst, og vi må -- med fare for å miste ansikt -- bare bekjenne at vi ikke rakk å kvitte oss med Finlandshetten i det 20. århundre.

Finstad, Liv -- Norsk politiker (RV), se *Ålreite dyr*.

Firehundreårsnatten varte helt til 1814, men når begynte den? Noen mener gardinene gikk ned allerede i 1380, da den danske lyselukker dronning Margrete *kom på banen*. Andre tidfester selve rosignalet til 1397, da Margrete fikk *Kalmarunionen* på plass. Gamle bilder viser at firehundreårsnatten må ha vært en grå, trist, langtekkelig og temmelig trøtt tidsepoke. Kom derfor gjennom hele det 19. og det 20. århundre til å øve stor innflytelse på vår forestillingsverden, og inspirerte blant annet til slagordet *Nei til union!* Ved inngangen til det tredje årtusen mener mange at det kunne være på tide å legge firehundreårsnatten *helt* bak oss, men det rakk vi ikke (se også *Harald Hårfagre, Internett, Kristian Kvart* og *Rekorder*).

*F***stim* -- Eksempel på typografisk kunstgrep for anvendelse i de grensetilfeller hvor gangbare *eufemismer* ikke skulle være å oppdrive. Denne type virkemidler hadde en viss utbredelse i norsk journalistikk dengang det fortsatt ble ansett som formålstjenlig (og ikke det minste flaut) å opprettholde et stilistisk skille mellom dagspresse og dovegg-epistler. Dette skillet var, som vi nå vet, en fiseformem illusjon, som i senere år heldigvis er blitt offer for bransjens trendriktige *tabuforestillinger*, og som ikke rakk å overleve *kulturdebatten* sommeren 1999.

Fjellreglene -- Det er ni av dem, vet vi, og her kommer de:

1. Legg ikke ut på langtur uten tilstrekkelig trening
2. Meld fra hvor du går
3. Vis respekt for været og værvarslingen
4. Lytt til erfarne fjellfolk
5. Vær rustet mot uvær selv på korte turer. Ta alltid med ryggsekk, spade og det utstyr fjellet krever

6. Husk kart og kompass
7. Gå ikke alene
8. Vend i tide, det er ingen skam å snu
9. Spar på kreftene, og grav deg inn i sneen om nødvendig

Gjennom hele det 20. århundre har vi nordmenn gjort en storartet innsats for å få styr på fjellreglene (se også **Regelstyring**), noe som har bidratt til å heve nasjonen til stadig større høyder. Men reglene gjelder ikke bare i oppgangstider, og slett ikke bare til fjells -- nei, anvendelsesområdene avgrenses kun av fantasien. Tenk bare på hvor mange ensomhetsproblemer som kunne unngås dersom alle konsekvent fulgte regel nr. 7! For ikke å snakke om hva vi kunne vært spart for av prestisjebefengte nasjonsbyggingsprosjekter dersom regel nr. 8 hadde blitt tatt alvorlig... Og her er vi ved kjerneproblemet ved fjellreglenes status idag: De blir ikke bestandig tatt alvorlig, men utsettes for allskens useriøs harselas inklusive dumme forvrengninger og forserte lystigheter. Muligens skyldes det at reglene er for generelt utformet og lider under mangel på utfyllende forskrifter. (At fjellet burde underlegges vidtgående detaljregulering skulle være innlysende. Allerede *Bjørnstjerne Bjørnson* i det 19. århundre var klar over dette da han under mottoet *Over de høye fjelle* i pamfletten *Enn om vi kledte fjellet?* tok initiativ til dannelsen av *Foreningen for fjells påkledning*, men han nådde dessverre ikke frem). Uansett er vi nå inne i en uheldig utvikling, som må snus før det er for sent.

Fleksnes -- Karakteristisk norsk etternavn, som synes å være på vei ut.

Folkebevegelse blir det når en pressgruppe tar mål av seg til å bli en styrende del av selve nasjonsbyggingsprosjektet. Ulike folkebevegelser har rullet å sette dype spor i det norske samfunn, slik vi kjenner det idag. Noen eksempler:

- *Foreldreaksjonen mot samnorsk i skolen* rakk i 1952 å samle 400 tusen underskrifter (hovedsakelig gamle tanter i Uranienborg menighet), noe som skapte stor forvirring og senere førte til at den særnorske språkstriden skulle gå av skaftet og bli fullstendig avsporet (se også **Samnorsk**).
- *Folkebevegelsen mot norsk medlemskap i Fellesmarkedet* rakk å sette Annerledeslandet på Europakartet (se også **Fellesmarkedet, Folkebevegelsen mot norsk medlemskap i**).
- *Folkebevegelsen mot fri abort* førte bevegelsens leder inn på den brede vei opp mot samfunnets kommandohøyder, hvor hun senere kunne utfolde seg som kulturminister og visestatsminister.

- *Folkeaksjonen for Pilsen* ble stiftet da et statssekretærutvalg i 1979 foreslo å senke alkoholinnholdet i pilsenerølet (jfr. *Øl*) fra 4,7 % til 3,5 %. Aksjonen samlet straks 100 tusen medlemmer, og dermed var pilsenerølet reddet. Avleggeren *Pilsens Venner* klarte derimot aldri å mobilisere sine skaptilhengere, og utviklet etterhånden en karakteristisk lav profil, som antas å ville vedvare til etter det forestående seidelskifte.

- *Fornebuaksjonen* kom igang i 1998 da det gikk opp for enkelte at etableringen av en såkalt *Hovedflyplass* på *Gardermoen* i virkeligheten betydde en reduksjon av Oslo-regionens samlede internasjonale lufthavnskapasitet med 50 %. Dette vil nok gi oss noe å tenke på i det 21. århundre, og vi vil få god tid til å tenke på veien til og fra Gardermoen.

Flere folkebevegelser rekker vi ikke å nevne.

Folkeopplysning hadde faktisk gått av moten lenge før NRK-monopolet ble avvirket, så kulturkommisssarene på Marienlyst kan spare seg krokodilletårene, der de besværer seg over all denne fortredelige kommersialiseringen i eteren. I mange år har således folkeopplysningen vært henvist til privatsfæren, hvor den har tjent som tidtrøyte, fritidsforlystelse samt, fra tid til annen, som motivasjonsskilde for enkelte **bokprosjekter**. Men motebølger kan snu. Heldigvis er alle nå enige om at det er veldig viktig -- nå som vi har tusenårsskiftet å tenke på og all ting -- å få folkeopplysningen inn igjen på banen (se også **Banen**). Her kan vi nok vente oss en *nasjonal dugnad*, ja kanskje endog en *ny giv*.

Folketrygden rakk vi å få innført allerede i 1967 (et begivenhetsrikt år, se f.eks. **Animals, Eric Burdon and the**). Derimot har vi ennå ikke rukket å oppleve pyramidespill-effekten (den som lever, får se -- vi andre betaler).

Forfordeling -- Enda ett av disse kjedelige ordene som til stadighet benyttes i sin motsatte betydning (jfr. også **Bramfri, Die, Lemfeldig** og **Stramt arbeidmarked**). Noe vi slett ikke rekker å bruke tid og oppmerksomhet på...

Forkant ble lansert i 1983 som betegnelse på stedet hvor man burde være i forhold til utviklingen. Og der befinner vi oss selvsagt alle sammen den dag i dag, selv om utviklingen nå går så raskt at vi allerede har fått oppleve hvordan det er å smelle skallen i **År 2000-problematikken** (jfr. også **Y2K**).

Formynderstaten -- Tendensiøst uttrykk som i enkelte kretser på 1970-80-tallet ble benyttet

som betegnelse på *Forvaltningsstaten*, jfr. også *Klientsamfunnet*.

Forvaltningsstaten ble for alvor knesatt da Kongen tok enevoldsmakt i 1660, og har siden bestått i hovedsak uendret, om enn supplert med visse tilleggsfunksjoner (jfr. også *Formynderstaten*, *Klientsamfunnet* og *Velferdsstaten*).

Fransk er et vanskelig språk. Men ikke vanskelig nok! Gjennom hele det 20. århundre har vi nordmenn derfor levert en upåklagelig innsats for å bringe vanskelighetsgraden opp på et passe uhåndterlig nivå. Hvem husker vel ikke *EF-kampen* i 1972, da debatten langt på vei ble dominert av spørsmålet om hvilket av uttrykkene “*sans préjudice à*” kontra “*sans préjudice de*” som best ville sikre *faste og varige særordninger* for Fedrelandets jordbruksnæringer. Dette spørsmålet rakk vi aldri å få et skikkelig svar på...

Vi rakk heller aldri å forsone oss med den pussighet at enkelte franske konsonanter faktisk skal uttales, -- på *fransk*, altså! Sånt blir for enkelt. Vi har imidlertid klart å gjøre problematikken passelig innfløkt ved å innføre særnorske konsonantfrie soner i vilkårlig utvalgte deler av det franske kosthold. Slik gikk det til at *Entrecôte*, *Pommes frites* og *Béarnaise* ble til de spennende og smakfulle næringsemner *Angtrekå*, *Påmfri* og *Bærné*.

Eksemplene på vellykket norsk vanskeliggjøring av fransk kunne forfleres, men vi skal nøye oss med én smakebit til: I klassisk samfunnsøkonomisk teori er “*Laissez-faire*” et nøkkelbegrep. Alle nordmenn som noensinne har støtt på uttrykket “*Laissez-faire*”(-politikk) vet dessuten at det betyr “*La det skure!*”, -- dét har jo våre autoriteter fortalt oss. Men vent litt, ordet “*faire*” betyr ifølge ordbøkene slett ikke “*å skure*”, men simpelthen “*å gjøre*”! Hvordan kan dette henge sammen? Her må vi nok gå til kildene, som kan fortelle at uttrykket har sin opprinnelse fra 1660-årenes Frankrike. Det hadde seg slik at Solkongen Ludvig XIVs stats- og finansminister *Colbert* -- et velmenende maktmenneske med inngrodd mistro til undersåttenes evne til å klare sine egne saker uten fast og omsorgsfull statlig styring -- sammenkalte rikets ledende næringslivsfolk og stilte dem spørsmålet “*Hva kan jeg gjøre for dere?*” Det kontante svar, målbåret av gründeren *Legendre*, lød: “*Laissez-nous faire!*” På godt norsk: “*La oss gjøre det!*”. At våre fagfolk og opinionsdannere har knesatt det adskillig mer fantasifulle “*La det skure!*” som eneste gangbare oversettelse, kan kun skyldes behovet for å unngå *enkle løsninger*. At vi dermed ikke rakk å få med oss hva “*Laissez-faire*” faktisk betyr, får være som det vil. Fransk *skal* være vanskelig.

Franz Josef Land -- Avsidesliggende øygruppe nord i havet, navnsatt av en østerriksk ekspedisjon i 1873, men oppdaget allerede i 1865 av selfangerne *Rønbeck* og *Aidijärvi* fra Hammerfest. Var senere en yndet norsk fangstplass, men ble i 1926 annektert av Sovjetunionen, som deretter jaget vekk de norske selfangerne. Norge protesterte, men til fånyttes. Et hett tips for det 21. århundre er at vi fortsatt vil måtte avfinne oss med at øyene definitivt er gått tapt.

Fred er ei det beste, mente *Bjørnstjerne Bjørnson*, men da han rakk å oppdage at han hadde tatt feil, var det for sent. Det 20. århundres bestrebelse på å rette opp feilen har ikke vært vellykkede.

Fredrikstad rakk å feire 400-års-jubiléum (se *Byjubiléer*) allerede i 1967. Ble i det 20. århundre likevel best kjent for sin legendariske fotballklubb *FFK*, som i sine velmaktsdager rakk å vinne flere mesterskap enn noen andre. Fra 1980-tallet gikk det ubønhørlig nedover, og håpet om gjeninntreden i *Hovedserien* (på 90-tallet benevnt *Tippeligaen*) innen sekelets avslutning måtte til slutt skrinlegges. Men i Plankebyen vet man å kunne ta *nederlag* med fatning. Byens sentrale samlingssted heter fortsatt *Det Glade Hjørne*, og dens borgere vil gå det 21. århundre i møte med sitt optimistiske motto "*Det årnær sæ!*"

Fremtidsforskning (se også *Prognoser*) ble etablert som en ny forskningsdisiplin i Norge omkring 1970. Man skjelnat tidligere gjerne mellom *grunnforskning* og *anvendt forskning*, idet *forskning* i begge tilfeller var å forstå som *utklekking av falsifiserbare hypoteser på grunnlag av etterprøvbare empiriske observasjoner*. Til forskjell fra tradisjonell spådomsgeskjeft baserer fremtidsforskningen seg således på empiriske observasjoner, innhentet i fremtiden, hvor forskeren og dennes vitenskapelige assistenter allerede (se også *Forkant*) må formodes å ha avlagt ett eller flere besøk. Dette har åpnet interessante perspektiver! Etterprøvbarheten har det riktignok vært så som så med, men vi tipper at den kommer -- skal vi si engang i det 21. århundre?

Frimodige ytringer "om Statsstyrelsen og hvilkensomhelst anden Gjenstand, ere Enhver tilladte", om vi skal tro *Kongeriket Norges Grunnlov*, § 100. Og det skal vi så gjerne, for ytringsfrihet er bra. Iallfall så lenge ikke noen ytrer noe som vi ikke liker. Da er det *misbruk* av ytringsfriheten, og denslags skal vi ikke ha noe av. Likevel kunne man i det 20. århundre oppleve til kjedsommelighet at folk ytret seg i tide og utide, særlig om statsstyrelsen, men stundom også om andre gjenstander. Dette ble jo mildt sagt

uholdbart i det lange løp (jfr. f.eks. *Unntakstilstand*). Her som på alle andre områder har imidlertid Staten tatt ansvar, og nedsatt en *Ytringsfrihetskommisjon* for å få skikk på disse utvekslene. Mange av oss har med yr og uhemmet glede kunnet konstatere hvordan Ytringsfrihetskommisjonen etterhvert har maktet å komme *på banen* med en velsignet høy profil i *verdidebatten*. Ved terskelen til det 21. århundre er det derfor godt håp om at Ytringsfrihetskommisjonen i fruktbart samvirke med *Verdikommisjonen* vil sørge for at fremtidige frimodige ytringer ikke misbrukes til å målbære annet enn politisk korrekte verdier.

Friske Penger -- Da *målstyringen* omkring 1990 gjorde sitt inntog i norsk offentlig forvaltning, ble *friske penger* straks et nøkkelbegrep i all kreativ *virksomhetsplanlegging* og annen bevilgningskåt aktivitet. Uten friske penger ville det ha stått merkbart dårligere til med både *grådighetskulturen, kjøpefesten, klientsamfunnet, Ole Brumm-faktoren* og *statsbudsjettet*. Når Aasmund O. Vinje kunne få seg til å hevde at "*pengar er storkna mannesveitte*", kan han umulig ha hatt *friske penger* i tankene. I gamle dager kunne enkelte la seg avspise med *sykepenger*, på terskelen til det 21. århundre er det kun *friske* som gjelder. I kappestriden om de friske penger er vinnerne de som har et sugerør inn i statskassen. Har du ikke et slikt sugerør, sa du? Da risikerer du å bli en *taper* i kampen om de offentlige overføringene, hvor den ultimate forsmeldelse er å bli henvist til å måtte omdisponere innen rammen av de bevilgede budsjettmidler.

Frognerparken -- Grønn lunge praktisk beliggende i Oslo Vest, til glede og vederkvegelse for Rikshovedstadens innbyggere og skuelystne tilreisende. Her kan besteborgere promenere, kjærestepar sverme, russen rølpe, frisksportere jogge, småbarnsforeldre og hundeeiere luften sine håpefulle mens turistene kan glo seg skakke på Gustav Vigelands sosialdarwinistiske skaperverk. Gustav var en gluping. Inngikk i 1921 en deal med Kristiania kommune, som gav ham frie hender til å fylle Frognerparken med egenprodusert nips i megaformat. Han lot seg ikke be to ganger! Resultatene ser vi idag, ganske OK forresten -- Vigeland var jo et geni og en skikkelig nasjonsbygger. Satte Norge på bykartet og Kristiania (som i mellomtiden var blitt Oslo) på verdenskartet. Og parkmøblementet ble riktig småpent, bortsett fra den ekle skrikerungen som står på rekkverket på broen. *Men*, når parken stadig oftere omtales som *Vigelandsparken* og dertil systematisk renses for visuelle elementer som ikke er av ren vigelandiansk herkomst, er det på tide å rope et varsko. Å stanse og snu denne

vederstyggelege utglidningen burde være en flaggsak for ekte kulturvernere. Ikke minst burde organisasjonen *Frognerparkens Venner* føle seg kallet til å stanse den overhåndtagende vigelandisering av parken. De eldre blant oss vil med vemod minnes Candela-skallet og de små tømmerstuene med torvtak -- Monica-skolen -- men i 1990 kom river'n og tok dem -- de bar jo ikke Vigelands signatur -- og hvor var *Frognerparkens Venner* da? Ennå har ikke utrenskningene nådd Arne Durbans Oscar Mathisen-skulptur eller Per Ungs Sonja Henie-statue, men vi frykter det verste. For Frogner Stadion brenner et blått lys. At tennisbanene og Frognerbadet står for tur til å likvideres, synes opplagt, deretter ryker trolig Klubbsju-setra og Frogner Hovedgård alias Bymuséet.

Frognerparken en saga blott, oppslukt og erstattet av Vigelandsparken? Et skremmende perspektiv ved århundreskiftet, en prosess vi ikke rakk å stanse før det var for sent?

Fylkesinndelingen er et pussig eksempel på et bevisstløst og historieløst

nasjonsbyggingsprosjekt som tok utgangspunkt i en bakevje -- og ble der. Da kongen tok enevoldsmakt i 1660 ble *amtene* innført som statlig administrativ inndelingsenhet, og slik ble det -- også etter 1814 og videre inn i det 20. århundre. Som et forsinket uttrykk for det 19. århundres nasjonsbyggingsprosjekt ble amtsbetegnelsen da skiftet ut med det gamle rotnorske ordet *fylke*, men det var utenpå. Inndelingen forble den samme som før; noe helt annet enn de gammelnorske fylker. Disse lever riktignok videre som navn på de distrikter hvor folk flest har sin primære regionale eller lokale tilhørighet (f.eks. Vesterålen, Helgeland, Namdalen, Sunnmøre, Hardanger, Ryfylke, Hadeland, Romerike, Valdres, Østerdalen osv.) Men fortsatt har Kongeriket en administrativ hovedinndeling som avspeiler arven fra dansketidens amtsordning. Febrilsk flikking har ikke hjulpet det skvatt. Forsøkene i det 20. århundres siste kvartal på å gi fylkeskommunene med deres fylkesting m.v. et nytt og levende innhold har bare vært en begrenset suksess. Spørsmålet om en reform av fylkesinndelingen har fra tid til annen vært drøftet av politikerne, men har hittil ikke utløst noen bred, engasjert eller reflektert debatt. Og da rakk vi ikke gjøre noe mer med den saken.

Fyll -- I likhet med *rotbløyte* et *rotnorsk* samfunnsområde som er forsøkt taklet på ymist vis, tildels som ledd i selve nasjonsbyggingsprosjektet. I det 19. århundre kom dette til uttrykk gjennom *avholdsbevegelsen*, som ble startet av Asbjørn Kloster i 1859 og som ble en bred *folkebevegelse* med sterke politiske ettervirkninger gjennom hele det 20.

århundre uten noen gang å komme skikkelig i mål. I det 20. århundre har prosjektet avlet edruelige tiltak som *forbudstiden* (1919-1926), *Vinmonopolet* (nå også som *ARCUS*) og en staut *avgiftspolitik*. Likefullt er fylla fortsatt blant oss. Vi vil nøkternt imøtese hva det 21. århundre vil bringe.

Færøyene -- Gammelt norsk land som vi ble loppet for ved Kielfreden i 1814. Seriøse forsøk på å få øyene tilbake har knapt forekommet, og nå er det sikkert for sent.

Gammeldassens Venner ble stiftet av NRK i 1970 som en nasjonal grasrotmiljøbevegelse, med tilleggsformål å danne en hard mobiliseringskjerne av verdig trengende for den tilstundende *EF-kampen* (jfr. også *EU-striden*). Rakk aldri å komme lenger enn til det anale stadiet.

Gardermoen vil aldri igjen kunne bli hva den var (se forøvrig *Hovedflyplass*).

Gjerning, Den Gode -- I Knut Hamsuns forfatterskap benyttet som *eufemisme* for den fysiske realisering av *Kjødets Lyst*. Men se heller *Samaritan*.

Globaliseringen -- En grenseløs trend som våre formyndere har avslørt som et lugubert internasjonalt komplott med formål å undergrave det norske nasjonsbyggingsprosjekt. Ved vurdering av ulike mottiltak ble det raskt klart at énsidige nasjonale åtgjerder ikke ville være nok til å stanse styggedommen. Seriøse forsøk på en global mobilisering mot globaliseringen har imidlertid vært til fånytt. Således kunne Aftenposten 22. juni 1999 fortelle at statsminister Kjell Magne Bondevik ville ha noen av verdens mest fremstående folk med seg for å redde verden fra en uhemmet globalisering, men han fikk såpass mager respons at opplegget ble skrinlagt. Og nå er det visselig for sent...

Gruk -- Bisarr betegnelse oppfunnet av den danske multimediaoperatør *Kumbel Kumbell* alias *Piet Hein* for markedsføring av små egenproduserte vers med innholdsmessig støtende budskap (se også *Brukerveiledning* foran i boken). Omfatter bl.a. grovt forførreriske formuleringer særskilt tilpasset det norske marked i den åpenbare hensikt å få oss til å glemme firehundreårsnatten (f.eks. "*Danmark var ikke Danmark, hvis Norge ikke var til*"). Men vi lar oss nok ikke lure! Mange rakk riktignok ikke å bestemme seg for hvorvidt vi burde benytte århundreskiftet til å la gruk-prosjektet gå i glemmeboken for godt. Men i og med at versene ikke rokker ved noen av våre gjengse oppfatninger (se *Tabuforestillinger*), kan det faktisk være det samme.

Grønland -- Gammelt norsk land som vi ble snytt for ved Kielfreden i 1814. Senere forsøk på delvis gjenvinning (se også *Eirik Raudes Land* og *Irredentisme*) ble definitivt stoppet av Haag-dommen i 1933.

Grådighetskulturen skal vi ikke ha noe av i Norge (jfr. *Tabuforestillinger*). Se derfor heller oppslagsordene *Arvesølvet*, *Fallskjerm*, *Janteloven*, *Jappetiden*, *Kulturdebatten*, *Kulturuke*, *Ole Brumm-faktoren* og *Statsbudsjettet*.

Halley's Komet er en sjelden gjest i våre deler av verdensrommet. Faktisk går det ca. 76 år mellom hver gang den ifølge rutetabellen skal gi seg til syne for oss her på Jorderiket. Og gjett om vi hadde gledet oss til desember 1986, da vi endelig skulle få syn for sagn og få skue det lysende beviset på at barndommens skolebøker var sannspådde! *Once in a lifetime, no less!* Akk, så skulle det ikke gå slik. De av oss som tilfeldigvis befant seg i Afrika med en brukbar kikkert kunne såvidt skimte noe som så ut som en liten ulldott på natthimmelen. I Norge var ikke kometen synlig i det hele tatt. Snakk om nedtur! At vi kanskje får en ny sjanse i år 2062 var en mager trøst -- det var jo i det 20. århundre vi skulle rekke det.

Men, -- den som ler sist ler best. Noen hadde allerede i 1956 forutsett at den tid ville komme da vi kunne trenge muntre melodier til å fordrive våre galaktiske skuffelser: Vi setter på platespilleren, og ut ljoer "*Rock around the Clock*" med **Bill Haley and his Comets**. Stikk den!

Halvdan Svarte, se *Lokaliseringsdebatt*

Hammerfest er ikke bare Norges, men *Verdens nordligste by* (...lærte vi på skolen, hvor vi også ble fortalt at *Longyearbyen* ikke teller). Et fremstøt i 1997 fra *Honningsvåg* for å gjøre Hammerfest rangen stridig ble heldigvis avverget, -- det skulle vel ha tatt seg ut! Hammerfest rakk å feire 200-års *byjubileum* allerede i 1989 og har, tross betydelig fraflytting, klart å beholde hele 9.213 innbyggere (pr. 1.1.2000.) på sine romslige 848 kvadratkilometer med prima tomtegrunn i frostsikker tundra. Med naturgitte fortrinn som *midnattsol* og *nordlys* har byen alltid stått godt rustet til å spille en ledende rolle som *pådriver* og *spydspiss* i *mørketidsbekjempelsen*; et prosjekt som i 1891 skulle føre til at Hammerfest som første by i Europa skaffet seg elektrisk gatebelysning. Det har vært bred enighet om at Hammerfest ville klare overgangen til år 2000 uten å miste gnisten, hvilket ser ut til å ha medført riktighet.

Harald Hårfagre -- Norges første rikskonge. Initiativtager til *nasjonsbyggingsprosjektet*, som skulle bli et mer tidkrevende forehavende enn han hadde regnet med. Etter å ha ligget midlertidig nede i noen tid (den såkalte *Firehundreårsnatten*) ble prosjektet gjenopptatt med fornyet kraft i det 19. århundre, da det helst også burde vært slutført. Nye om enn forsinkede delprosjekter blir imidlertid stadig lansert (se bl.a. *Anakronisme*, *Bjørvika* og *Hovedflyplass*). Harald H. klarte å la håret falle. Klarer vi å sette foten ned?

Harry -- Norsk kultfigur, i senere tid observert bl.a. i *Andebu*, *Drammen* og *Røyken*. Gitt opphav til *Harry-faktoren*, jfr. også *Danskebåt-faktoren*.

HB -- Tradisjonsrik norsk forkortelse som gjennom det 20. århundre har vært opprettholdt gjennom en aktiv *avgiftspolitik*. Fryktes av mange å ville gå tapt som følge av en overhåndtagende *EU-tilpasning*.

Hernes, Gudmund -- Norsk statsmann og skribent. Forstod aldri hvorfor alt i prinsippet kan gå galt, og likevel ikke alltid nødvendigvis gjør det (se også *Manus*, *Max*). Det synes for øyeblikket vanskelig å se hvordan G.H. skal kunne rekke å løse problemet før to tusen og ett er ute.

Hjaltland -- Gammelt norsk land, i vår tid bedre kjent som *Shetland*. Pantsatt i 1469 av kong Christian I til skotskekongen som medgift for datteren Margrete. Blir av enkelte ansett for å være gått tapt idet pantet etter 531 år ennå ikke er forsøkt innløst. Vi rakk ikke å innløse pantet i det 20. århundre, heller.

Hovedflyplass -- Et konsept som burde vært skrinlagt mens det ennå var tid (se også *Anakronisme*).

Humor skal man ikke spøke med, men sørge for at den kommer til uttrykk i kontrollerte og omforente former. Også på dette felt er Norge et foregangsland. Det var neppe tilfeldig at nettopp Norge i juni 1998 stod som vertskap for den første internasjonale kongressen for humorforskning. Kongressen samlet hele 115 forskere, som i behørig alvor tok for seg temaene humor i media, i religioner og i arbeidslivet. Humor er det "*når man tross alt ler*", heter det i et tysk munnhell. En temmelig tvilsom påstand, spør du oss. Vi nordmenn har i alle fall et mer balansert og fremfor alt modent syn på saken. Vi vet at her må vi gå aktsomt til verks, både når det gjelder humorens *modaliteter* og annet snusk. Allerede i 1956 kunne Arbeiderbladet meddele

at "*nordmenn er sjelden spontane før de får tenkt seg om*" (trolig korrekt gjengitt av Odd Eidem i hans ellers ujevne sitatsamling *Det norske språk fra uke til uke* samme år). Å være spontan er selvsagt flott, men det må være klinkende klart at *uoverveiet* eller bentfrem *impulsiv* spontanitet ikke bør forekomme. At dette er særlig viktig i *seriøse* sammenhenger, synes alle å være innforstått med. Men vi har kan hende hatt lett for å glemme at dette gode prinsippet i enda høyere grad bør gjelde i mer lystige eller endog frivole situasjoner? Spontan *humor* er og blir en vederstyggelighet! Ja, det er ikke for mye sagt at bare tanken på å utsettes for ureflekterte blødmere eller spøkefulle ytringer uten forutgående utrednings- og høringsrunder burde få noen hver til å grøsse. Heldigvis er det i senere år gjort store fremskritt i bekjempelsen av ondet. Vi er også kommet langt i erkjennelsen av at det er ikke nok å tenke seg om, nei her trengs det også systematisk kompetanse-oppbygging. Et gjennombrudd i så måte skjedde på 1990-tallet, da Universitetet i Tromsø rakk å opprette et eget *professorat i humor*. Dette tiltaket vil utvilsomt utgjøre et avgjørende bidrag til at norsk humor kan tuftes på et trygt faglig grunnlag, som vil komme godt med når vi -- etter å ha tenkt oss nøye om -- skal slå latterdøren opp for det 21. århundre.

Hva brast så høyt? er et spørsmål som vi har tradisjon for å stille hvert tusende år. Ved forrige millenniumskifte (jfr. *Olav Tryggvasson, Snorre Sturlason* og *Svolder*) var svaret "*Norge av din hånd, Herre Konge!*". Ved foreliggende anledning har svaret vært kort og greit "**Y2K**".

Hytt og pine, i -- Tilsynelatende meningsløst men ytterst trendy kraftuttrykk som i dagens Norge brukes nærsagt i hytt og pine. Oppstått ved en bevisstløs men sjarmerende sammenblanding av de utsagnskraftige uttrykkene "*i hytt og vær*" og "*død og pine!*". Noe for *Verdikommisjonen*? *I hytt og pine* er av de unoter vi vil bringe med oss inn i det nye årtusen.

Høyde, ta h. for -- Opprinnelig et dansk snekkeruttrykk, nå betegnelse for den vertikale dimensjon av å være i *forkant* av utviklingen. Som enkelte hadde spådd (jfr. *Profetier* og *Prognoser*), skulle det vise seg at dataprogrammer hvor man hadde rukket å *ta høyde for År 2000-problematikken*, fikk en klar operativ og konkurransemessig fordel når kalenderbladet skulle snus.

Høydehus ble lansert av de høye herrer i norsk toppidrett på 1990-tallet, som et luftigere og mer høyverdig alternativ til *Det Norske Hus*. Det er for tidlig å si om prosjektet vil

vise seg å være et rent luftslott, men det er ennå ikke lyktes å få høydehuset ned på jorden.

Høy sigarføring -- Det motsatte av *lav sigarføring*, som var praktisk talt enerådende under det norske nasjonsbyggingsprosjektets tidligere faser. Fra 1980-tallet av viste det seg imidlertid nødvendig å *ta høyde for* den tiltagende hetskampanje mot **Røyken**, og den høye sigarføring tok derfor gradvis overhånd. Begrepet fikk på slutten av 90-tallet nye dimensjoner med bidrag fra såvel president Clinton som statsminister Bondevik. Den høye sigarføring antas nå å være kommet for å bli, mens den *lave* sigarføring ugjenkallelig synes å ville gå tapt.

Idre og Særna -- To bygder et sted i skogen øst for Trysil-traktene. Gammelt norsk land, gikk ved en forglemmelse tapt til Sverige i 1644. Endelig avstått i 1751. Vi rakk ikke å rette opp feilen i det 20. århundre, og vil neppe være tjent med å prøve senere heller. Det får da være grenser!

Idretten -- Den organiserte, institusjonaliserte og prestasjonsrettede sportsvirksomhet. Mer enn noe annet enkeltfenomén skulle idretten sette sitt preg på det 20. århundre, -- til hverdag og til fest. Middel til selvrealisering for de mange aktive. Tidtrøyte, underholdning, samtaletema, og besettende identifikasjons- og tilbedelsesobjekt for de enda flere passive. Med lanseringen i 1896 av de *moderne Olympiske Leker* gikk startskuddet for et løp som skulle sette den senere så omtalte **globaliseringen** fullstendig i skyggen. En verdslig verdensreligion vokste frem, med dyrkelse av menneskekroppens ytelser som credo, og ellers komplett med idoler, symboler, ritualer og dogmer med tilhørende moralbud (så som amatørskapets kyskhetsideal, -- senere forlatt under påvirkning av markedskreftenes fristelser, men i vår tid erstattet av anti-dop-moralismen). Et religionssubstitut som kunne tilby, om ikke den evige frelse, så iallfall solide og resirkulérbare doser av karisma, ekstase og katharsis. Og ikke å forglemme: Et ypperstepresteskap -- "*Ringenes Herrer*" og de internasjonale særforbunds toppledere -- som forvalter av de sanne idrettslige verdier. Og dette handler om *virkelige* verdier (jfr. **Verdidebatten**) som gir maktstatus i storpolitikken og finansverdenen såvel som på idrettens egne arenaer. For idretten er ikke bare fysisk fostring og religionsurrogat, den handler også om politikk og pengemakt. Heller ikke Norge slapp unna. Vi var tvertimot blant de aller ivrigste til å komme oss *på banen*.

At kroppsøving er sunt, har vi lært, men det er ikke nok! Idretten handler om å

sprengte grenser, i alle fall *utvide* dem. *Kroppskultur* er det styrende ledd i *det utvidede kulturbegrep*, med utvidelse i *topp* såvel som i *bredde*. Og idretten er ikke bare internasjonal: I ethvert moderne nasjonsbyggingsprosjekt er idretten selve prikken over i'en, det samlende symbolet på vår felles vellykkethet. Hvor vellykket dette kunne være, lærte vi på 1970-tallet av **DDR**, -- idrettens stormakt, en posisjon som Norge senere har strevet iherdig for å overta. På Lillehammer i 1994 fikk vi lønn for strevet, riktignok først etter en opprivende kjetter-strid med Den Internasjonale Olympiske Komité over hvordan Den Rette Læres liturgiske arv og tarv skulle ivaretas (er det noen som husker *Fakkelfstafetten*, montro?).

-- Hva betyr det for Norge at vi har gode idrettsutøvere? Dette nasjonalkulturelle kjernesporsspørsmålet ble meget betimelig tatt opp av Aftenposten 24. august 2000 i et dyptloddende intervju med landets *kulturminister*, som ufortrødent kunne fastslå at "...fremfor alt betyr det noe for vår egen selvfølelse".

Ved terskelen til det 21. århundre er Norge ikke bare *på banen*, vårt idrettslige nasjonsbyggingsprosjekt er så til de grader *i forkant* at vi kanskje kunne fortjene å ta en pust i bakken, f.eks. fem minutter røyk og hvil? Å nei du, den går ikke. Dette prosjektet blir vi ikke kvitt så lett. Dessuten har vi skaffet oss tradisjoner som må holdes i hevd, se derfor *Adelskalenderen*, *Anabole steroider*, *Apeberget*, *Bislett Stadion*, *Bosman-dommen*, *Bånn (Samling i)*, *DDR*, *Drillos*, *Ernst (Mensen)*, *Høydehus*, *LOOC*, *Molde-faktoren*, *Nederlag*, *Non-amatør*, *Rekorder*, *Skøytesporten*, *Unntakstilstand*, *Wagner (Richard)*, *Wirkola (Bjørn)* og *Ydmyk*.

Internett lød altfor *internt*, og hadde vel også en litt for *internasjonal* klang. Omtales nå derfor bare som *Nettet*. Og mens *nettene blir lange (...og kulda setter inn)* klikker vi fornøyd på *Den Norske Mus* mens vi surfer inn i et nytt årtusen.

Irredentisme -- Dersom man skuer ut over de til enhver tid bestående statsgrenser, vil man rett som det er få øye på territorier som en eller annen gang (muligens) har tilhørt nasjonen, men som beklageligvis er gått tapt grunnet naboenes grådighet og historiens urettferdighet. Til et komplett nasjonsbyggingsprosjekt hører derfor også *irredentisme*, -- trangen til å vinne tilbake de tapte provinser. Om naboen føler en tilsvarende trang er det bare fordi han er en trangsynt og historieløs sjåvinist som ikke skjønner bæret. Det verste er at vi antagelig ikke rekker å gjøre noe med det! Ikke i det 20. århundre og neppe senere, heller. Vi må se i øynene at det norske irredentisme-prosjektet er dødt og skrinlagt, og at valget idag står mellom to

alternativer: Enten (1) fortsette å ergre oss av alle krefter, eller (2) plystre en munter melodi og trøste oss med vissheten om at *evig eies kun det tapte*. Dersom leseren velger første alternativ, kan han eller hun slå opp på nøkkelordene ***Båhuslen, Eirik Raudes Land, Franz Josef Land, Færøyene, Grønland, Hjalmland, Idre og Særna, Island, Jemtland og Herjedalen, Nordpolen, Orknøyene, Sudrøyene, Sverdrup-øyene, Vinland***. God bedring!

Island -- Opprinnelig et utilsiktet biprodukt av det norske nasjonsbyggingsprosjekt, som ble dratt igang av **Harald Hårfagre** i slaget ved Hafrsfjord AD 872. Slagets utfall førte til den første store emigrasjonsbølge fra Fedrelandet av anarkister, republikanere, skattenekttere, vernepliktsmotstandere (se **Verneplikten**) og annet godtfolk, som fant et felles fotfeste som landnåmsmenn på den ubebodde vulkanøya vest i havet. Etter seklers ulming ble de i 1262 innhentet av namsmannen og gjeninnlemmet i Norgesveldets monarkiske struktur. Forble deretter et offer for det norske nasjonsbyggingsprosjekt gjennom nedturen inn i firehundreårsnatten, inntil Kielfreden i 1814 fremtvang en varig omprosjektering. Spørsmålet om hel eller delvis norsk gjenerobring av Island har vært tabu (se **Tabuforestillinger**) siden de to lands tilslutning i 1975 til Helsinki-Sluttakten i Konferansen om Sikkerhet og Samarbeid i Europa (KSSE, senere kalt OSSE), som knesatte prinsippene om grensenes ukrenkelighet og statenes territoriale integritet. Millenniumskiftet vil ikke medføre noen endring i så måte.

Janteloven -- Tøvete betegnelse på hendig huskeliste i ti punkter, utarbeidet av den dansk-norske skribent **Aksel Sandemose**, som illustrasjon på medmenneskers kollektive transsynthet og intolerante holdninger (medmenneskene er i denne sammenheng selvsagt *de andre*, ikke *oss selv*). Punktene er som følger:

1. Du skal ikke tro at du *er* noe.
2. Du skal ikke tro du er like meget som *oss*.
3. Du skal ikke tro du er klokere enn *oss*.
4. Du skal ikke innbille deg at du er bedre enn *oss*.
5. Du skal ikke tro du vet mer enn *oss*.
6. Du skal ikke tro du er mer enn *oss*.
7. Du skal ikke tro at *du* duger til noe.
8. Du skal ikke le av *oss*.
9. Du skal ikke tro at noen bryr seg om *deg*.
10. Du skal ikke tro du kan lære *oss* noe.

I det 20. århundres norske åndsliv og *kulturdebatt* har Janteloven hatt en grunnfestet

posisjon (kun forsøkt røkket av NRK-sjef *Einar Førde*) som fiendebilde og symbol på de uhumskheter som de andre (ikke vi) er befengt med. Fra et analytisk synspunkt har det imidlertid lenge vært på det rene at loven lider av flere grunnleggende og tildels iøynefallende svakheter, heriblant en selsom kombinasjon av lavt presisjonsnivå og overdreven spesifiseringsgrad, -- noe som gir en rent ut sagt søvndyssende gjentakelsesfornemmelse. I tillegg er naturligvis fraværet av utfyllende forskrifter er merkbart savn. Mange har derfor lenge etterlyst en kritisk debatt med henblikk på å bringe Janteloven opp på et mer tilfredstillende intellektuelt plan, å gjøre den mer operativt anvendelig samt ikke minst å gi den en mer sexy og tidsriktig profil. Dette siste er særdeles viktig dersom det 21. århundre skal få en vellykket start, men det er ingen grunn til å tro at vi rekker det. Her kommer selv *Verdikommisjonen* til kort.

Jappetiden (avledet av den engelske forkortelsen YUP, for "*Youthful Upwardly-mobile Professionals*") ble innført som norsk tidsregningsenhet i 1984, da man oppdaget at uttrykket **Jobbetiden** allerede var oppbrukt. Ble straks et nøkkelbegrep i **kulturdebatten**, hvor benevnelsen i kombinasjon med **Janteloven** (se spesielt § 4) ble et tidsriktig uttrykk for behørig avstandtagen fra Deg Som Innbiller Deg At Du Er Bedre Enn Oss. Det går mange gjetord om Jappetiden, som gav oss alle en løfterik forsmak på den senere så livlige **Kjøpefesten**. I tilbakeblikk vil jappetiden likevel bli bedømt som en éngangsforetélse. Kun de nostalgiske minner vil vi kunne ta med oss inn i fremtiden.

Jarlsbergosten er en utmerket spise som vi gjerne også serverer utlendingene, den er faktisk selve flaggskipet i norsk landbrukseksport! Men markedsføringen har vært befengt med en stygg blemme: Myten om at osten skulle stamme fra stamhuset *Jarlsberg Hovedgård*, hvor grever og baroner ostentativt boltret seg i ysteriet. Som om det var nødvendig å juge på seg en adelig herkomst (jfr. **Adelskalenderen**) for at osten skulle smake! I virkeligheten ble osten utviklet av gårdbrukeren, meieripionéren og gründeren *Anders Larsen Bakke* (født 1815), som levet og virket i Våle i Vestfold. Jarlsberg-navnet henger rett og slett sammen med at *Vestfold fylke* dengang het *Jarlsberg og Larvik Amt* (se også **Fylkesinndelingen**). Æres den som æres bør! At Anders Larsen Bakkens navn er blitt fortiet og gått i glemmeboken er en skam. Kunne ikke glade oste-elskere ha sørget for at hans smakfulle dåd ble minnet med en passende bauta før århundret var omme?

Jazz -- Musikkform som angivelig dyrkes på såkalte *jazzfestivaler*, -- en type sosiale

evenemanger som i løpet av det 20. århundre skulle bli det fremste uttrykk for *Den Norske Egenart*. Med praktiske betegnelser som *Kongsberg-jazz*, *Vossa-jazz*, *Silda-jazz* (Haugesund), *DølaJazz* (Lillehammer) og *Notodden Bluesfestival* utviser jazzfestivalene en sympatisk variasjonsbredde i tematikk og geografisk tilhørighet. Som våre formyndere vet å fortelle oss (se oppslagsord **Molde-jazz**), er jazzens viktigste funksjon selvsagt å *sette Norge på det kulturelle verdenskartet* samt *styrke vår nasjonale selyfølelse*. Vi hadde nok ant det en stund, men betryggende likevel...

Jemtland og Herjedalen -- Gammelt norsk land, og blir ikke yngre med årene (se **År**). Gikk tapt til Sverige ved freden i Brömsebro i 1645. Har siden vært dypt savnet -- særlig av dem av oss som aldri har vært der (Norgeskartet ble liksom ikke det samme uten). Savnet har etterhvert fått en egenverdi som ville gå tapt dersom svensken skulle finne på å insistere på tilbakelevering; jfr. visdomsordet *evig eies kun det tapte*. Noe seriøst gjenvinningsprosjekt har således ikke vært igangsatt eller aktivt fulgt opp i det 20. århundre. Etter de svenske og norske EU-avstemningene i november 1994 skjedde det riktignok noe som kunne ha satt en støkk i livet på noen hver: Misfornøyde innfødte fremmet krav om gjenforening med Annerledeslandet i vest! Heldigvis ble det bare en boble. Og vi vil fortrøstningfullt kunne ta fatt på det 21. århundre i vissheten om at riksgrensen fortsatt vil bestå langs Nord-Europas kulturelle og topografiske hovedskille, jfr. munnhullet *Mongoliet begynner ved Kjølen*.

Jobbetiden -- Skjelsettende epoke i nyere norsk historie: Mens resten av verden led vondt under Den Første Verdenskrig, var Norge nøytralt. Noen rakk å tjene gode penger på Børsen før de ble innhentet av Depresjonen. Da muligheten bød seg pånytt på 1980-tallet, var betegnelsen *Jobbetiden* oppbrukt, og man var derfor henvist til å innføre den på alle måter tarveligere tidsregningsenhet **Jappetiden**.

Jonny fra Stovner -- Postmoderne sagnfigur, introdusert i vår mediaskapte virkelighet omkring 1992. Fremstod ved terskelen til det 21. århundre som kroneksponent for **Ole Brumm-faktoren** ("...ja takk, begge deler!") i det sprudlende skjæringsfelt mellom privatiseringsbølgens brusende brenning og det etablerte øvrighetsvesens trygge ankerfester.

Julenissen opptrådte første gang ved juletider i Lilleasia (nå Tyrkia) på 300-tallet. Hans borgerlige navn *Sanctus Nicolaus* er senere blitt forvansket til det ugjenkjennelige, så som det amerikanske *Santa Claus* og det norske *Nils*, hvorav *Nisse*. Under

utøybekjempelsen i Norge i senmiddelalderen (se **Troll**) antok visse grupper småtroll (vetter, tusser m.v.) Nisse-navnet for å unngå å bli offer for den omfattende etniske rensing som dengang gikk over landet. Videre spesialisering førte til fremveksten av underarter som *fjøsniisser*, *fjompenisser* og *medianisser*. Et krampaktig utryddelsesforsøk fant sted på 1830-tallet, ledet av nissofoben Henrik *Wergeland*, som i kampsangen "*Steinbrytervise*" utbrøt "*Hurra, nu miner vi nissene ut!*" Denne salvelsesfulle men ellers lite glorverdige skyteepisoden ble som kjent en blindgjenger, og småtrollene har senere med aktiv bruk av Nisse-navnet blitt en etablert del av den norske hverdag, særlig når det stunder til jul. *Julenissen selv* hadde i mellomtiden forlenget emigrert til Amerika, og var dengang neppe oppmerksom på den usurpasjon av slektsnavnet som hadde funnet sted i Norge. Fra sitt nye ståsted i vest skulle han imidlertid utfolde stor og gavmild aktivitet, og bygge opp et verdensomspennende sesongforetak som på alle måter foregrep den senere globaliseringsbølgen. Fra norsk side var det spesielt bekymringsfullt at han gikk i ledtog med Yankee-imperialistene og deres PR-agent Walt Disney for å annektere **Nordpolen**, hvor Julenissen senere har hatt helårsbopel. Kommersielle interesser har i annen halvdel av det 20. århundre lyktes å bygge opp et vellykket gavekartell på det norske innenlandsmarked, hvor småtrollene (fjøsniissene og fjompenissene) har kunnet utøve en lukrativ nisje-virksomhet samtidig som Julenissens globale copyrights blir tilbørlig tilgodesett. Spredte forsøk mot slutten av 1900-tallet på å utmanøvrere Julenissens og hans lokale partners totale markedsdominans, har omfattet tiltak som *Alternativ Jul* samt nylanseringer av *Juleevangeliet*. For å få fortgang i dette prosjektet hadde det vært nyttig om vi også kunne få med oss **Verdikommisjonen**, men det ryktes at den vil ta juleferie.

Jungelens Lov kan du lese mer om i Rudyard Kiplings *Jungelboken*, men ikke her. Slik *må* det være, for i motsetning til den øvrige lovflora, regelvillnis samt forbuds- og påbudsjungel som innrammer nordmenns dagligliv (se f.eks. **Fjellreglene**, **Janteloven**, **Kardemommeloven**, **Murphy's Lov**, **Parkinsons Lov**, **Røyken**, **Råfiskloven**, **Tredje Økologiske Lov**, **Troll-loven**, **Tyngdeloven**, **Veitrafikkloven**, **Vikinglova**, **Vikingloven** etc.) gjelder nemlig Jungelloven *ikke* i Norge. Ja, noen mener sogar at den er forbudt ved lov (jfr. *Kongeriket Norges Grunnlov*, §§ 99, 100, 101 & 105). Den som måtte tro noe annet, får heller søke blant viltvoksende oppslagsord som **Bomringen**, **Friske Penger**, **Grådighetskulturen**, **Klientsamfunnet**, **Målstyring**, **Statsbudsjettet** og **Verneplikten**.

Jungelordtak har vi ikke så mange av her i Kongeriket. Mangelen har siden 1939 vært søkt avhjulpet gjennom hederlig og iherdig énmanns-innsats av **Fantomet** alias **Mr. Walker**, uten at resultatene så langt kan sies å være overbevisende.

Justismord forekommer ikke i Norge; denslags er vel egentlig ulovlig? Heldigvis får vi si, ellers kunne det saktens sett stygt ut, -- iallfall hvis **Murphy's Lov** skulle slumpe å slå til. Tenk bare på hva som ville skje dersom (helt teoretisk, selvsagt) en velmenende polititjenestemann feilaktig fikk for seg at N.N. burde siktes for et straffbart forhold! Straks ville det være igang en prosess som ingen ville føle seg beføyet til å stoppe; en prosess med kafka'ske overtoner, drevet frem av sin egen ubønnhørlige dynamikk og ugjennomtrengelige logikk: For det første ville det ikke være særlig hyggelig for politimesteren å overprøve sin underordnede, greiere da å holde fingrene av fatet og la saken gå sin gang. Derneft, når politiet hadde utferdiget siktelsen og slutført sin presumptive etterforskning, ville det være temmelig ukollegialt -- ja rett og slett usolidarisk -- av påtalemyndigheten å unnlate å reise straffesak mot N.N. (som på dette stadium formodentlig ville være i ferd med å anta en stadig mer skurkaktig fremtoning). Når så saken skulle komme for retten, ville det være trompete, ufølsomt, ja simpelthen umusikalsk av dommeren ikke å ta aktors begjæring til følge, -- etter alt dette fine forarbeidet måtte man jo forutsette at N.N. var skyldig! Men slikt skjer gudskjelov ikke i rettsstaten Norge. Ialffall ikke så *veldig* ofte. I sin artikkel "Justismord – de klassiske trekk" (kronikk i Aftenposten 4. mars 1998) anslår forsvarsadvokaten *Erling Moss* at det – lavt regnet – avses mellom 25 og 75 feilaktige fengselsdommer hvert år. Litt kjedelig å tenke på, og kanskje ikke av de ting vi bør bry **Verdikommisjonen** med. La oss likevel gå det 21. århundre i møte med et fromt håp om at **Fjellregel nr. 8** vil bli gjort gjeldende også for vårt politi- og rettsvesen.

Kalkunfilmer -- Filmer så ubehjelpelig dårlige at den kresne kinogjenger ikke kunne være bekjent av å like dem. Slik var det før, men 90-årene har brakt et stemningsskifte. Her har øyensynlig *Millenniumsyndromet* spilt inn og senket et nostalgis forsonende slør over de tidligere så latterliggjorte kalkunene. De fleste av disse, deriblant den mest kjente norske kalkunfilm **Dis** (må ikke forveksles med selvsamme oppslagsord), er dermed i ferd med å endre status til såkalte *kult-filmer*. Så hvis du vil se en skikkelig kalkunfilm, må du skynde deg før det er for sent.

Kalmarunionen fra 1397 trodde vi at vi hadde lagt trygt bak oss. Var kanskje ikke hele det 19. århundres norske nasjonsbyggingsprosjekt i bunn og grunn et oppgjør med Kalmarunionen og den mørke, triste **firehundreårsnatten** som den brakte med seg? Men spøkelser forgår ikke så lett. Så da danskene i 1997 fikk for seg at unionens åremålsdag skulle feires, var Norge (og svenskene) straks med på notene. Et 600-års *jubiléum* var de frekke nok til å kalle det. Millenniets største bondefangeri, nå fremstilt som høydepunktet i det noble fellesnordiske prosjekt. Historieløse som vi var, fikk vi oss ikke til å melde avbud. Man sier da ikke nei takk til en fest, om påskuddet er aldri så tvilsomt!

Kamel -- Sympatisk pattedyr, definert som "*Hest, tegnet av en komité*". I Norge best kjent som nytelsesmiddel, som enten kan *røkes* i form av sigaretter (offentlig avbildning forbudt siden 1974, se **Røyken**), eller *slukes* (yndet politikerhobby). Nordmenn har i det 20. århundre gjort en stor innsats for kamelsaken. Norge var således på slutten av 80-tallet verdens største eksportør av levende kameler. Ting tyder på at vi senere har tapt terreng. Det antas at det gjenstår mye ugjort på kamelsektoren.

Kanon (1) -- Sang fremført av flere deltagere, med innlagt parallellforskyvning mellom strofer eller sekvenser. Dette gir en systematisk og forutsigbar **vardøger**-effekt, som har kommet godt med når det nye millennium skal synges inn -- i første rekke i tiden frem til 1. januar 2001 (jfr. oppslagsordene **Forkant, Pådriver, Spydspiss** og **Vardøger**), og senere så lenge noen orker...

Kanon (2) -- Rørformet masseødeleggelsesvåpen. Var meget i bruk ved inngangen til det 20. århundre (jfr. **Krig**), og er det fortsatt ved terskelen til det 21. århundre. Noe vi helst ikke vil tenke på (og har vi lang nok lunte, slipper vi det kanskje) når vi i stedet fyrer av en *nyttårs-salutt*...

Kanon (3) -- Den *litterære k.* er listen med navn på de bøker som du simpelthen *må* ha lest! Og den listen lager du heldigvis selv. Noe å tenke på når nyttårsforsettene skal settes opp?

Kanon (4) er det ingen vits i å bli når et nytt årtusen skåles inn.

Kardemommeloven -- Lansert av *Thorbjørn Egner* i 1955, med ordlyd i tre kategoriske punkter som følger: "*Du skal ikke plage andre. Du skal være grei og snill. Og forøvrig kan du gjøre hva du vil*". Som enkelte har bemerket; i substans kun en

nyutgivelse av Det Store Bud ("*Du skal gjøre mot din neste hva du vil at din neste skal gjøre mot deg!*"). I tillegg forutsetter Kardemommeloven imidlertid også en radikal samfunnsmessig reorganisering, hvor funksjonene som lovgivende, utøvende og dømmende myndighet samles på én og samme hånd (det blir lettere slik). Som *begrep* har Kardemomme-loven blitt en umistelig del av den norske *nasjonale ethos*, selv om det materielle innhold har vist seg vanskelig forenlig med det øvrige lovverk. Her har utvilsomt *Verdikommisjonen* en viktig oppgave, ja en sjanse som ikke må forspilles!

Karius og Baktus -- Tanntroll (se også **Troll**), lansert av *Thorbjørn Egner* i 1949 til skrekk og advarsel for mindreårige, som ellers var henfalne til inntak av uefne næringsemner som *søtsaker*, *loff* og annet avvik fra *Det Norske Kosthold*. Karius og Baktus rakk å gjøre et uutslettelig inntrykk på oss alle, og fikk etterhånden i visse kretser status som *kult-figurer*. Rykter om at de har utspilt sin rolle og skal avpensjoneres ved årtusenskiftet dementeres på det sterkeste fra odontologisk hold.

Karsk -- Trøndersk styrkedrikk, tidligere fremstilt etter følgende oppskrift: (1) *Man tager en kaffekopp* (2) *Man legger en femøring i koppens bunn* (3) *Man heller kaffe i koppen inntil femøringen er blitt usynlig* (4) *Man heller HB i koppen inntil femøringen påny blir synlig* (5) *Femøringen fiskes ut, og drikken er klar til å konsumeres*. For de nevenyttige trøndere og deres disipler fra andre landsdeler var dette en rimelig overkommelig operasjon, -- helt frem til 1990-årene. Da inndrog Norges Bank femøringene, og videre fremstilling av karsk på forskriftsmessig vis ble plent umulig. Kan hende ikke av de største nasjonale tap, men dog -- atter en av de tradisjoner som vi ikke rakk å ta vare på før det 20. århundre gikk over i historien.

Kiribati -- Lokal, og formodentlig korrekt uttale opplyses å være *Kirr-basj*, men det får være grenser for hva man kan forlange at vi nordmenn skal si! Øystaten Kiribati krysser datolinjen ved Ekvator, og var derfor (sammen med Tonga, Tuvalu og Vest-Samoa) aller først ute med å hilse år 2000 velkommen. Og dét skjedde på den vanligvis ubebodde *Millennium-øya*, hvor tusenårsbevisste kiribatianere og andre avantgardister -- festriktig antrukket i bastskjørt -- hadde sørget for å innfinne seg i anledning av anledningen. At Norge måtte vente i et halvt døgn og dermed for en gangs skyld ikke rakk å ligge i *forkant*, tok vi pent (noen ganger kan det være greit å få litt tid til å *nullstille* seg).

Kjøpefesten ble av norske massemedia på 90-tallet innført som betegnelse på det folk flest foretar seg når Staten ikke fører en tilstrekkelig stram finanspolitikk, dvs. av vanvare unnlater å flå oss helt inn til beinet (se *Eufemisme*). Omfattende tiltak vil utvilsomt bli satt inn for å stanse kjøpefesten, men selv ikke *Verdikommisjonen* vil rekke å hindre at enkelte festdeltagere fortsetter inn i de små timer, ja helt inn i et nytt millennium.

Kjørelerspåbud ble innført på norske veier i 1988, men hadde da allerede vært på trappene siden midten av 70-tallet, da våre makthavere forstod at bilister med tente lykter ikke bare *selv* ser, men også *blir sett* bedre. Og slik virker det faktisk, iallfall når det gjelder møtende biler. Et lite aber er at alle andre trafikkelementer (syklister, hunder, fotgjengere med eller uten barnevogner, biler som kommer fra tverrgater osv.) samtidig blir sett *dårligere*, -- om i det hele tatt. Prinsippet om kjørelerspåbud er imidlertid enkelt, genialt og analogt med det som skjer i en forsamling hvor alle snakker, og du så gjerne vil bli hørt: Du *hever stemmen*, og plutselig blir du hørt, du også! Så for at alle skal bli hørt bedre, kan det altså være på sin plass å innføre et påbud om at alle skal heve stemmen. Det kommer nok, men av en eller annen grunn rakk vi ikke å få saken i boks i det 20. århundre!

Klientsamfunnet kom fra 1980-tallet gradvis i bruk som betegnelse på den form som den norske *forvaltningsstat* med dens avlegger *velferdsstaten* var i ferd med å anta mot slutten av det 20. århundre. Avløste raskt det håpløst belastede fy-ord *formynderstaten*. Klientsamfunnet er blitt vår tids mest fremtredende eksempel på spenningsfeltet -- og motsetningene -- mellom nasjonsbyggingsprosjektet og de liberale forestillinger om enkeltindividets frihet, integritet og menneskeverd. Få har beskrevet dette bedre enn idéhistorikeren *Trond Berg Eriksen* i hans bidrag til boken *Norge ad notam* (Oslo, 1992), så la oss like godt sitere ham:

"Konsentrasjonen om nasjonens frihet har vendt oppmerksomheten bort fra den enkeltes frihetsbetingelser. Sosialdemokratiet dyrket frem en samfunnsmakt som hverken hvilte på vold eller penger, men på mektige omsorgsprofesjoner som har bidratt til å demontere den enkeltes frihet til å velge og individets prinsipielle ansvar for sitt eget liv. Et forvaltningspråk som er fylt av omsorgsklisjéer, behandler ikke lenger borgeren som et selvstendig vesen, men som en passiv kandidat til å motta stønader eller annen handsaming fra et rikt differensiert felt av bistandsprofesjoner. Karakteristisk for denne retorikken var forvandlingen av det gamle "klassefradraget" i barnefamilier til "barnetrygd". Ingen anstrengelse spares for å fremstille staten som en omsorgsfull venn og en glad giver. Spredningen av disse talemåtene har vært sosialdemokratiets spesielle ansvar og har vært deres

bidrag til å bryte ned det liberale demokratiet både som idé og virkelighet".

Å demontere klientsamfunnet står ikke på den politiske dagsorden ved overgangen til et nytt årtusen, og vi kan bare glemme å rekke å få dratt igang en debatt om spørsmålet (se også *Tabuforestillinger*). Et slikt prosjekt er for stort selv for **Verdikommisjonen!**

Knoting skal vi ikke ha noe av, se derfor *Dialekter, Eufemisme, Samnorsk* og *Språkstriden*.

Kompliserte løsninger er det selvsagte motstykke til *enkle løsninger*, og vil derfor i alle situasjoner utgjøre et langt gunstigere alternativ til sistnevnte.

Kosthold, Det Norske er først og fremst utrolig variert! Selv i et referanseverk som den foreliggende publikasjon har vi kun rukket å servere noen utvalgte smakebiter, jfr. oppslagsordene *Akevitt, Anabole steroider, Brunost, Die, HB, Jarlsbergosten, Karsk, Kringle, Ribbe* og *Øl* (mens ellers verdige kandidater som *barkebrød, vassgraut, lungemos, havrelefse, pultost, grynsodd, spekesild* og *lutefisk* har måttet utelates fra menyen). En slik variasjon er ikke kommet av seg selv. Når vi idag kan benke oss rundt *Det Norske Bord* og meske oss i uhemmet kulinarisk valgfrihet, er det ikke minst takket være de matglade pionérer som gikk foran og viste oss andre kjøkkenveien; -- i det 19. århundre Hanna Winsnes, i det 20. århundre Henriette Schønberg Erken, Ingrid Espelid Hovig, Grete Roede og mange flere. Det er ingen hemmelighet at denne variasjon i vårt kosthold har hjulpet det norske folk til å *bevare sinnets munterhet*, som det så riktig heter i reklamen for *Freias Melkesjokolade*.

Men *Det Norske Kosthold* er ikke bare variert, det er også *balansert*:

På den ene side har vi et høyt og velsmurt inntak av kaloririke og nærings- og nytelsesmidler. Det er ikke tilfeldig at ett av vårt språks kjæreste munnhell er "*Jommen sa jeg smør!*" Ja, man kan endog si at gastronomien på dette felt også avspeiler vår beundring for fettets *musikalske* kvaliteter -- for det var vel heller ikke tilfeldig at pop-gruppen *Vestlandsfanden* i mai 1982 føk rett til topps på landets platebarometre med sin kjempe-hit "*Fett på knokane*"?

På den annen side oppveies kaloriinntaket langt på vei av kostholdselementer med motsatt fortegn: Et stort register av velsmakende lett-produkter samt slankepill og -pulver med skinnmagre og appetittvekkende navn som *Innhol, Krymper'n* og *Nutrilett*.

Det skal dog ikke benektes at totalbalansen stadig trues med å forrykkes i retning av de tyngre vektklasser. Dette gir mange av oss et velkomment påskudd til å utarbeide strømlinjeformede *nyttårsforsetter*, ja endog *brageløfter*. Takket være vårt norske kosthold kan vi imidlertid fortrøstningsfullt ta fatt på det 21. århundre i vissheten om at vi -- som nasjon betraktet -- fortsatt vil være en *tung aktør*.

Krig mente mange ved forrige sekelskifte at vi godt burde kunne klare oss uten. Omfattende innsats av modale hjelpeverb har i mellomtiden ikke vist seg å være tilstrekkelig effektivt til å løse problemet. Nye semantiske virkemidler tas imidlertid i bruk. Det har bl.a. vært stillet betydelige forhåpninger til at man i stedet kunne anvende *fredsskapende operasjoner*, som utvilsomt har en triveligere klang (jfr. også *Eufemisme*). Men også dette uttrykket har gjennomgått en viss slitasje, og er nå i ferd med å erstattes av den enda mer trendy betegnelse *humanitære intervensjoner*. Mange kunne likevel ikke la være å registrere at Norge i 1999 befant seg i krig for første gang på 54 år. Noen mente også at det burde vært unngått. Men som det heter i det gamle ordtaket: "*Har du først tatt Fanden på ryggen, må du bære ham helt frem!*" Det er ikke bestandig at *Fjellregel nr. 8* har full gyldighet.

Kringle -- Åttetallformet bakverk med apokalyptisk utsagnskraft: Lagt horisontalt symboliserer den selve uendeligheten, og kan således på ingen måte begrenses til det 20. århundre. Med sin suggestive fasong inspirerte kringlen allerede *Snorre Sturlason* til å navnsatte sin glorifisering av middelalderens norske røverhøvdinger (*Kringla Heimsins*, alias *Norges Kongesagaer*). Kringlen har gjennom hele vår historie vært et aldri sviktende innslag i *Det Norske Kosthold*, og har derfor også fått hedrende omtale i vår nasjonallitteratur (bl.a. i Bjørnstjerne Bjørnsons *En glad gutt*). Men våre spisevaner er ikke lenger hva de engang var. Kringlens plass i de norske munn er blitt overtatt av den estetisk sett mindre tiltalende *baguette*'n (som riktignok i kombinasjon med *pizza*, *kebab* og annen velsmakende *junk-food* gir oss et tidsriktig og utvilsomt fullverdig næringsinntak). Forsøk på å gjenreise kringlen til fordums glans og prakt i forventningsfull antepasjon av Det Store Sekelskiftet har vært til fånytt. Bare smulene er igjen!

Kristiania var inntil 1925 denne forunderlige by som ingen -- ifølge Knut Hamsun -- kunne forlate uten å ha fått merker av den. Slik er det heldigvis ikke lenger, se derfor heller *Aker*, *Byjubiléer*, *Kristian Kvart*, *Oslo* og *Tigerstaden*.

Kristian Kvart (alt. skriveform *Christian IV* m.m.) -- Vidløftig oldenburger f. 1577. Konge i tvillingrikene Danmark-Norge i 60 år (1588-1648), -- en Norgesrekord (se **Rekorder**) som fortsatt står. Likeledes uslåelig rekordholder som millenniets fremste **Norgesvenn**. Inntok førerretet i det norske nasjonsbyggingsprosjektet ved å besøke landet 31 ganger og ved å igangsette -- under det norskklingende mottoet *Det viktigste er ikke å vinne, men å delta* -- en rekke kriger (se **Krig**), som foruten betydelige menneskelige og materielle tap førte til at Norge for alltid fikk kvittet seg med sære geografiske utvekster som **Jemtland og Herjedalen** samt **Idre og Særna**. Sørget samtidig for en kraftig oppgradering av krigssektorens moralske og materielle status gjennom energisk nysatsing på tidligere delvis forsømte områder som *tvangsmilitarisering og skattelegging* (se **Verneplikten** og **Avgiftspolitik**). Kristian Kvarts umettelige inntektsbehov og hans rørende interesse for bergverksdrift avstedkom en rekke etableringer av statsforetak som resulterte i avskoging av det norske naturlandskap, masseproletarisering av den norske bygdebefolkning og en systematisk tapping av landet for ressurser. (At tilnavnet *Kvart* skulle henspille på statssjefens kleptomane legning, er imidlertid beheftet med en viss usikkerhet). Med sin rotfestede skepsis til markedskreftene detalj-dikterte han handel og byutvikling, og satte herunder med kledelig personlig ubeskjedenhet **Kristiania** og **Kristiansand** på Norgeskartet. Få rakk som Kvart'n å sette et varig preg på norsk historie og samfunnsutvikling. Vi kan strides om så mangt, men alle som én må vi medgi at Kristian K. lyser opp som en pipebrann i 400-årsnatten. Og det har vi visst å verdsette. Kong Kristian var ganske visst en villmann (eufemistisk benevnt *renessanse-personlighet*) som påførte sine undersåtter ubotelig skade, men hans PR-agenter (som ved slutten av det 20. århundre har vært mer aktive enn noensinne) kan fortelle oss at han fremfor alt var *Norgesvennen*, og det er slik vi vil huske ham. Da 400-årsdagen for KKs tronbestigelse opprant i 1988 stod derfor et takknemlig land klar og hedret *Norgesvennen* med frimerkeutgivelser, festskrift og panegyriske hyldningstaler. Som rett og rimelig kunne være, for hva skal vel et land med fiender når det har hatt slik en framifrå venn?

Kristiansand, se **Kristian Kvart**.

Kristningsverket -- Med sitt universelle budskap er kristendommen såvisst intet nasjonsbyggingsprosjekt, men den siden av saken lar vi ligge her. For ivrige nasjonsbyggere og andre skrøpelige menneskebarn har det ikke alltid falt så lett å gi

akt på Mesterens ord "*Mitt rike er ikke av denne verden*". Vi kommer ikke utenom at det norske kristningsverket -- i dets ulike faser -- også har vært intimt knyttet til selve *nasjonsbyggingsprosjektet*. Her er linjene mange, om ikke alltid like klare. Og når begynte det? Vår kirkes styrende organer syntes 1995 var et passende tidspunkt for å møtes på Moster for å feire tusenårsjubiléet for kristendommens innføring i Norge. Noe vilkårlig, mente noen -- kristendommen hadde vært velkjent i landet allerede tidlig på 900-tallet, men det får være som det vil. Det store gjennombruddet kom med slaget på Stiklestad i 1030 -- et oppgjør som i sin verdslige dimensjon gjaldt trekantkonflikten mellom riksenhetskonseptet (kongemakten), tradisjonelle distriktsinteresser og utenlandske stormaktsfremstøt. Da ettertraksten vel var over, satt vi igjen med en styrket monarkisk riksenhet i symbiose med kristendommen som offisiell statsreligion. Opprettelsen av Nidaros erkebispesete i 1153 satte Norge på kartet som egen kirkeprovinc, mens kong Sverres *Romerbrev* i 1198 satte spørsmålet om grenseoppgangen mellom de verdslige og geistlige autoriteters kompetanse- og virkeområder på den politiske dagsorden (hvor spørsmålet siden også konstant har befunnet seg). Fra Middelalderen videre frem til vår egen tid fremstår kristningsverket som en egen prosess, -- stadig underveis. Mer eller mindre spektakulære tildragelser (f.eks. Reformasjonen i 1537, opphevelsen av Konventikkelplakaten i 1842, biskopenes og prestenes embetsnedleggelse i 1942 og Regjeringens inngripen i "Helvetes-striden" i 1953) binder an til mer eller mindre viktige begivenheter i nasjonens politiske og verdslige liv og samfunnsutvikling. Og hvor står vi så idag? Et blick på vårt flagg og riksvåpen -- med korset og Hellig Olavs øks -- gir en trygg påminnelse om kristningsverkets fortsatt grunnfestede plass i det norske nasjonsbyggingsprosjektet. Arnulf *Øverlands* appell "*Stryk kristenkorset av ditt flagg...*" har hittil falt på stengrunn, men heller ikke Ole *Hallesby* -- "*Mannen som ville kristne Norge*" -- kom helt i mål med *sitt* prosjekt. Med det 20. århundres sekularisering, verdi-relativisering og -- i de siste tiår -- globalisering og "fremmedkulturell" påvirkning, har kristningsverket i sin tradisjonelle norske statskirkelige form blitt utsatt for utfordringer som vil vare ved vel inn i det tredje millennium. Samtidig har den romersk-katolske kirke -- med drahjelp av medie-jippo'ene omkring Pavens besøk i Norge i 1989 og tusenårsfesten på Moster i 1995 -- med hell utnyttet vår historieløshet og provinsielle godtroenhet til å fremstå i mange nordmenns bevissthet som selve "*Moderkirken*"; og følgelig som noe mer autentisk og høyverdig (nasjonalt såvel som åndelig) enn vår fattigslige statsautoriserte evangelisk-lutherske oppkomling. Denne har på sin side utviklet et

velmenende sosialdemokratisk og økumenisk sinnelag, med en merkbar tilbøyelighet til å legge seg flat for det som måtte dukke opp av sprikende men formodentlig tidsriktige trender. "*Den inkluderende folkekirke*" lyder varmt og godt, men treffer den helt i blinken som fasitsvar på det moderne -- og delvis avkristnede -- menneskes eksistensielle spørsmål? Her er det mange interessante problemstillinger å gripe fatt i, og det skulle ikke forundre oss om *Verdikommisjonen* er igang allerede!

Og – apropos – mens vår oppmerksomhet fortsatt kretser omkring millenniumskiftet: Rakk vi helt å få med oss hva som var utgangspunktet for den tidsregningen som nå har gitt oss et rundt tall å feire?

Kryssreferanser kunne det med fordel vært flere av i denne boken, men det rakk vi ikke gjøre noe med.

Kulturdebatten har fulgt oss gjennom hele det 20. århundre, men tro ikke at den ikke har fornyet seg! Halvveis i århundret var (iflg. forfatterne André Bjerke, Odd Eidem og Carl Keilhau: *Den bakvendte familiebogen*, Oslo 1951) det hyppigst brukte uttrykk i norsk kulturdebat "Drittsekk", -- et lite høvisk ord som på 1990-tallet fortrinnsvis har vært benyttet på miljøministerplan. Ved århundrets avslutning er kulturdebattens fremste stikkord "*Diskurs*" og "*Paradigmeskifte*", -- skjønnsomt supplert med høyakademiske og utsagnskraftige elskverdigheter av typen "*F***stim*". I stedet for å gremme oss over den folkelige dimensjon som er gått tapt, kan vi således fryde oss over at kulturdebattens obskure dimensjon har fått en **bærekraftig** uttrykksform som det kan være godt å ta med seg inn i en ny og ukjent kulturepoke.

Kulturuke -- Kjent, kjært og hyppig sitert dikt av rikspoeten Jan Erik Vold, hvor dikterens tidløse men kultiverte lengsel med vår blyghet og hudløshet lot seg fange inn av syvdagers-fasens nådeløse stringens. Med sin edruelige bokstavekvibrilistikk, sin finstemte lyriske nerve og sin herlige humor -- blottet som den er for ethvert snev av smålig sarkasme -- føyer *Kulturuke* seg inn i en uforløyet eksistensiell tradisjon, og representerer således på mange måter noe av det ypperste som denne frodige skaldekunstner har overrislet oss med. Kulturuken ble dessverre fullstendig avlegs da innføringen av *Det Utvidede Kulturbegrep* medførte at uken ble utvidet til året rundt, med de stygge sprekker i rundetidene som det innebar. Har siden ikke vært til å redde.

Laissez-faire se *Fransk*

Lange, Anders -- Norsk opposisjonspolitiker. Stiftet i april 1973 *Anders Langes parti for sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlige inngrep* (se også **Avgiftspolitik**). Drakk senere samme år eggelikør under direktesendt TV-debatt med bl.a. daværende statsminister Lars Korvald, og inspirerte dermed til munnhullet "*Heller Anders Lange enn Korvalds Korte*". Partiet rakk ikke å gjennomføre sitt program før det ble omdannet til *Fremskrittspartiet*, et moderne sosialdemokratisk parti som sammen med de øvrige stortingspartier (samtlige likeledes sosialdemokratiske) har sørget for fortsatt opprettholdelse av et høyt avgiftsnivå i Furet Værbitt. Vi rakk nok ikke å gjøre noe med det i det 20. århundre.

Ledelse -- Global motebølge som også i Norge satte inn for fullt på 80-tallet, da vi hadde fått nazitiden så langt på avstand at vi hadde glemt hva *Førerprinsippet* var for noe.

Leiv Eiriksson -- Reisevant islending som gikk i norsk tjeneste for å oppdage Den Nye Verden. Løste oppdraget i år 1000, -- et tidspunkt som ulykkeligvis medførte at han ikke rakk å delta i *Slaget ved Svolder*. Mange syntes likevel at år 2000 var en passende anledning til å minnes Leiv Eiriksson, som ellers visste å være *i forkant* av utviklingen, jfr. også *Amerikaniseringen, Columbus (Kristoffer), Globaliseringen, Vardøger* og *Vinland*.

Lemfeldig -- Godt norsk ord, synonymt med *skånsom*, og benyttet på denne måten senest i 1913 av *Nils Kjær* i skuespillet *Det lykkelige valg*. Språklig uformuenhet kombinert med uheldige lydmessige assosiasjoner til mindre spenstige adjektiver som *lemster*, *avfeldig*, *drikkfeldig* m.v. har medført at ordet gjennomgående anvendes i sin motsatte betydning. Dette rekker vi helt sikkert ikke å gjøre noe med hverken nå eller senere!

Lettvinte løsninger -- Fy-ord i norsk politisk debatt, i likhet med *enkle løsninger*. Heldigvis eksisterer et besnærende alternativ i form av *tungvinte løsninger*, som derfor bestandig foretrekkes.

Likestillingen er kommet langt i Norge, veldig langt. Altfor langt, vil noen mene. Men allikevel ikke langt nok! Allerede på 70-tallet erkjente man at *likestilling på norsk* ikke bare er et nasjonalt anliggende, men en sak som krever bred internasjonal innsats og internasjonale virkemidler. Daværende likestillingsombud *Eva Kolstad* tok derfor initiativ til en kampanje mot *Minnie Mus*, -- denne sleipe internasjonale eventyrerinnen som hadde påført ikke minst det norske likestillingsarbeidet så megen

skade. Et høyst fortjenstfullt tiltak, men så langt til fånyttes: Minnie Mus er fortsatt blant oss. Av dette kan vi trekke den lærdom at likestilling må begynne på hjemmebane. Parolen må derfor være at likestillingsarbeidet i det 21. århundre starter med at Minnie Mus skiftes ut med *Den Norske Mus*.

Lokaliseringsdebatt -- En solid gjenganger i skjæringspunktet mellom nasjonsbyggings-prosjektet og norsk distriktpolitikk. Tok for alvor av etter *Halvdan Svartes* tragiske drukningsdød i Randsfjorden ca. AD 860, da distriktene ikke kunne enes om et passende gravsted for felleskongen. Utfallet ble som kjent en *delt løsning*. Samme problemstilling (om ikke nødvendigvis et analogt resultat) har gått igjen i samtlige STORE PROSJEKTER i vår egen tid.

LOOC la et varig lokk over debatten om hvorvidt det var riktig å innføre *unntakstilstand* i Norge i forbindelse med at det ble arrangert et skirenn på Lillehammer. Vi aner ennå ikke om noe slikt vil gjenta seg.

Lusekoften har alltid vært noe av det norske som finnes. I alle sine varianter har dette varmende husflidsplagget vært vårt nasjonale varemerke. Andre måtte gjerne kle seg i smoking eller hotpants; vi iførte oss lusekoften til hverdag og fest. Og tradisjon og fornyelse vandret hånd i hånd: På 50-tallet var *Fana*-koften den foretrukne utgave, mens *Setesdals*-koften holdt stand som standard dagligantrekk gjennom mesteparten av 60-årene. Landets fremste designere kappedes om å frembringe stadig nye og dristige lusekofte-kreasjoner, som ble presentert på de mest prestisjetunge av våre motemesser, hvor høydepunktet var Regjeringens årlige budsjettkonferanser på Staur gård eller (senere) Halvorsbøle. Ingen kunne vel tro annet enn at lusekoften var kommet for å bli. Men ganske så umerkelig må det ha skjedd noe. Et nasjonalt hamskifte? I hvert fall er det knapt en lusekofte å se noe sted lenger. Litt nifst, man skulle nesten tro det er *Verdikommisjonen* som har vært på ferde! Var det noe vi ikke rakk å få med oss, tro?

Mammon -- Gammel kjenning, opprinnelig fra Kana'ans land, men naturalisert nordmann for mer enn to tusen år siden. Kan derfor ikke lenger regnes som fjernkulturell, men har likevel hatt store vanskeligheter med å bli fullt ut sosialt akseptert. Ble derfor aldri invitert til å bli offisiell bidragsyter til utviklingen av vår *nasjonale ethos*, men har til gjengjeld stilt opp som sponsor ved de fleste større arrangementer og prosjekter, samt ellers når anledningen har bydd seg. Og dét har den uavlatelig, jfr.

bl.a. *Aker RGI, Arvesølvet, Avgiftspolitikken, Bomringen, Brofoss (Erik), Dyrtid, Fallskjermer, Folketrygden, Friske Penger, Grådighetskulturen, Idretten, Janteloven, Jappetiden, Jobbetiden, Kjøpefesten, Klientsamfunnet, Non-amatør, Ole Brumm-faktoren, Opera* og *Statsbudsjettet* (men ikke Verdikommisjonen!).

Manus, Max -- Hjemmefrontsmann, sabotør og krigshelt som i 1945 satte ord på det vi alle gjerne ville føle, med boken *Det vil helst gå godt*, senere søkt motbevist av **Gudmund Hernes** i boken *Hvorfor alt går galt, -- og andre lover for det moderne mennesket* (Universitetsforlaget 1980). Nyere forskning har påvist at begge tesene bare er spesialtilfeller av den mer generelle **Murphy's Lov**. (Forfatteren av disse linjer vil gjerne få lov til komme tilbake til angjeldende tema ved en senere anledning, men vil bestemt ikke rekke det før det 20. århundre er omme). Hva forøvrig Max M. angår, ble han i 1985 grovt bortretusjert fra en frimerkegjengivelse av et berømt fotografi fra 1945 hvor han figurerte sammen med daværende kronprins Olav. Dette burde selvsagt vært rettet opp, men Postverket er vriene sånn. Vi rekker neppe å få gjort noe med saken før det 21. århundre har passert første langside (og knapt nok senere, heller).

Maten er halve føden, også for oss nordmenn. Se derfor **Kosthold, Det Norske**.

Millennium ble plutselig -- en tidlig januardag år 2000 -- det mest umoderne ord i det norske språk. Og mellom oss sagt: Vi rakk knapt å savne det, engang.

Miljøsinker -- Fullstendig misvisende uttrykk som på 1990-tallet ble tatt i bruk av folk som ikke ville innrømme at Norge har verdens beste miljøpolitikk.

Molde -- Rosenes by og Romsdals hovedstad, se **Molde-faktoren** og **Molde-jazz**.

Molde-faktoren slo i 1999 for alvor igjennom som fellesnevner for de toneangivende strømninger i norsk samfunnsliv, -- politikk, næringsliv, åndsliv og idrettsliv. (**NB!** *Molde-faktoren* har, pussig nok, oppstått nesten uavhengig av byens årvisse *Bjørnson-festival*, som vi ellers på ingen måte vil kimse av. Og videre: Ordet *toneangivende* henspiller ingenlunde på Moldes kritikerroste jazz-geskjeft, som er en hel faktor for seg, se eget oppslagsord **Molde-jazz**).

Med sin blokk-uavhengige og inkluderende karakter har Molde-faktoren langt på vei kunnet absorbere konkurrerende trender (se f.eks. **Danskebåt-faktoren, Donaldismen, Globaliseringen** og **Ole Brumm-faktoren**), og har fått avgjørende innflytelse på

statsbudsjettet såvel som på *verdidebatten* samt vår forvaltning av *arvesølvet* (se disse, samt *Verdikommisjonen*). Med sin ekspansive karakter har Molde-faktoren også skapt gunstige ringvirkninger i den internasjonale idrettsverden, -- fra *offshore-VM* til den europeiske *Mesterliga* og den engelske fotballklubb *Wimbledon*. En foreløpig *prognose* for det 21. århundre er at Molde-faktoren er *kommet for å bli*, men her må vi ta forbehold for at vi kan komme til å *møte oss selv i døren*. Hvilket i alle fall (som noen allerede påpekte i forbindelse med det ubeleilige regjeringsskiftet i mars 2000) er udelt mer behagelig enn å *møte veggen*.

Molde-jazz -- Lettere synkopert fenomen som ved årtusenskiftet fremstår som et bærende element i det norske nasjonsbyggingsprosjekt. Selv om byen helt siden 1960 hadde vært hjem søkt av en årviss jazz-festival, forble tiltakets egentlige hovedformål lenge en offentlig hemmelighet. Men til slutt tok landets kulturminister bladet fra munnen og kunngjorde, ifølge *Aftenposten* 18. juli 2000, at "*Molde-jazz har bidratt til at Norge er plassert på det kulturelle verdenskartet og er med på å styrke hele landets selvfølelse*". Ja, var det ikke nettopp det vi trengte?

Moss -- Østfold-by med stil og atmosfære. Tilholdssted for *ålreite dyr* som *kråker* og *kuer*. Disse er hedret med vakre monumenter, skjønnsomt forsynt med gripende dikt som f.eks. "*Vi gjorde hva vi kunne, vi borgere på Moss. Og det vi ikke kunne, det gjorde kua for oss*". Men først og fremst er byen kjent for sin berømte *høyvekt*. Over hele Østlandet er det en inngrodd forestilling at hvis en klokke går riktig galt, så *går den etter høyvekta på Moss* (men dersom samme klokke befinner seg i Nord-Norge, heter det at den *går etter sjødraget i Berlevåg*). Mossingene har tatt alt dette riktig pent, og vil nok sørge for å vite i tide hva klokken er slagen, -- om ikke ved millenniumskiftet så iallfall når Moss i år 2020 vil kunne feire sitt 300-års *byjubiléum*.

Munnhell -- Lettere utgave av *ordtak*. Ved de store tideverv og andre pressede overgangssituasjoner sitter munnhellene særlig løst, som f.eks. "*Alt er en overgang sa reven han ble flådd*" (jfr. også *Avgiftspolitik*).

Munthe, Margrethe -- Norsk lærerinne (1860-1931). Forfattet i friminuttene en rekke sanger som med sin provoserende form og sitt sterke innhold forarget og oppskaket flere generasjoner norske barn gjennom det 20. århundre. Fremkalte derved reaksjonære motstrømninger (jfr. *Danskebåt-faktoren*, *Russen*, *Rølp* og *Sekstiåtterne*) som skulle sette et markant preg på nasjonens åndsliv og samfunnsliv.

Forfatteren og hennes sanger syntes følgelig lenge å være på vei mot glemmeboken, men velinformerte iakttagere mener å konstatere at overgangen til det 21. århundre innvarsler et omslag i så måte. Som et første skritt i retning av full rehabilitering er Margrethe Munthe i ferd med å få *kult*-status. Vi medgir at det lyder nesten utrolig, men fortsetter det på denne måten, kan vi risikere at *folkeskikk* blir **trendy** i tiden som kommer!

Murphy's Lov (se også *Hernes*, *Gudmund* og *Manus, Max*) postulerer at *Hvis noe kan gå galt, så vil det også gjøre det* (og fortrinnsvis på det verst tenkelige tidspunkt). Loven er stundom blitt oppfattet som en kvikk spissformulering, overdrivelse, fleip eller reinspikka overtro, men er ingen av delene. I all sin enkelhet er loven bare et uttrykk for hva vi alle -- enten ved nøktern statistisk sannsynlighetsberegning, eller ved bitter egenerfaring -- alltid har kunnet konstatere. Men, -- alt går da vitterlig ikke galt!? Nei, naturligvis ikke. Og det er fordi du og jeg i all vår adferd tar hensyn til Murphy's Lov og tar de nødvendige forholdsregler i tide, -- i våre dager gjerne kalt *kvalitetssikring* eller *føre-var-prinsippet*. Dette må vi også huske på å gjøre når vi nå skal ta i bruk et splitter nytt millennium, ellers kan det gå riktig galt...

Mus, Den Norske -- Artig oppsitter i *Det Norske Hus* (se kap. 2.4), særlig når *nettene blir lange og kulda setter inn*. Og dét blir de garantert når det lir langt nok ut på høsten, uten hensyn til tusenårsskifter og denslags (en viser forøvrig til **Internett**, **Likestillingen**, **Rattus Norvegicus** og **Ålreite dyr**).

Museumsvoktere -- Sterkt ladet betegnelse som henspiller på det indre liv i ett av våre politiske partier. Avskaffelse av m. har vært vurdert i forbindelse med utredninger om justering av pensjonsalderen, men spørsmålet ble i 1999 lagt på is som ledd i salderingen av NATO-debatten. Uaktuell sak ved utgangen av det 20. århundre, men vil nok påny komme til å prege den indrepolitiske dagsorden.

Myhre, Øyvind -- Norsk forfatter m.m., f. 1945. Har skrevet en rekke bøker som på grunn av sin uortodokse språkføring (Hadelands-preget **samnorsk**) og sitt frisinnede innhold har vakt stor angst hos landets litteraturkritikere og meningskommissarer. Disse har, i pakt med sine **tabuforestillinger**, konsekvent fortiet Myhres forfatterskap. Om Øyvind M. heter det derfor i oversiktsverket *Contemporary Norwegian Prose Writers* (Universitetsforlaget, Oslo 1985) at han er "*One of Norway's most systematically hushed-up writers*". Hvis Myhre ikke snart begynner å skrive såne politisk korrekte

bøker som alle de andre *sekstiåttene* gjør, er det ingen grunn til å tro at Kongerikets litterære *Establishment* noensinne vil våge å trykke ham til sine bryster.

Målstrev se *Virksomhetsplanlegging*

Målstyring -- Rasjonelt styringsprinsipp for kommersielle foretak, hvis grunnleggende formål er inntjening (profitt). Av ukjente grunner innført som grunnprinsipp for norsk offentlig forvaltning omkring 1989-90, da det avløste den tidligere *regelstyring*. Dette tiltaket -- som var den viktigste forvaltningsreform i Norge i det 20. århundre -- ble gjennomført i det stille, uten antydning til offentlig debatt. Rakk vi ikke å skjønne hva som var i ferd med å skje? Og etterpå var det for sent.

Nansen, Fridtjof ble 15. november 1999 av Aftenpostens lesere kåret til det 20. århundres mest betydningsfulle nordmann. Ingen rakk å protestere, og som Fridtjof Nansen i sin tid som norsk sendemann i London i 1907 selv skrev i en innberetning til Det Kgl. Norske Utenriksdepartement -- riktignok om en helt annen sak: "*Det ville visselig heller ikke ha nyttet til noget*".

Nasjonalfugl -- Det skulle gå mer enn tusen år etter slaget ved Hafrsfjord før noen kom på den tanke at vi også trengte en *nasjonalfugl*, -- ifølge Kunnskapsforlagets Store Norske Leksikon "*et lands mest representative fugleart*". Her som på andre områder var det NRK som tok ansvar, og etter en lytteravstemning i 1963 kunne *fossekallen* utpekes som den mest karakteristiske for Norge skiftende natur. Nasjonalfuglen vår har vi alle et nært, om kan hende et noe svevende, forhold til. Når så *du* en fossekall sist?

Nasjonsbygging -- Et stadig tilbakevendende tema i denne boken.

NATO fylte i nesten femti år med glans sin funksjon som *defensiv forsvarsallianse*. Som et vellykket bolverk mot den sovjetkommunistiske trusel ble NATO i løpet av disse årene også en del av vår norske selvforståelse.

Nederlag har det heldigvis ikke vært så mange av i det 20. århundre. De fleste av dem kan dessuten bortforklares, og hvem teller vel de tapte slag på seierens dag? Hva som kan regnes som nederlag, beror ellers på hvor høyt man legger listen. Skøyteløperen Knut Johannesen (f. 1933, artistnavn "*Kupper'n*") ble i sin tid tillagt fyndordet "*Sølv er nederlag*" (se også *Arvesølvet*, *Ordtak* og *Taperne*). Kupper'n visste hva han snakket

om -- han vant mer sølv enn de fleste -- dog husker vi ham best som mannen som visste å vinne *gull*, særlig når det gjaldt som mest å være best. Dagens norske idrettsutøvere må også gjerne vinne gull, men politisk korrekt fremferd i våre *Verdikommisjon*-tider er *ydmykt* å uttrykke håpet om å "*komme på pallen*", dvs. få en plass blant de tre fremste. Og dette er i pakt med en bærekraftig nasjonal tradisjon. Når status over norske triumfer på idrettsbanen i det 20. århundre skal settes opp, er hverken gull eller sølv godt nok: Fortsatt ruver *Bronselaget* fra 1936 som det aller gjeveste. *Nederlag*, sa du...?

Non-amatør -- At dyktige underholdningsartister bør kunne motta godtgjørelse for å gi til beste sine ferdigheter for et betalende publikum, har det i moderne tid gjennomgående vært bred forståelse for. Unntaket i så måte har vært *idretten*, hvor andre normer og regler lenge har rådet grunnen. Med sitt kvasi-religiøse verdigrunnlag og sitt mektige organisasjonsapparat har idrettens ledere (*Ringenes Herrer* og deres følgesvenner) kunnet knesette og håndheve amatørskapets nådeløse krav, -- for utøverne var det maktens bud og ikke markedskreftene som gjaldt! Den som lot seg lokke til å motta noen smuler av arrangørens inntekter, ble erklært å være *profesjonist* og ble støtt ut i det ytterste mørke. Men etterhvert som idretten genererte en stadig større verdiskapning, var det ikke til å unngå at de forhatte markedskreftene -- i kombinasjon med ærlig hykleri og juks -- skapte en viss *trickle-down*-effekt med retning mot enkelte av de mer bedrestilte utøveres lommer. Fra 1970-årene av var utviklingen ikke lenger til å stoppe, og idrettens organisasjoner og høye organer måtte søke nye veier i kampen for å beholde makten over utøverne (og kontrollen over brorparten av verdiskapningen). Det rene amatørskaps dyder ble diskret lagt på hyllen. Full liberalisering av det idrettslige arbeidsmarked var utenkelig, men mellomløsninger tuftet på kreativ dobbeltmoral og innovativ begrepsdannelse syntes å gi løfterike muligheter. Og så meldte spørsmålet seg: Hva skulle man *kalle* de utøvere som skulle omfattes av de nyutviklede og gjennomregulerte godtgjørings-ordninger? Begrepet "*profesjonist*" var fortsatt *tabu*, dessuten var aktørene vel egentlig kun for *halvprofesjonelle* å regne? Løsningen ble "*non-amatør*", -- et uttrykk som skulle bli en hyppig og særdeles iøynefallende gjenganger på norske avisers sportssider på 70- og 80-tallet.

Siden den gang har verden gått videre, med enkelte etterslep. Til tross for de nye perspektiver og føringer som *Bosman-dommen* og *globaliseringen* har lagt, kan vi ved terskelen til det 21. århundre ikke øyne noen snarlig avklaring i den stadig

pågående maktkamp om idrettens arbeidsmarked. Men hvem er det idag som husker hva "*non-amatør*" var for noe?

Nordpolen -- Eneste sted på jordkloden hvor det bare blåser sønnavind. Derfor et yndet mål for *opplevelsesturisme*, som i våre dager helst skjer til fots (Kagge, Ousland m.fl.) eller ombord på russiske atomisbrytere (japanske og arabiske pjoletter-polfarere). *Men hvem kom dit først?* Helt siden 1909 har all verdens historiebøker og oppslagsverker kunnet fortelle at amerikaneren Robert Peary var førstemann. Tenk at de fortsetter å skrive slikt når alle jo vet at det ikke er sant! Peary bløffet og løy -- han var aldri på Nordpolen. Ikke før var han kommet vel utenfor synsvidde så satte han seg ned i ly av pakkisen og rullet seg en Rød Mix. Kuttet av seg noen tær før han lot sin trofaste tjener Matthew Henson bære seg på ryggen tilbake til utgangspunktet, hvor han skrøt på seg Nordpolen. Og dett var dett. Det skulle gå enda 17 år før Nordpolen *virkelig* ble erobret, og da skjedde det luftveien. Og selvsagt var det vår alles alltid like beskjedne **Roald Amundsen** som også denne gang var på pletten med luftskipet Norge og klarte brasene. Siden 1926 har vi altså visst sannheten om Nordpolen. Og *likevel* har vi ennå ikke klart å rydde opp i desinformasjons-uvesenet. Åpenbart står vi her overfor et skjendig Yankee-komplott, hvor endog **Julenissen** er involvert. Dette går ikke lenger. Nå må fakta på bordet og Nordpolen på kartet. Men det må tas et krafttak, ja et nasjonalt løft, om vi skal rekke å få sannheten frem før det blir for sent: Nordpolen er *norsk*; hører dere det, dere der ute?

Noreg -- Privat skriveform for *Norge*. Er ikke i muntlig bruk i noen kjent norsk dialekt, og er i henhold til **Grunnloven** og **Lov av 18. mai 1990 om Stadnamn** (§ 3) heller ikke tillatt i offentlig skriftlig målbruk, jfr. også **Lov av 11. april 1980 om målbruk i offentlig teneste**. Spøkefulle lovovertridere i statsforvaltningen har derfor sørget for å la formen dukke opp på de festligste og mest prominente steder (pass, pengesedler, mynter, frimerker) slik at alle de forstokkede tullingene som bryr seg om slikt kan få ergre seg skikkelig. Og det gjør de jo. At også enkelte uformuende utlendinger lar seg forvirre av fenomenet, får de bare leve med. *Noreg* er åpenbart en av de pussighetene som vi vil bringe videre med oss fra det 20. århundre.

Norge er, som vi alle vet, et land for spesielt interesserte. Men ikke bare det, landet har også et *navn* som burde interessere noen hver. Vet vi egentlig hva navnet kommer av? Den gjengse oppfatning er at det er avledet av det gammelnorske *Norvegr*, som skulle bety noe slikt som "*Nord-veien*", dvs. "*veien mot nord*" eller "*veien nordover*" -- en

tolkning som finner støtte i likheten med de engelske og tyske navneformer *Norway* og *Norwegen*. En besnærende forklaring, ja så enkel og lettvin (se *Enkle løsninger* og *Lettvinte løsninger*) at det burde få en liten bjelle til å ringe. I en sprenglærd artikkel i *Morgenbladet* 24. september 1988 ringte forskeren Svein-Magnus Grodys med en stor bjelle: At *utlendinger* -- som hovedsakelig holdt til lenger syd -- omtalte landet med ulike varianter av "*Nord-veien*", lyder rimelig nok, men er det særlig tenkbart at landets egne innbyggere ville finne på et slikt navn? Grodys' forklaring på Norge-navnets opprinnelse er at første ledd "*nor*" er det gammelnorske ord for "*hav-gap*", mens det siste ledd er avledet av "*rike*". Ordet Norge (opprinnelig "*Nor-riket*", og fremkommet ved sammentrekning på samme måte som *Sverige* kommer av "*Svea-riket*") skulle således bety "*Havlandet*". Den angstbiterske motstand som denne forklaringen har møtt fra de etablerte autoriteters side, kan tyde på at den har noe for seg. I en artikkel i *Morgenbladet* 20. oktober 1988 kunne således kontorsjefen i Norsk Språkråd, Kåre Skadeberg, opplyse om forskerens forklaring at "*Dei mange språklege gjetningane han bruker... er så tøvete at det er håplaut å diskutera dei*". Dermed gikk vi -- enn så lenge? -- glipp av en spennende diskusjon, og spørsmålet forble uavklart.

Forfatteren av foreliggende publikasjon heller for sin del til den teori at Norge-navnets opprinnelse ligger lenger tilbake i tid, med røtter i for oss mer ukjente tungemål som må ha vært i bruk her på berget i eldre bronsealder eller enda tidligere -- før folkevandringene førte til at reiseglade og språkflinke germanske og gotiske stammer beriket våre forfedres talemål med det ordtilfang som senere tiders lingvister har kunnet hygge seg med å finne spor etter. Slike urgamle stedsnavn finner vi rester av på flere boplasser i Fedrelandet, særlig på Jæren (f.eks. *Sola*, *Madla* og *Goa*). Det fine med denne teorien er selvsagt de spennende perspektiver den åpner for fremtidige forskningsmessige nybrottsbragder. Her står vi overfor en oppgave av tverrvitenskapelige dimensjoner, -- kanskje burde Norges Forskningsråd ta et initiativ? Og hvilken umistelig heder venter ikke den lingvist-arkeolog som en gang vil kunne fremlegge den ultimate doktoravhandling med den triumferende tittel "*Jeg løste Norge-navnets gåte*"!

Vi rakk ikke å sette punktum for denne debatten i det 20. århundre, men kan til gjengjeld glede oss over den takknemlige utfordring som spørsmålet i tiden som kommer vil utgjøre for de skriftlærde og ordhugne blant oss.

Norgesvenn -- 1990-årenes honnørbetegnelse på utlending som under besøk i Norge -- og

helst i medias påhør -- uforvarende eller med forsett har latt falle smigrende ord om norsk natur og norske jenter. At vedkommende har rett, vet vi jo fra før, men det er noe eget med å høre det fra denne eiegode utlendingen, som ikke bare har sett lyset, men for alt hva vi vet kanskje til og med er en internasjonal berømt! Vår kjærlighet er grenseløs til andre som skulle finne på å bry seg om vårt land. Den typiske Norgesvenn er popartist, filmregissør, forfatter eller idrettsutøver, og vil ved ankomst normalt være ledsaget eller bli møtt av en agent, impresario o.l. som stolt og fornøyd kan stadfeste våre forventningsfylte antagelser om at jo, celebriteten er faktisk også en *Norgesvenn*. Dette gir uten unntak vedkommendes berømmelse et løft, ja en tilleggsdimensjon av edel gehalt og betydelig slitestyrke. Ekstra gildt og overbevisende er det om det kan tilflytte almenheten at Norgesvennen også har norsk ektefelle/samboer/kjæreste eller hytte i Lofoten. Enkelte har vært inne på tanken å la Norgesvenn-status kvalifisere til medlemskap i *Verdikommisjonen*, men der skal visstnok våre statsborgerregler utgjøre et uoverstigelig hinder (jfr. også *Xenofobi*). Som gjengs betegnelse på tidstypisk fenomén kan Norgesvennen langt på vei mistenkes for kun å være et lettere harselérbart produkt av samtidens gonzo-journalistikk. Det stemmer ikke helt. Også her gjelder den regel at de gamle er eldst: Med sin fulltreffer "*Look to Norway!*" klatret Franklin D. *Roosevelt* for snart 60 år siden helt til topps på rankinglisten over det 20. århundres Norgesvenner. Ved overgangen til det tredje millennium har likevel ennå ingen rukket å detronisere *Kristian Kvart* som tidenes *Norgesvenn par excellence*.

Norsk Polarinstittutt -- Fra en beskjeden begynnelse som *De statsstøttede*

Spitsbergen-Ekspeditioner i 1906 kom Norsk Polarinstittutt etterhvert til å spille en sentral rolle i gjennomføringen av det mest ekspansive *nasjonsbyggingsprosjekt* som Norge skulle gi seg i kast med i det 20. århundre, nemlig kartleggingen av våre nye, oversjøiske provinser som *Svalbard*, *Jan Mayen*, *Bouvetøya*, *Peter I's Øy*, *Dronning Maud Land*, og ikke minst *kontinentalsokkelen* i nord. Fra sitt hensiktsmessige hovedkvarter i hovedstaden opparbeidet Polarinstittuttet seg en posisjon som verdens ledende institusjon av sitt slag. Ble i 1993 et offer for den særnorske distriktpolitikk (se også *Lokaliseringsdebatt*), da våre folkevalgte besluttet å gi instituttet i gave til *Tromsø* i anledning av byens tilstundende 200-års jubiléum (se *Byjubiléer*).

Instituttet gikk deretter over i en mer anonym tilværelse som del av Tromsøs *Senter for miljø og samarbeid i polarområdene og Barentsregionen*. Ved overgangen til det 21. århundre frykter enkelte at Polarinstittuttet står i fare for å bli helt glemt, men gode

krefter vil trolig sørge for at så ikke skjer.

Nostradamus er det alltid noen som kommer trekkende med når et århundre går mot slutten og et nytt er i emning. Vi ble ikke kvitt ham denne gangen, heller.

Olav Trygvasson -- Norsk konge og banebryter (se **Banen**). Gikk utenpå årene (se **År**) før han måtte trekke dem inn. Sentral deltager i forrige store tusenårsmarkering: Slaget ved **Svolder**, som han riktignok ikke rakk å vinne. Rakk derimot å formulere fyndord som fortsatt gir gjenklang i norsk selvforståelse. Inspirerte i det 19. århundre Bjørnstjerne Bjørnson og Edvard Grieg til et intimt samarbeid om produksjon av et nasjonalt operastykke; et prosjekt som de aldri rakk å fullføre. Antas også å ha inspirert Erik Werenskiold til å frembringe diverse portretter av **Fridtjof Nansen**, nennsomt gjengitt bl.a. i den samtidige praktutgave av **Snorre Sturlasons Norges Kongesagaer** alias **Kringla Heimsins**. Til tross for traumatisk barndom og vanskelige oppvekstvilkår i Vestfold og Gardarike rakk Olav å fremstå som *spydspiss* og *pådriver* for en rekke nasjonsbyggingsprosjekter (se også **Kristningsverket**, **Leiv Eiriksson**, **Troll** og **Trondheim**) med tematisk spennvidde og historiske kraftlinjer som har ført frem til den **verdidebatten** som vi nå omsider har rukket å koste på oss.

Ole Brumm-faktoren -- På terskelen til det tredje millennium stiller mange seg seg to spørsmål av skjelsettende karakter: (1) Kan Ole Brumm sies å ha ytet **bærekraftige** bidrag til utviklingen av **vår nasjonale ethos**?; og (2) Vil **Ole Brumm-faktoren** fortsatt sette sitt preg på norsk samfunnsliv i det 21. århundre? Eneste svar som hittil er registrert, er "*Ja takk, begge deler*".

Opera er gøy, særlig hvis musikken er bra. Det er den vanligvis ikke -- selv **La Traviata** har jo bare en tre-fire virkelige svisker (resten er langdryge greier), men det holder langt. Pompøse lokaler med påkostet interiør gir en trivelig stemning. Plysjgardiner hører med, gull-lister, gipsrosetter og gyldenlærstapet likeså. Mange artige kulisser og rare kostymer å se på, for ikke å snakke om de pene menneskene du kan titte på i pausen. Foajé med marmortrapper og drøssevis av helsepeil. Og så baren, da! Er du heldig med køen (trengsel må alltid påregnes) kan du endog få kjøpt deg en drink, så slapper du godt av i annen akt. Kanskje man til og med sitter godt. Et operabesøk i ny og ne er OK, iallfall hvis du ikke har lumbago eller isjias.

I operaen bør vi gå, alle som én, og så ofte vi kan. Det er jo de andre som betaler. Du og jeg også, men mest de andre, for dem er det flest av. Du rakk kanskje ikke å gå så

mye i operaen som du burde ha gjort i det 20. århundre? Og nå er det for sent? Fortvil ikke, hjelp er underveis: Du skal få en splitter ny operabygning (de andre betaler), og den tenker jeg nok du gleder deg til! Det blir riktignok en stund å vente (se nøkkelordene *Anakronisme*, *Bjørvika*, *Lokaliseringsdebatt* og *Vestbanen*), men det 21. århundre er langt, så gi tål! Ventetiden kan du korte med å gå på teateret og se *Mens vi venter på no' Godt*.

Oppspinn og pølsevev -- Gammelt norsk invektivpar som er gått i glemmeboken, og som du derfor ikke vil finne spor av i denne boken.

Ordtak rakk vi ikke å få med oss så mange av i denne boken. Og hvorfor ikke det, da? Noe av svaret finner vi i ordtakenes verden, så som "*En ulykke kommer aldri alene*" og "*Liten tue kan velte stort lass*", -- for ikke å snakke om "*Det er 'kje seiandes, alt som sant er*". Skulle du søke en forklaring på et høyere presisjonsnivå, er vi nødt til å vise til *Murphy's Lov*. For deg som absolutt *må* ha noen ordtak med på veien -- dagen blir kanskje ikke den samme uten -- har vi gleden av å vise til særskilt vedlegg, som etter moden overveielse er inntatt i slutten av boken. Dersom leseren mot formodning ikke er det minste glad i ordtak, kan hun eller han glede seg med munnhellet "*Aldri så galt at det ikke er godt for noe!*" Og akkurat dét er også en grei trøst å ty til når vi nå tar et ugjenkallelig farvel med det 20. århundre.

Orknøyene -- Gammelt norsk land. Pansatt i 1468 av kong Christian I til skotskekongen som medgift for datteren Margrete, og er senere gått tapt (historien er ofte lumpen sånn).

Oslo (se også *Aker*, *Byjubiléer*, *Kristiania* og *Tigerstaden*) -- Siden 1925 navnet på Norges rikshovedstad. Men hva betyr det? Herom strides de lærde. Siste ledd er visstnok greit nok: "*Ló*" var det gammelnorske ord for (*eng-*)*slette*, en landskapsform som også gav navn til *Loelven*, som rant ut i fjorden på det sted hvor byen ble grunnlagt i år 1050. Verre er det med "*Os*", og her verserer minst tre teorier: (1) Ordet *os* betyr rett og slett det sted hvor en elv eller bekk renner ut i sjøen eller fjorden; (2) Det er avledet av det norrøne "*Ás*", éntallsformen av "*Æser*" (se også *Troll*); og (3) Det betegner landformen "*Ås*", jfr. den nærliggende *Ekeberg-åsen*.

Det har også stått strid om Oslos *beliggenhet*. Dette kinkige spørsmålet ble heldigvis definitivt løst i 1974, da stortingsrepresentant Torild Skard i sin riksdekkende reisehåndbok *Det er Oslo som ligger avsides* (utgitt -- av alle steder -- i *Oslo*)

bokstavelig talt satte byen på kartet.

Spørsmålet om Oslo-navnets opprinnelse rakk vi ikke å få avklart i det 20. århundre. I påvente av at det skjer et gjennombrudd i saken, kan vi imidlertid adsprede oss med den stadig pågående diskusjon om hvilken *uttale* som er den korrekte.

Ozon-hullet har i likhet med **russen** ikke vært observert på en stund, men vi har ingen garanti for at det ikke kommer tilbake.

Parkinsons Lov ble lansert i 1957, og går ut på at det ikke er noen sammenheng mellom mengden av arbeid som utføres i den offentlige forvaltning og størrelsen på den stab som utfører arbeidet. Ifølge loven vokser antallet funksjonærer fordi enhver tjenestemann ønsker å ha underordnede heller enn rivaler, og fordi funksjonærer skaper arbeid for hverandre. Loven ble i 1960 supplert med **Parkinsons Annen Lov**: At utgiftene alltid vil øke så mye at de spiser opp enhver inntektsøkning. Banalt, kan hende, men greit å få det lovfestet. Mange av oss har hatt stor glede av Parkinsons Lov, som har gitt et uvurderlig bidrag til sysselsettingsveksten i den offentlige sektor. Noen mente likevel at det gikk lovlig tregt med å få iverksatt Parkinsons Lov i Norge. Botemiddelet kom i 1990, ved at det gamle forvaltningsprinsippet **regelstyring** ble erstattet med **målstyring**, -- et kunstgrep som også medførte bedret tilførsel av **friske penger**. Ved terskelen til det 21. århundre skulle vi dermed være så noenlunde á jour.

Peter-prinsippet postulerer at enhver funksjonær i et hierarki vil avansere inntil han eller hun når sitt udugelighets-nivå. Dette holder muligens i utlandet, men ikke i Norge, hvor prinsippet har vært bekjempet med aktiv anvendelse av lovverket. Viktigst i så måte har vært **Janteloven** (som kan hindre enhver å nå opp til sitt udugelighets-nivå) og **Vikingloven** (som gir oss alle rikelige muligheter til avansement langt over ethvert tenkelig udugelighets-nivå). Takket være effektiv bruk av disse og andre motmidler (se f.eks. **Fallskjerm**) har Peter-prinsippet aldri fått noen utbredelse i Norge, men nå som **globaliseringen** er i full gang skal vi ikke føle oss for trygge!

Piggfrie bildekk kom til Norge allerede i det 19. århundre -- faktisk samtidig med bilen selv. Og helt frem til 1963 var de piggfrie dekkene enerådende på norske veier. De av oss som ønsket å kjøre litt kvasst på vinteren, la på kjettinger -- verre var det ikke. Og norske vinterveier var hvite og vakre, akkurat slik som på vår barndoms julekort. Akkurat så presentable at den samlede norske presse etter de Olympiske Vinterleker i Chamonix 1924 stolt kunne forkynne: "*Vi viste verden vinterveien*". Men i 1963

mistet Vinter-Norge uskylden. Et opprivende drama fulgte. Vårt vakre vinterlandskap, svøpt i snekrystallers florlette slør, måtte vike for et inferno av svevestøv og det som verre var. Piggdekkenes voldtekt av våre veier skulle få vidtrekkende konsekvenser for nasjonens almentilstand, -- politisk, økonomisk, sosialt og kulturelt. Ja, endog noe så prosaisk som trafikkulykkes-statistikken ble etterhvert rammet av en følbart nedgang. Ved midten av 90-tallet var det blitt klart for alle at dette ikke lenger kunne fortsette. Det gjorde det heller ikke. En veritabel vekkelsesbølge veltet over landet. Tilskyndet av utvilsomme og velgjørende kommersielle interesser løsnet begeistringens rullende fonn, og feiet piggdekkene ut av sirkulasjon. Kun *Vegdirektoratet* lyktes å sikre seg noen verneverdige eksemplarer av arten til eget bruk (det kunne jo bli styggføre). Og det spørsmålet som nå på terskelen til et nytt sekel opptar oss alle, er naturligvis: "Hvor skal dette ende?" Dersom vi rekker tilbake dit vi var for 100 år siden, vil ringen være sluttet. Med alle piggene ute.

Pressestøtten er det på høy tid å få avvirket, jfr. Andreas *Skartveits* kronikk i *Aftenposten* søndag 18. april 1999. Som det videre fremgår av samme kronikk, er sjansene for å få det til lik null.

Privilegier ble høflig belyst i *Trygve Kiellands* oversiktsverk *De svenske privilegier i Norge idag* (Oslo, 1974), jfr. også **Reinbeitesaken**. En tilsvarende bok ville i år 2000 ha måttet bli noe tykkere, ellers har lite skjedd siden dengang. "*You can't win'em all!*"

Profetier -- Fellesbetegnelse for **prognoser** (se også **Fremtidsforskning** og **Nostradamus**) samt andre spådommer som måtte være fremkommet på mer fritt grunnlag, forutsatt at de er fremført med en fornøden grad av pondus og autoritet. Sannsynligheten for at en tilfeldig valgt profeti slår til, er i prinsippet mer usikker enn for en prognose (jfr. nærmere redegjørelse under dette oppslagsord), skjønt her skal vi intet forsverge! I det 20. århundres Norge har særlig våre diktere utmerket seg som aktive profeter, og flere av deres djerpe spådommer har gått rett hjem i vårt felles nasjonale tankegods. Særlig har Alf *Prøysens* profetiske ord "*Du skal få en dag i mårå*" vunnet en stor tilhengerskare, mens Henning *Kvitnes'* ominøse "*Evig eies kun et dårlig rykte*" har avstedkommet mer angst enn enkelte av oss har hatt godt av. Også forfatteren av foreliggende linjer vil gjerne gi sitt besyv med, og fremsetter derfor følgende vågale profeti: "*Vi vil med interesse imøtese hva det 21. århundre vil bringe!*"

Prognoser -- Spådommer fremkommet ved fremskrivning av en hvilken som helst trend som måtte utledes ved observasjon av tingenes tilstand i nåtid og nær fortid. Sannsynligheten for at en prognose slår til, vil normalt være rimelig høy på meget kort sikt, og deretter fallende med økende tidshorisont. Dagligdagse eksempler på prognoser finner vi i værvarslingsbransjen (se **Vær**). Dersom det var slik at været konsekvent skiftet hver dag, ville en vær-prognose av typen "*været imorgen blir som idag*" ha null prosent sannsynlighet for å slå til. Skifter været om bare annenhver dag, har imidlertid prognosen en 50 prosent sannsynlighet for å slå til, hvilket straks er mye bedre. Skulle været i gjennomsnitt slå om hver 4. dag, gir prognosen allerede en treffsikkerhet på 75 prosent, og da begynner det virkelig å smake av fugl! Men de fleste steder på jorden inntreffer skikkelige værromslag i gjennomsnitt adskillig sjeldnere enn hver 4. dag. "*Været imorgen blir som idag*" er således et klassisk eksempel på en enkel prognose med meget høy grad av statistisk sannsynlighet. For langtidsvarsling er den imidlertid ubrukelig, -- all erfaring viser at værromslaget før eller senere vil inntreffe, og da blir det helbom.

Alt dette er proffe prognosemakere (både værvarslere og andre) selvsagt fullt klar over. Derfor forsyner de sine spådomsformler (i prognosteriets verden kalt *modeller*) med allehånde forbehold, korreksjons-koeffisienter og ulike vilkårlig valgte variabler, som øker treff-sannsynligheten men samtidig reduserer utsagnskraften (analogt med hva du oppnår hvis du skyter på blink med hagle istedenfor presisjonsgevær).

Som blant annet utviklingen av verdensmarkedets *råoljepris* uavlatelig viser oss, er det ingen selvfølge at fremtidens virkelighet vil arte seg som en lineær videreføring av nåtiden og den nære fortid. Også statistisk sannsynlighet vil normalt tilsi noe annet, -- det er jo så uendelig mange flere andre mulige alternativer! Og ingen prognosemodell -- uansett hvor finstemt den måtte være -- vil noensinne kunne utstyres med alle tenkelige (og innbyrdes perfekt avveide) korrigerings-variabler. I det lange løp vil derfor nærsagt enhver prognose, iallfall hvis den foregir å ha utsagnskraft utover de rene selvfølgeligheter, måtte slå feil. Litt ergerlig, kanskje, men slik virker nå engang **Murphy's Lov**. Hvilket på ingen måte bør skremme oss fra å spå -- freidig og frimodig -- om hva vi vil. Og la oss ikke nøye oss med prognoser, nei her gjelder parolene *All makt til fantasien!* og *Itte no' knussel!* Fritt frem for drømmer og håp; ønsker, krav og forventninger; planer og forsetter. Vi kan få god bruk for hele registeret i det 21. århundre, -- det er der vi skal tilbringe resten av livet.

Pådriver var 90-tallets betegnelse på en geskjeftig operatør som sørger for å være i **forkant**

av utviklingen. Uttrykket er nå heldigvis på vei ut, men vi rekker neppe helt å bli kvitt det før vi er havnet helt *på etterskudd*.

Quisling, Vidkun (se også *Statsbærende parti*) hadde vi nesten glemt. Men dét hadde ikke utlendingene. På alle verdens språk (jfr. *Globaliseringen*) har ordet *quisling* siden 1940 vært ensbetydende med *forræder*. Flaut faktum som vi ved inngangen til det tredje millennium fortsatt bare kan ta til etterretning.

Quo vadis, Norvegia? -- Imaginær overskrift på bebudet statusoversikt over det norske nasjonsbyggingsprosjekt ved overgangen til det tredje millennium. Mangel på sponsorer samt hensynet til *Arbeidsmiljølovens* bestemmelser gjør at den ikke rakk å gå i trykken i tide.

Rattus Norvegicus -- Brun rotte som kom til Norge fra Asia omkring 1750, da den fortrengete den avlegse svarte rotten. Ble i latinisert form en gnagende del av vårt internasjonale *image*, som vi ikke rakk å kvitte oss med i det 20. århundre. Må for all del ikke forveksles med *Den Norske Mus*, og var heller aldri noe *Ålreit dyr*.

Regelstyring -- Håpløst foreldet grunnprinsipp i norsk offentlig forvaltning frem til 1989-90, da det heldigvis med behørig diskresjon ble avløst av *Målstyring*.

Regnskogen har vi pussig nok ennå ikke helt rukkit å ta knekken på. Det er fært som det gror der nede, da!

Reinbeitesaken skar seg allerede i 1751, da vår grenseavtale med Sverige (herunder den såkalte *Lappe-kodicillen*) gav svenske reindriftssamer eksklusive beiterettigheter i Norge på norske reindriftssamers bekostning. Senere avtalerevisjoner i 1905 (*Karlstad-forliket*) og i 1919 videreførte ubalansen. En gylden anledning til å få rettet opp fortidens tabber kom i 1972, da den nye norsk-svenske *Reinbeitekonvensjonen* skulle fremforhandles. Men dengang ei. Hevdvunne *privilegier* forgår ikke så lett, ei heller evigvarende servitutter.

Rekorder som vi gjerne skulle ha slått i det 20. århundre er det mange av. Ikke for det, -- nordmenn er suverent på topp blant nasjoner oppført i *Guinness' Rekordbok*. Vi er i verdenstoppen når det gjelder antall skytevåpen i private hjem, og har likevel en rekordlav drapsstatistikk i forhold til alle land som det er naturlig å sammenligne oss med (og i forhold til resten, også). Og vi er utvilsomt verdensrekordholdere i forbruk

pr. innbygger av elektrisk strøm. Ja, Norge er faktisk det eneste land i verden hvor temperaturen er høyere innendørs om vinteren enn utendørs om sommeren.

Men det er ikke nok!

Kulderekorden på 51,4 minusgrader ble satt i Karasjok i 1886. Til tross for stor innsats med moderniserte målestasjoner og iskalde beregninger står rekorden fortsatt. *Varmerekordene* har derimot vist en positiv utvikling, fra pluss 35 blank i Kristiania og Trondheim i 1901 til 35,6 på Nesbyen i 1970. Et oppsiktsvekkende tilbakeslag fant sted sommeren 1998, da maksimumstemperaturen i Oslo ble målt til stakkarslige 23,9 grader, -- den laveste som noe år er blitt registrert.

Norges *folkemengde* økte i det 20. århundre fra 2240 tusen til 4460 tusen, dvs. med over 99 prosent. Sprekt levert, men langt igjen til det 19. århundres rekordnotering, da en befolkningsvekst fra 883 tusen til 2240 tusen medførte en økning på over 153 prosent. Alle tilgjengelige *prognoser* indikerer at vi her har en rekord som vil bli stående.

Rekorder noteres også på *kirkebyggings*-sektoren. Her har vi gjort en respektabel innsats: Ikke mindre enn 608 kirker og kapeller ble oppført i Norge i det 20. århundre -- men det holdt likevel ikke til å slå rekorden fra det 19. århundre, da det ble bygget hele 805 stykker.

Vårt *monarki* fikk et skikkelig løft i det 20. århundre med Haakon VII, som virket som statssjef i 52 år. Nesten rekord, men ikke nok til å slå Christian IVs (se *Kristian Kwart*) notering fra 1648 på 60 år.

Våre *regjeringsjefer* har utvist store ferdigheter og ikke minst evne til å holde ut i sitt krevende embete. Som statsminister i fire omganger fra 1945 til 1965 klarte Einar Gerhardsen en samlet funksjonstid på 17 år og to uker. Det er den beste taburettnotering for det 20. århundre. Men fortsatt står Frederik Stangs rekord på 18 år og 10 måneder, satt fra 1861 til 1880. Når det derimot gjelder ministeriers *kortvarighet*, kan det 20. århundre varte opp med Christopher Hornsruds rekordraske regime fra januar/februar 1928 på 18 dager. (Råsterk sprint, rett og slett! Og siden Hornsrud var fra Modum, kan vi vel allerede nå fastslå at det kommer ikke mange slike fra bygdene nutildags).

Og siden vi snakker om regjeringer: Før Norge innførte parlamentarismen i 1884 hadde vi *mindretallsregjeringer* hele tiden. Dét hadde stort sett alle andre også, så noen rekordsatsing hadde lite for seg. Men også i det 20. århundre har vi satt vår ære i å holde de gode mindretallstradisjoner i hevd, og har -- trolig takket være målbevisst innsats -- etablert oss som *européisk rekordholder* i *mindretallsparlamentarisme*.

Frem til 1940 hadde vi nesten utelukkende (med et kortvarig unntak omkring 1905) mindretallsregjeringer. Og siden september 1961 og frem til utgangen av november 2000 har vi hatt mindretallsregjeringer i 373 av tilsammen 470 måneder, dvs. nesten 80 prosent av tiden. At dette er rekordsterkt, forstår alle. Kort sagt: Her har det 21. århundres velgere en verdifull arv som ikke må skusles bort!

Lange netter har alltid vært en særnorsk spesialitet, jfr. den stemningsfulle oppsangen "*Når nettene blir lange (...og kulda setter inn*", se også ***Internett*** og ***Mus, Den Norske***). Med vår gunstige geografiske beliggenhet har vi helt siden tidenes årle morgen kunnet fryde oss over lengre netter enn noe annet folkeferd (at visse grupper eskimoer og inuiter påstår noe annet, har aldri tatt fra oss nattesøvnen). Og ikke minst i det 20. århundre ble det levert en landnåmsinnsats (se ***Sydpolen*** og gjerne også ***Nordpolen***) som har skaffet oss årvisse halvårsnetter i begge ender av kloden! Verdensrekord, skulle man tro? Ja, nesten, men historisk toppnotering er fremdeles den heilnorske og ekstremt søvndyssende ***Firehundreårsnatten***, som begynte så smått i 1380 og for alvor i 1397 (se ***Kalmarunionen***), og som ikke tok slutt før Eidsvoldsmennene ristet oss våkne i 1814. En rekord som få ser behovet for å slå med det første...

Med Norges anneksjon av ***Bouvetøya*** i 1928 skaffet vi oss en *uslåelig verdensrekord i avsides beliggenhet*.

Antallet *observerte havfruer* har år om annet holdt seg stabilt siden rekordåret 1888, da Henrik *Ibsen* fremla sin spesialrapport *Fruen fra havet*. Her skal etter sigende enkelte tro at det 21. århundre vil bringe muligheter for forbedringer.

Idrettsrekorder ble det satt så mange av i det 20. århundre at vi ikke har tall på dem, men det hjelper ikke -- de må forbedres og slås gang på gang, ellers kommer utlendingene og tar dem (se også ***Adelskalenderen***, ***DDR***, ***Idretten*** og ***Nederlag***). Vi har likevel stor tro på at at norske utøvere også i fremtiden vil være ***ydmýke*** nok til bestandig å være i ***forkant*** når det gjelder å ta i bruk de til enhver tid riktige prestasjonsfremmende metoder (se f.eks. ***Høydehus***, men ikke ***Anabole steroider***) som må til når rekorder skal settes.

Men *løpsrekordene* fra det 19. århundre (se ***Ernst, Mensen***) er det ingen ting å gjøre med.

Ribbe -- Hederskronet norsk julemat som gjennom det 20. århundre med nød og neppe har motstått illojal konkurranse fra *pinnekjøtt*, *lutefisk*, *juletorsk* og *kalkun*. Velegnet som tilbehør til ***akevitt***. Skam få den som ikke har rukket å spise opp juleribben sin før

nyttårsnatten ringes inn.

Romeriksporten skulle ha stått ferdig til bruk 8. oktober 1998, til åpningen av Gardermobanen frem til den nye såkalte **Hovedflyplassen**. Det holdt ikke, men allerede den 22. august 1999 kunne ledelsen -- tross alle dystre spådommer -- stolt konstatere at det gikk så det suste. Vil likevel trolig bli stående som en klassisk *lekkasjesak*.

Russen (av latin *cornua depositurus*, dvs. de som skal legge av seg hornene) har vi i skrivende øyeblikk ikke sett på en stund, men det er trolig for tidlig å glede seg. Russen dukket først opp i Kristiania i 1905, og har således klart å terrorisere nesten et helt århundre, -- riktignok bare på sesongbasis. Det er på det rene at bevegelsen i perioder har slitt med megen motgang. På tidlig 60-tall ble russen systematisk forhånt av det brave borgerskap, og alment ansett som "*Destruktiv og forvorpen ungdom som under innflytelse av alkohol tror de har det morsomt mens de i virkeligheten ikke har det*". På slutten av 60-tallet kom russen under angrep fra de såkalte **sekstiåttene**, som naturligvis forstod at russebevegelsen i virkeligheten var et reaksjonært og besteborgerlig komplott for å undergrave ungdommens klassebevissthet. Annen halvdel av 70-tallet ble en sørgelig forfallstid, da russens oppslutning og rekruttering skrumpet inn til under reproduksjons-nivået. Men best som vi trodde vi var blitt kvitt dem dukket russen (nå delvis som *kramperuss*) opp igjen -- som kjerneelement og drivkraft i 80-årenes **jappetid**. Og der står vi fortsatt idag. Russen vil vi måtte ta med oss inn i det 21. århundre. Den vil snart bli børsnotert, og i meglerkretser vil man fornøyd konstatere at "*Å avskrive russen er som å bære havre til en død hest*".

Rølp er det alfor meget av nutildags.

Røyken -- Herredskommune i Buskerud fylke, ca. 15.867 innb. (1.1.1998.). Utsatt for en rekke sjofle hetskampanjer i massemedia (jfr. slagordet "*Stump Røyken med Dagbladet*" fra 1970-tallet) og andre steder. En årvisst trusel utgjør de såkalte *nyttårsforsetter* som jevnlig omfatter frivole løfter om å *kutte* Røyken. Ubetenksomme tusenårsløfter (jfr. **Brageløfter**) vil i så henseende utgjøre et særlig akutt problem. Stortinget vedtok allerede i 1974 et reklameforbud, og i 1988 en særlov ("*Røykeloven*") som med senere skjerpelser har fortrenget Røyken til stadig mer hARRY tilholdssteder, øyensynlig med formål å la Røyken gå over i nabokommunen *Asker*. Noen mener her å se en parallell til den uvisse skjebne som angivelig truer

fylkeshovedstaden **Drammen** (se også **Akevitt**, **Alkohol** og **Fyll**), men situasjonen synes der å være mer flytende. Enkelte heller til den oppfatning at utviklingen kan *snus*, mens andre *blåser* i det hele. Med de *priser* som Røyken er underlagt, burde utvilsomt **Verdikommisjonen** være *tent* på saken. Kan *pipen* få en annen lyd før det er for sent?

Råfiskloven -- India har *hellige kuer*. Det har ikke Norge, men vi har *Lov nr. 3 av 14.*

desember 1951 om omsetning av råfisk, som ved inngangen til det tredje millennium lever i beste velgående. Så hvis du tror du bare kan dra på fisketur og selge fangsten din til hvem du vil, -- bare glem det!

Saga Solreiser, se **Sigurd Jorsalfar**

Samaritan -- Innbygger i *Samaria* (i våre dager ofte kalt *Vestbredden*). Mest kjent er *Den Barmhjertige Samaritan* (jfr. **Gjerning, Den Gode**), som uten å nøle tok seg av den veifarende som hadde falt blant røvere. I ettertid er Den Barmhjertige Samaritans gjerning blitt tilskrevet en tilbøyelighet til altruistisk selvopppofrelse. Vi tror ikke det var slik. Snarere må Samaritanens opptreden betraktes som et spontant og sporty utslag av naturlig medmenneskelighet, og har som sådan tjent som et djervt eksempel på forbilledlig adferd i snart 2000 år. Men her har forandringenes kalde vinder, ja et holdningsmessig klimaskifte feiet inn over oss. Fremveksten av **klientsamfunnet** mot slutten av det 20. århundre har vært ledsaget av en tiltagende profesjonalisering av de klassiske omsorgsfunksjoner, med en tilsvarende svekket entusiasme for slik amatørmessig om enn effektiv handlemåte som Samaritanen la for dagen.

Samnorsk -- Genialt påfunn som fikk en sørgelig skjebne, noe som må tilskrives følgende forhold: (1) Et lite velvalgt navn, som har gitt de uheldigste assosiasjoner; (2) Den håpløse politisering som skjedde gjennom rettskrivningsreformen av 1938 og nedsettelsen i 1951 av Norsk Språknemnd, sistnevnte med det bundne mandat å påse at samnorsken skulle tuftes på det man oppfattet som *norsk folkemåls grunn*; samt (3) En snerpet, reaksjonær, furten, trompete, lite velvillig og rent ut sagt destruktiv holdning fra *Riksmålsbevegelsens* side. Dette siste var litt leit. Riksmålsbevegelsen hadde her en gylden sjanse til å vinne det avgjørende slag i selve **Språkstriden**, men kjente ikke sin besøkelsestid. I stedet for å kuppe hele samnorskprosjektet og drive det frem på sine egne premisser, valgte Riksmålsbevegelsen motstandslinjen, hvor samnorsken ble demonisert, latterliggjort og tråkket på. Strategien var åpenbart basert

på den vrangforestilling at riksmålstilhengerne og "*nynorskfolket*" (dvs. målstreverne i *Noregs Mållag* m.v.) hadde en felles interesse i å hegne om sine respektive verdier mot den farlige radikalisme, kulturelle forflatning, smakløshet samt manglende dannelse som samnorskprosjektet representerte. Men noen allianse med nynorskfolket lyktes det aldri riksmålstilhengerne å få istand. Nynorskfolket visste nemlig hele tiden hvor deres egne interesser lå, og fulgte en grei strategi: Om det ikke skulle lykkes dem å gjøre landsmålet/nynorsken til *einaste riksmålet i Noreg*, så skulle de iallfall utnytte samnorskprosjektet til å ødelegge det forhatte dansk/norske Riksmålet så langt råd var. Det siste lyktes bare nesten, men samnorsk-prosjektet ble skviset mellom det som var av bark og ved til ikke engang sevjen var igjen. For oss etterpåkloke observatører fremstår samnorsken idag som ett av de nasjonsbyggingsprosjekter som kom skjevt ut og som aldri kom i mål. Det ser ikke ut til at vi rekker å redde samnorsken før klokken er slagen.

Sandefjord -- Navngjeten Vestfold-by, nylig 150-års-jubilant (grunnlagt i 1845) med ærerik fortid som ankerfeste for vår nasjonalnæring *hvalfangsten*. Aktiv bidragsyter til **Det Norske Kosthold** med det populære matprodukt *Sandefjordsmør*, som sies å være et akseptabelt supplement til hvalspekkets stort sett flerumettede fettsyrer. (Det samme blir sagt om de velsmakende knølhval-formede marsipansjokoladene fra *Hval sjokoladefabrikk*). Og, ikke minst, Sandefjord har **tatt høyde for** konsekvensene av at landets hovedstad og Østlandet forøvrig er blitt avspist med en såkalt **hovedflyplass** på **Gardermoen**: Takket være Sandefjords utmerkede internasjonale lufthavn *Torp* vil stadig flere av oss legge veien innom byens grenser i det 21. århundre

SAS -- Velklingende forkortelse for *Scandinavian Airlines System*, etablert i 1946 som en hybrid mellom det jordnære norske nasjonsbyggingsprosjekt og det mer høytflyvende nordiske pilotprosjekt. Den utbredte misforståelse at forkortelsen står for de bevingede ord *Svensk Alt Sammen* har forlenget landet på sin egen urimelighet i lys av den bakkebaserte fordelingsnøkkelen med 2/7 til Norge, 2/7 til Danmark og 3/7 til Sverige. De utenlandske eierandeler førte imidlertid til at SAS aldri lyktes å innta hedersplassen som norsk "*flag carrier*", -- en posisjon som i stedet gikk til erkekonkurrenten *Braathens*. Flyveidéer om vingeklipping, delprivatisering eller oppsplitting av SAS i nasjonale enheter rakk aldri å ta av. Mange av oss har likevel høstet sympatiske erfaringer med SAS. Ja, som nordmenn har vi stundom hatt følelsen av at SAS har gitt vår selvforståelse en utvidet, nesten internasjonal

dimensjon! Da **Y2K** nærmet seg, satte selskapet flyene sine på bakken, og rakk dermed å *ta høyde for År 2000-problematikken*. En populær **prognose** er at med mindre en av de sedvanlige *gå-sakte-aksjoner* skulle være på gang eller **Romeriksporten** atter skulle være stengt, vil SAS kunne gi deg et skikkelig løft inn i neste århundre.

Sekstiåttene -- En fiksjon som allerede har fått mer oppmerksomhet enn den fortjener, og som vi nå burde se å bli ferdig med. Rekker vi det, tro?

Selvangivelse -- Rakk du den denne gangen, sier du? Fint for deg.

Seminar -- Fest på høyfjellshotell der deltagerne planlegger **nasjonsbygging** ved å finne alternative ord for *spade*.

Sigurd Jorsalfar -- Eldre bror av *Eystein Magnusson* (n. konge, kirkebygger, veikro-gründer og Norgesmester på skøyter på begynnelsen av 1100-tallet, se **Skøytesporten**). Sigurd gjorde en stor innsats for det norske nasjonsbyggingsprosjekt gjennom gjentatte Syden-reiser, hvor han viste degosene hvor rause nordmenn i fylla kan være med drikkepengene. Viste keiseren av Konstantinopel at gutta fra Furet Værbitt gir fan i gullet bare vi får lov til å være med å kaste på stikka. Satte en standard som har vært normgivende for den senere utvikling av norsk Syden-turisme, utenrikspolitikk og elektrisitetseksport. Som kraftleverandøren Bjørnstjerne Bjørnson med sedvanlig gnistrende treffsikkerhet skrev: "*Norrøna-folket det vil fare; det vil bringe kraft til andre*". Sigurd inspirerte i det 19. århundre også parhestene Bjørnson og Edvard Grieg til et intimt samarbeid om produksjon av et korverk med nasjonale overtoner. Vi har mye å takke Sigurd Jorsalfar for, og han kunne fortjent en større åtgæum og fagnad i det 20. århundre, som ellers var så rikt på denslags. Vi rakk det bare ikke.

Sikt, På -- I riktig gamle dager hadde vi (avhengig av værslaget) *to* slags sikt -- *god* sikt og *dårlig* sikt. Da *prosjektene* gjorde sitt inntog i Norge, oppstod behovet for en ny sikt-dimensjon, og vi kunne berike vår tale med to perspektivrike spesialuttrykk: Henholdsvis "*på kort sikt*" og "*på lang sikt*", alt avhengig av hvor raskt man så for seg at et gitt prosjekt kunne fullbyrdes (se også **Profetier** og **Prognoser**). Dette fungerte lenge ganske greit, og Fedrelandet fikk etterhånden et rikholdig tilfang av *kortsiktige* og *langsiktige løsninger* (ikke å forveksle med *lettvinde* og *tungvinde* sådanne). Men uttrykkene *på kort* og *på lang sikt* var likevel beheftet med en lei

ulempe: En presiseringsgrad som kunne føles ubehagelig forpliktende, og som dessuten innebar at brukeren kunne risikere å ta feil, ja kanskje til og med å *møte seg selv i døren*. Et forsøk på å unnslippe dilemmaet ved å introdusere mellomløsningen *på mellomlang sikt* viste seg å være et skritt i feil retning, da det bare medførte en enda høyere presiseringsgrad. Problemet fant imidlertid sin elegante løsning i 1974, da smarte hoder oppdaget at man like gjerne kunne sløyfe disse pinlige presiseringene. Dermed stod vi igjen med den hendige varianten "*på sikt*", som raskt vant en overveldende popularitet. Enkelte har påpekt at uttrykket *på sikt* er fullstendig meningsløst, men det er jo nettopp dét som er meningen! Sier du at noe vil skje eller skal gjøres *på sikt*, er du helgardert: Du vil aldri kunne bli stillet til ansvar for å ha sagt noe som helst. En mer alvorlig innvending er at uttrykket hører hjemme i fy-kategorien *enkle løsninger*. Dette problemet må vi selvsagt se nøye på, og om vi ikke rakk å gjøre noe med det i det 20. århundre, vil vi ganske sikkert klare å takle også dette spørsmålet, -- iallfall på sikt.

Sjølkritikk -- Fenomén med utspring i den kinesiske kulturrevolusjon, importert til Norge av AKP (m-l) på begynnelsen av 1970-tallet. Fjernt beslektet med det middelalderske begrep *Canossa-gang*, men betegner en mer nådeløs form for botsøvelse hvor formålet med offerets aktive medvirkning er å utvirke den totale utslettelse av vedkommendes integritet. Uttrykket *å ta sjølkritikk* har vunnet stor utbredelse i norsk dagligspråk (i dannede kretser tildels i formen *selvkritikk*), hvor det etterhvert har gått over til å betegne et mer innholdsløst og risikofritt rituale. Forveksles stundom med begrepet *å øve selvkritikk*, som hverken er noen botsøvelse eller rituale, men en fornuftig gjennomprøving av egne synspunkter og handlinger, -- fortrinnsvis i **forkant** av de *utspill* man måtte foreta (vi kan da også tale om *kvalitetssikring* samt anvendelse av *føre-var-prinsippet*).

Mange av oss hadde faktisk ventet et visst oppbud av aktører som ville *stå frem (fram)* og *ta sjølkritikk* når konsekvensene av **År 2000-problematikken** (se også **Y2K**) etter hvert kom for en dag, men der tok vi grundig feil.

Sjølråderetten -- Diffust honnørbegrep i det norske nasjonsbyggingsprosjekt, hvor det har skapt adskillige forviklinger. Ble på 90-tallet utsatt for nye interessante utfordringer (se bl.a. *EU-tilpasning* og *Globaliseringen*), uten at vi rakk å få avklart hva sjølråderetten *egentlig* var for noe...

Skien -- Grenlands naturskjønne hovedstad, grunnlagt 1346 og med byprivilegier fra 1358.

Vel og bra, trodde vi, inntil geskjeftige og historieløse operatører plutselig fikk det geniale innfall at byen i virkeligheten var 1000 år gammel! Dermed var det duket for et kjapt jubiléum (se *Byjubiléer*) som beleilig nok måtte feires i år 2000. Man fikk endatil beveget Postverket til å utgi et par frimerker som prov på åremålet (Posten er rause sånn, og samlerne lar seg by det meste...).

Men rett skal være rett; dette var ikke typisk Skien. Byen sørget i det 20. århundre for å holde en prisverdig lav profil i *EU-striden*, *Kjøpefesten*, *Kulturdebatten*, *Lokaliseringsdebatten* og *Språkstriden*, og lot seg heller ikke sjenere nevneverdig av *Amerikaniseringen* og *Globaliseringen*. Mange av oss har derfor stor sans for Skien (uttales *Skjé-en*), som ved overgangen til det tredje millennium – og til tross for sitt forunderlige anfall av jubiléumsforvirring -- opplyses å være *still going strong*.

Skuddår har vi kunnet glede oss over å feire hvert fjerde år -- så lenge noen av oss kan huske. Ved forrige århundreskifte glapp det: Vår gregorianske kalender (offisielt tatt i bruk i Norge fra år 1700) bestemmer nemlig at de såkalte sekularår (dvs. runde hundreår, som år 1900) *ikke* skal være skuddår. Dermed måtte de skuddårshungrige vente i hele åtte år -- fra 1896 til 1904 -- før kalenderen igjen gav dem påskudd til denne spesielle form for festlige markeringer. Flause!/? Denne gangen hadde de imidlertid gardert seg mot at noe tilsvarende ville skje, ved å vekke til live en halvglemt gregoriansk klausul, som sier at skuddår likevel kan innvilges dersom vedkommende hele hundreår er delelig med 400. Dermed rakk vi å avverge å bli snytt for et skuddår i år 2000 -- en prestasjon som riktignok først og fremst er et uttrykk for et bredt internasjonalt kalendarisk samarbeid (jfr. *Globaliseringen*), men som neppe hadde vært så vellykket om det ikke også hadde omfattet helhjertet oppslutning fra *norsk* side.

Skøytesporten fikk en skjev start da den ble kuppet og monopolisert av Den Internasjonale Skøyteunion -- *ISU* -- som i alle år har vært styrt av kunstløpmafiaen, til fortrensel og gremmelse for hurtigløpsidrettens utøvere og venner. Merkelig igrunnen, for hva har vel de to sportsgrener til felles bortsett fra metallinnholdet i fottøyet og temperaturen på underlaget? Det får være som det kan. Vi har funnet oss i det hittil, og vil nok fortsette med det.

Snorre Sturlason -- Islandske skribent (1179-1241). Gikk i norsk tjeneste og forfattet herunder bestillingsverket *Kringla Heimsins* alias *Norges Kongesagaer*, som senere er blitt stående som det viktigste kildekrift og inspirasjonskilde for det norske

nasjonsbyggingsprosjekt. Er sitert flere steder i herværende publikasjon. Ble i slutten av det 19. og begynnelsen av det 20. århundre av norske revisjonistiske historikere forsøkt diskreditert som upålitelig bl.a. med hensyn til tidsangivelser. Dette er senere tilbakevist gjennom nyere forskning. Hva som ellers kan sies om ham, står det nå fast at vi i løpet av det 20. århundre ikke rakk å gjøre oss ferdig med Snorre. Så hvis du ikke allerede har ham i bokhyllen, så løp og kjøp!

Sommertiden ble ifølge folkloristiske kilder i USA (se **Amerikaniseringen**) oppfunnet av en gammel indianer som kuttet et stykke av teppet sitt og sydde det på i andre enden, så det skulle bli større. Innført i Norge som prøveordning på 1950-tallet, senere gjort permanent som ledd i **EU-tilpasningen** og **globaliseringen**.

Spade -- Stygt ord som for all del må unngås, og helst kalles noe annet og mindre støtende (se **Eufemisme**). Grunnet tiltagende amerikanisering og snik-rasisme synes ordet likevel å være på vei inn i det norske språk. Det ser ikke ut til at vi rekker å gjøre noe mer med saken før det 20. århundre kun er et fjernt minne.

Språkstriden (subsidiær skriveform **Sprogstriden**) har gjennom hele det 20. århundre vært en integrert del av det samlede norske nasjonsbyggingsprosjekt. Stridens fronter har fylket seg i spredt uorden, og i minst 6 dimensjoner, som følger:

1. Den *nasjonale* dimensjon, dvs. de antatt norsk-norske språkverdier kontra dansk-norsk og andre fremmedelementer (jfr. **Xenofobi**)
2. Den *sosiale* dimensjon, dvs. de kondisjonertes språk kontra almuens ditto
3. *By-land*-dimensjonen
4. *Sentrum-periferi*-dimensjonen
5. *Modernisme*-dimensjonen, dvs. det modernistiske prosjekt kontra bakstreverske tradisjonalistiske verdier
6. Den *estetiske* dimensjon, dvs. pent versus stygt språk

Alt dette har det ikke vært så lett å følge med i. Språkstriden har derfor ofte vært rammet av stygge *avsporinger*, som har ført til ørkesløse *ørkenvandring*er og undertiden til de mest veritable verbale *utforkjøring*er. Ved overgangen til et nytt sekel er det ingen tvil om at språkstriden befinner seg på en *nedtur*. I enden av tunnelen er intet lys å skimte, ikke engang lyktene fra motgående tog. Vi kan kun sette vårt håp til at *Norsk Språkråd* vil finne på noe provoserende, så vi kan få det litt gøy igjen. Men da må Rådet snart se å få ut fingeren!

Spydspiss har lenge vært gjengs betegnelse for en særlig kvass **pådriver**, f.eks. i utsagn av typen "*Gro var en spydspiss i abortsaken*". Noe avhengig av sammenhengen kan slike metaforer lett virke støtende, og føre til at motparten tar siste stikk. Uttrykket er heldigvis på vei ut, men vil trolig fortsatt forårsake enkelte spydigheter i det 21. århundre.

Statoil ble opprettet av Stortinget i 1972, med det formål å ivareta Statens forretningsmessige interesser i petroleumsvirksomheten i Nordsjøen (*sic!*). Som alle vil forstå; fryktelig lenge siden. Statoil har senere helst gjort seg bemerket på andre områder -- ja, det er faktisk dét Statoil *kan*. Selskapet driver således bensinstasjoner hvor der selges varme pølser av bra kvalitet, og er berømt for sine intime generalforsamlinger. I egenskap av *internasjonal aktør* har Statoil foretatt flere interessante *strategiske investeringer*, bl.a. i *Azerbajdzjan* under mottoet "*Hva du evner, kast av -- i Det Kaspiske Hav!*" Det er meget vi vil huske Statoil for, og eventuelle forsøk på å tie selskapet ihjel vil ikke føre frem.

Statsbudsjettet satte i 1954 rekord (jfr. **Rekorder**) med et samlet beløp på hele 4,9 milliarder kroner. Godt inspirert av **Ole Brumm-faktoren** (se også **Avgiftspolitik**, **Grådighetskulturen** og **Klientsamfunnet**) har vi senere rukket å gjennomføre en ubrutt rekke av stadig nye rekordforbedringer. Det er ingen grunn til å underslå at dette er en avgjørende årsak til at Staten ved inngangen til det 21. århundre har tilstrekkelig budsjettmessig dekning til blankpussing av **arvesølvet** samt finansiering av det offentliges andel av **kjøpefesten**.

Statsbærende parti (I) -- Sosiopsykopatisk fenomén som vi trodde vi var blitt kvitt i 1945 da *Nasjonal Samling (NS)* gikk dukken. Uttrykket *Statsbærende parti* ble innført i det norske språk av NS som hedersbetegnelse på seg selv, hvilket burde ha sikret det en urokkelig plass i historiens skammekrok. Men der tok vi nok feil. Uttrykket gjorde først en kortvarig gjesteopptreden i media på begynnelsen av 60-tallet, da en yngre Høyre-politiker kom i skade for å benytte det om Det Norske Arbeiderparti. Vedkommende ble omgående refset av eldre partikolleger for sin usømmelige tale -- slik kunne man dog ikke omtale selv bitre politiske motstandere! -- skjønt mannens unge alder jo var en formildende omstendighet. Men utøy forgår ikke så lett. Etterhvert som årene gikk (se **År**) og den politiske arena ble stadig tettere befolket av enda yngre og stadig mer historieløse aktører, kom uttrykket til en heder og verdighet som gammelnazzen bare hadde kunnet drømme om. Som visedikteren Otto Nielsen

kunne ha sagt det: *"He's dead but he won't lie down!"* Kulminasjonen kom da sjefredaktør Steinar Hansson i Dagsavisen Arbeiderbladet 17. april 1999 fastslo at *"For første gang i KrFs historie brukes nå vitterlig uttrykket "statsbærende parti" om egen partirolle. Flere ganger ble dette ordet -- som nesten alltid har vært knyttet til Arbeiderpartiet -- nevnt fra landsmøtets talerstol"*. Så lærte vi dét. Og mens vi vinker farvel til det 20. århundre, må vi resignert innse at denne seiglivede vanskapningen rakk vi ikke å få tatt knekken på.

Statsbærende parti (2) -- Politisk parti som påberoper seg å være statens fundament og bærebjelke. Altså: Hvis partiet svikter, raser hele staten sammen! Historien kjenner få eksempler på slikt. I Norge påstod i sin tid riktignok *Nasjonal Samling (NS)* -- se også ovenfor -- at det var et statsbærende parti. Dét viste seg å være en gedigen bløff: Da NS forsvant bestod vitterlig den norske stat fortsatt... Det nærmeste man kommer et *virkelig* statsbærende parti, var Det Allrussiske Kommunistparti, senere Sovjetunionens Kommunistparti (SUKP), som i 1922 sørget for å opprette Sovjetunionen (Unionen av Sovjetiske Sosialistiske Republikker, fork. USSR). Da SUKP i 1990-91 raknet for alvor, sprakk også USSR. Ute av saga for godt, trodde vi? Vi får se: Borte i Gardarike jobber SUKPs arvtagere med å sanke bærekraft og slagkraft til å produsere en reprise av verdens-hit'en *"The Empire Strikes Back"*. Vi rekker nok ikke å få med oss siste episode i den føljetongen før vi er et godt stykke ut i det 21. århundre.

Stavanger -- Delvis urbanisert strandsted på Jæren, grunnlagt år 1125, og derfor -- enn så lenge -- uaktuelt stedsvalg for feiring av noe *byjubiléum*. Stavangers urbane og internasjonale tilsnitt understrekes likevel ved at byens innbyggere smykker seg ved den lett engelsk-klingende benevnelse *citizen*. Byen kan dessuten skilte med solide kulturtradisjoner, og fikk således hederlig omtale i Henrik *Ibsens* populære reisereportasje *Peer Gynt*. Stavanger utmerket seg i det 20. århundre ved å være en *spydspiss* i kampen mot *fyll*, bl.a. ved lokal utvidelse av *forbudstiden*, og måtte derfor lenge tåle ironiske kommentarer til sitt *byvåpen*, som stadig fremviser såvel *vinranker* som *korketrekkerer*. Forsøkene på varig tørrlegging har siden 1960-tallet vært forstyrret av store olje-innsig. Med sitt eminente fotball-lag var Stavanger i *forkant* og satte *Vikingloven* på sakskartet lenge før loven forøvrig var påtenkt. Helt på tampen av det 20. århundre rakk dessuten byens innbyggertall å passere 100.000, og Stavanger er dermed utvilsomt kommet for å bli.

Stavkirker -- Som ledd i *kristningsverket* ble det bygget stavkirker over det ganske land.

Som ledd i *nasjonsbyggingen* ble de fleste av dem revet i det 19. århundre, som ellers var en særdeles aktiv kirkebyggingsepoke (se *Rekorder*). De av våre stavkirker som er bevart gjengis i turistbrosjyrene som eksempel på *Den norske egenart...*

Sterke kvinner -- Honnørbegrep med rotfeste i vår *nasjonale ethos* og solid grep om norsk åndsliv og hverdagsliv. Forestillingen om at *tidens guder er dens menn* fikk i det 20. århundre en følbar knekk av maskuline minusvarianter som skremselsfiguren *Den Sterke Mann* (jfr. også *Strateger, De nasjonale*) og 1970-årenes fiaskoprojekt *Den Myke Mann* (jfr. *Sekstiåttene*). At *svake kvinner* skulle kunne tre inn i rollen som folkets fornemste forbilder syntes samtidig å ha formodningen mot seg, særlig etter at hypotesen allerede i 1971 var blitt ettertrykkelig tilbakevist av filosofen Harald *Ofstad* i hans skjelssettende verk *Vår forakt for svakhet*. Spredte forsøk gjennom 80-årene på å profilere *Det androgyne menneske* som idealbilde skulle vise seg å få et begrenset nedslagsfelt. Dermed stod vi igjen med *sterke kvinner* som et forlenget grunnfestet og etterhvert også et stadig mer tidsriktig uttrykk for *Det egentlige menneske* og *De virkelige verdier*.

I motsetning til mer flyktige fenomener som *Verdikommisjonen* og *verdidebatten* er *sterke kvinner* bærere av en veldokumentert historisk tradisjon. Som dikteren lakonisk kunne konstatere: “*Stål i ben og armer – slike jenter, dét vil gamle Norge ha!*” *Sterke kvinner* har alltid fått god presse. Rimelig nok, for merittlisten er formidabel. Blant høydepunktene vil vi med spesiell forkjærlighet minnes

- *Dronning Ragnhild*, som sørget for at selve *nasjonsbyggingsprosjektet* ble tuftet på *dagdrømmerier* og *flisespikkerier*;
- *Inga fra Varteig*, som satte igang en prosess som med tiden skulle gi oss både *Birkebeiner-renn* og *Lillehammer-OL* (snakk om å ligge i forkant!);
- *Jostedalsrypa*, som demonstrerte effekten av *selvberging* i *grisgrendte strøk* lenge før Senterpartiet kom på banen;
- *Prillarguri*, som beseiret den skotske invasjonshæren ved å *blåse på lur*;
- *Anna Colbjørnsdatter*, som beseiret den svenske invasjonshæren med *kvinnelist* og *norsk brennevin* (se *Akevitt*);
- *Anne Knutsdotter*, som satte *Steinrøys sveltihjel* på verdenskartet;
- *Ingerid Sletten av Sillejord*, som standhaftig motstod alle fristelser til å lette på lokket, om det så skulle ende *uten en tråd*;
- *Prinsessen som ingen kunne målbinde* og *Kjerringa mot strømmen*, som fra hvert

sitt ståsted viste oss verdien av å kunne *stå på*;

- *Fru Lia*, som viste sin Gudbrand og alle oss andre at styrke ikke behøver å utelukke verdier som *kjærlighet, lojalitet og storsinn*;
- *Pippi Langstrømpe*, som vi riktignok importerte fra Sverige, men som med sin frisinne anarkisme og rå muskelkraft ble et idol for en generasjon av norske smågutter (av begge kjønn og alle aldre...).

Ved terskelen til det 21. århundre er Norge så tettpakket med *Sterke kvinner* at navn knapt behøver å nevnes. Så tettpakket at vi andre kan føle oss rent overveldet iblant. Og da gjør det godt å trøste seg med Ibsens ord om at “*Evig eies...*”, -- Ikke den, nei! “*Das ewig weibliche zieht uns an*” var det denne gangen.

Stomperud, August (nr. 91) -- Odelsgutt (?) fra Sørum på Romerike. Rakk i likhet med *Askeladden* å levere ***bærekraftige*** bidrag til ***vår nasjonale ethos***, og kom spesielt til å spille en nøkkelrolle i arbeidet for å bevare den militære ***verneplikt*** (jfr. også ***Fred, Krig*** og ***NATO***).

Stramt arbeidsmarked -- Det motsatte av *slakt arbeidsmarked*, men benyttes i media gjerne i samme betydning. Litt pussig at vi ikke rakk å få ryddet opp i begrepsbruken før sekelet var omme!

Strateger, De nasjonale -- *Norgeshistorien* er ikke lytefri, det medgir vi gjerne. Men stundom skyter kritikken over mål, eller den har urimelig sterk slagside. I en artikkel i Dagbladet 15. desember 1999 gjorde således professor Rune Slagstad seg til talsmann for den oppfatning at Norgeshistorien har for mange eksempler på at “de nasjonale strategene kommer kontinuerlig for sent”. Dette er ikke bare diskutabelt, men positivt feil. Det er nok mye vi kan klandre Norgeshistorien for, men ikke dette! I over tusen år har våre nasjonale strateger – alltid i ***forkant*** -- romstert og boltret seg fra kjeller til loft i Det Norske Hus, og belemret oss med flere og mer vidløftige nasjonsbyggingsprosjekter enn vi har hatt godt av. Og verst av alt, til forskjell fra oss andre har strategene nesten aldri kommet for sent! De har tatt Norgeshistorien på sengen før, og de vil gjøre det igjen. Vær sikker, de nasjonale strategene blir vi ikke kvitt i det 21. århundre.

Streaking -- Rask forflytning gjennom beferdet område av mangelfullt påkledd utøver; introdusert i Norge i 1973 til erstatning for hippie-tidens *happenings*, som allerede dengang var definitivt passé. En naken tradisjon som vi ikke har funnet grunn til å ta

vare på.

Stutum ble selvsagt bedt om å medvirke som faglig konsulent ved utarbeidelsen av foreliggende oppslagsverk. Dessverre rakk vi ikke å overtale ham, og som leseren forlengst tør ha konstatert måtte vi klare oss uten.

Sudrøyene -- Gammelt norsk land, i vår tid bedre kjent som *Hebridene*. Bygslet bort til skotskekongen ved freden i Perth i 1266 mot en årlig avgift på 4000 mark sølv, men senere oppgitt av kong Christian I. Ingen har senere rukket å gjøre noe med fadesen, og ved terskelen til det 21. århundre fremstår Sudrøyene som et særdeles lite egnet gjenvinningsobjekt.

Sverdrup-øyene -- Gammelt norsk land; omfatter Axel Heiberg Land, Amund Ringnes Land, Ellef Ringnes Land og vestlige del av Ellesmere Island. Var med sin bortgjemte beliggenhet lenge vanskelig å få has på. Med god sponsorstøtte fra *Ringnes Bryggeri* (se *Arvesølvet* og *ØI*) lyktes det likevel Otto Sverdrup i 1898-1902 å oppdage, kartlegge og navnsatte disse idylliske naturperlene, som skulle bli de første i rekken av de mange norske territoriale utvidelser i det 20. århundre. Vi rakk likevel ikke å ta skikkelig vare på Sverdrup-øyene. Fornorskingsprosessen tok liksom aldri helt av, og øygruppen ble derfor i 1930 overtatt av Canada mot en billighetserstatning på £ 16.750 til oppdageren. Greit nok, synes du kanskje. For ordens skyld, se likevel *Irredentisme*.

Svolder -- Stedet hvor vår tidsregnings første millennium rant ut i sanden. Antatt beliggenhet på eller nær øya Rügen i Tyskland (nåv. Mecklenburg-Vorpommern). Her møtte *Olav Tryggvasson* den 9. september år 1000 sine motstandere i et slag som for hans vedkommende medførte at nå var det ugjenkallelig for sent å gjennomføre nyttårsforsettene. Men underveis i slaget rakk han å gjøre opp status i en replikkveksling som siden i nye 1000 år har stått som motto og rettesnor for den norske identitet. Vi siterer like gjerne fra den gjengivelse som *Snorre Sturlason* med sedvanlig pietet fant det for godt å skrive ned et par hundre år senere:

Kong Olav stod i løftingen på Ormen, han stod høyt over de andre. Han hadde et forgylt skjold og rød gullhjelm, han var lett å kjenne fra de andre; utenpå brynjen hadde han en kort rød kjortel. Da kong Olav så flokkene ordnet seg, og merkene kom opp foran høvdingene, spurte han: "Hvem er høvding for den hæren som er rett imot oss?" De sa ham at der var kong Svein Tjugeskjegg med danehæren. Kongen svarte: "De blautingene er jeg ikke redd for, det er ikke noe mot i danene. Men hva er det for

en høvding som følger merket der ute på høyre hånd?" De svarte at det var kong Olav med sveahæren. Kong Olav sa: "Det var bedre for svearne om de satt hjemme og slikket blotbollene sine, enn at de går her mot Ormen under våpnene til dere. -- Men hvem eier de store skipene som ligger der til babord for danene?" "Der", sa de, "der er Eirik Håkonsson jarl". Da svarte kong Olav: "Han synes vel han har god grunn til å møte oss, og der kan vi vente oss en kvass strid. De er nordmenn som vi selv".

Disse ordene, som er selve grunnlaget for vår norske selvforståelse, skulle gi gjenlyd gjennom de svimlende sekler som fulgte. Vi hørte ekkoet fra Svolder 994 år senere i det nye fyndordet: "*Det er typisk norsk å være god!*" Sånn sett ble Olavs innsats ved Svolder et formidabelt bidrag til det samlede norske nasjonsbyggingsprosjekt. Greit nok, men hva har det å gjøre med saker og ting som vi ikke rakk å gjøre i *det 20. århundre*? Ja, se der fikk vi litt å grunne på...

Sydpolen -- De fleste av oss rakk å få med oss at **Roald Amundsen** også her var førstemann -- faktisk allerede i 1911, da han påpasselig nok sørget for å ta dette eksotiske distriktet (dvs. selve polpunktet og midtrosen i den antarktiske iskaken) i besittelse i Norges Konges, Haakon VII's, navn. Øvrige formaliteter ble greit ordnet i 1939 ved Kongelig resolusjon om annekasjon av en passende kyststripe samt havet utenfor og landet innenfor, og ytterligere stadfestet i 1957 av Stortinget med egen lov om opprettelse av "bilandet" *Dronning Maud Land*. Noen avgrensning sydover ble aldri foretatt, og det var heller ikke nødvendig -- lengre enn til Sydpolen kunne man jo ikke komme! Det gjeveste med Sydpolen er selvsagt at den er *norsk*. En annen fin egenskap er den lave hyppighet av *soloppganger* (og *solnedganger*): Solen nøyer seg med å stå opp én gang i året (ca. 22. september) og går ikke ned igjen før ca. 21. mars året etter, og så er det enda et halvt år til neste soloppgang, da det er på'n igjen. I global målestokk er dette en **rekord**, som Sydpolen riktignok må finne seg i å dele med **Nordpolen**, -- bare det at der er alt sammen omvendt. Men i og med at også Nordpolen *egentlig* er norsk, er dette noe vi fint kan leve med -- også i det 21. århundre.

Söta Bror (se også **Tre Kronor**) forspilte ved sin uvettige fremferd under syvårskrigen 1563-70 en gedigen mulighet til å gjøre svensker av oss alle sammen. Siden kunne vi glede oss over at Tordenskiold langs kysten lynte så den lystes hjem. Samt godte oss i skadefryd over Söta Brors forsmedelse hvert år når de svenske nynazistene feirer Karl den tolvtes dødsdag. Her må vi åpenbart ta et generaloppgjør med grumset i den norske folkesjel (se også **Xenofobi**). Dette har fått lov til å foregå altfor lenge. La oss

ta fatt på det 21. århundre med blanke ark og ekte broderånd!

Tabuforestillinger har alltid vært tidens løsen. Det finnes så mye ekkelt og vemmelig som vi gjerne skulle vært foruten, ja som vi helst ikke vil nevne engang. Ikke kan vi gjøre som *Bøygen*, heller, å bare gå utenom. Men med en god tabuforestilling i ryggen kan vi skjære igjennom alle ufyselighetene, jfr. munnhellet "*Det er mange skjær i sjøen, og vi skal gjennom dem alle!*" Takket være våre tabuforestillinger er det mange temaer vi ikke rakk å ta opp i denne boken. Og det kan vi sikkert bare være glad for.

Tampen var i gamle dager sammen med *Vikingbanken* m.v. et kjært innslag i NRK-radioens faste programpost "*Været til sjøs*". På tampen av det 20. århundre hadde de fleste av oss gått over til å lytte på P4, og dermed mistet tråden.

Taperne (se også *Nederlag*) har unektelig spilt en skjelsettende rolle som veivisere og formgivere i det norske nasjonsbyggingsprosjekt. Som intet annet folk vet vi at "*Evig eies kun...*" Det har alltid vært eget ved *De Store Taperne*. Ta f.eks. *Olav den Hellige*, -- gjennom tusen år vårt ypperste nasjonal-ikon – en status som ville vært plent umulig dersom han hadde gått hen og *vunnet* slaget på Stiklestad. Mange minnes også med vørnad og fagnad vår siste riksforsstander, erkebiskop og supertaper *Olav Engelbrektsson*, som ved sitt halsløse dobbeltspill skaffet landet danskeveldet -- og reformasjonen med på kjøpet -- mens han selv ble sittende igjen med Svarteper. Fra vår egen tidsepoke skulle det være nok å minne om *Verdikommisjonen*, som vil gå ned i historien som et unikt eksperiment... *De Store Taperne* har hatt dét til felles med *De Nasjonale Strateger* (ofte de samme personene, forresten) at de aldri har kommet for sent til å sette spor etter seg.

At et velpleiet taper-image kan gi *kult-status* vil kunne bekreftes av fotballklubben *Vålerengen I.F.* (jfr. *Apeberget*), som som ved behendig kombinasjon av defaitistske programerklæringer ("...vi er dårlige tapere...") og militante kampsanger med usannsynlig budskap ("Vi taper aldri!") har sikret seg fast reserveplass på den norske Virtuelle Virkelighets solside.

Verre har det ligget an med de mange *små taperne*, som gjennomgående har vært henvist til samfunnets skyggeside. Her skulle imidlertid 1990-årene bringe en *ny giv* i skikkelse av *Stiftelsen Landsforeningen Rettferd for Taperne*. Etter enkelte startvansker har Taperforeningen ved tusenårsskiftet lyktes i å komme på banen, og har bl.a. – ifølge NTB/Aftenposten 14. august 2000 – rukket å kåre *Rømskog* (herredskommune i Østfold, 669 innbyggere pr. 1.1.98.) til Norges taperkommune

nummer én. Sterkt gjort, men som Dagens Næringsliv påpekte i sin lederartikkel 15. august 2000, har foreningen et problem av en art som åpner for en interessant tanke: -- Hva om misfornøyde medlemmer -- organiserte tapere – stiller mistillitsforslag mot den sittende ledelsen i Taperforeningen? Hvem – i en slik strid – vil være best kvalifisert til å drive taperbevegelsen videre? De som vinner kampvoteringen? Eller?

Tarzan er fremdeles en ukjent personlighet for de fleste. *Personlighet?* Ja nemlig. Og nå må det snart være på tide å kvitte oss med det vrengebildet som denne klassiske litterære skikkelses navn stadig synes å fremkalle hos store og små, hva enten de har sett de redselsfulle Johnny Weissmüller-filmene eller ei: "*Me Tarzan, you Jane!*" Bildet av et uartikulert muskelgespenst som slynger seg fra tre til tre iført fjollete truser i imitert leopard. Urbildet av det urkomiske. Og for den reflekterte kvinnelige observatør selve prototypen på umodne guttedrømmer og primitiv mannssjåvinisme, det endelige bevis på Mannens evige puerilitet og håpløst mangelfullt utviklede sjelsevner. OK, den der har vi hørt før. Men den *virkelige* Tarzan er å finne i Edgar Rice Burroughs bøker, og der møter vi en ganske annen skikkelse: Selve legemliggjørelsen av menneskehetens åndelige evolusjonshistorie. Ikledt (i tillegg til den overfokuserte underbuksen) et formspråk og en uttrykksform som plasserer bøkene på Verdenslitteraturens øverste hylle. Adresse *C/O Parnasset*; motto *All makt til fantasien!* Slå opp i 1930-utgaven av *Tarzan, apenes konge*, les et kapittel eller tre fra side 44 og utover, og se hva som skjer! Du vil oppdage at du -- aldeles lystbetont -- har lært mer om *læring* enn hva alle dine år på skoler og eventuelle universiteter har gitt deg. Tarzan skulle naturligvis forlengst vært rehabilitert. Det rakk vi øyensynlig ikke. Men som Jane (den virkelige, altså Lady Greystoke) ville ha sagt: "Om hundre år er allting glemt!" Hvortil John Clayton alias Tarzan alias Lorden selv utvilsomt ville ha kvittert med sin uforlignelige yndlingsreplikk: "Hvem vet?"

Telefonen var forlengst på plass i Norge ved det 20. århundres begynnelse, -- ja, i Ålesund hadde den faktisk så smått tatt til å kime allerede i 1876. Men det store gjennombruddet kom 2. september 1893 da telefonlinjen mellom Kristiania og Stockholm ble åpnet av selveste kong Oscar II. Monarken var ikke snauere enn at han benyttet anledningen til å ringe sin norske statsminister Emil Stang for å spørre om hvordan det stod til i sitt vestlige rike. Stang hadde nettopp tiltrådt i sitt embete og var forståelig nok i perlehumør. Han kunne derfor ikke dy seg for å svare: "*Jo, takk,*

Deres Majestet, nu går alt så meget bedre!"¹ -- en replikk som skulle bli toneangivende for all senere telefonbruk i Norge. På uinformert hold ble denne uttalelsen på 1980-tallet av uforklarlige grunner tilskrevet daværende statsminister Kåre Willoch. Dermed oppstod en av disse gørrkjedelige mytene som vi øyensynlig ikke rekker å få utryddet før vi har glemt hele greia. Men telefonen glemmer vi nok ikke. Gjennom hele det 20. århundre ringte den i tide og utide, mens summetonen uteble når den trengtes som mest. Vi rakk ikke å få summet oss før den *bærbare* telefon -- også kalt *mobiltelefonen* -- gav oss **bærekraftig** samband uansett hvor vi befant oss. Så nå kan du bare prøve å legge på røret.

Terningkast -- I gamle dager visste filmkritikerne hva de syntes om dette og hint, -- iallfall syntes de at de burde vite hva de skulle fortelle publikum at de syntes. Dette ble for enkelt. Synsing er subjektivt, og skadevirkningene ble store. Publikum vennet seg til å tolke kritikerne antitetisk, og gikk mann av huse for å se veritable **kalkuner** som "*Tatt av vinden*", "*Citizen Kane*", "*Broder Gabrielsen*" og "*The Sound of Music*". Kritikerstandens troverdighet stod på spill. Situasjonen ble etter hvert uholdbar, og kalte på drastiske åtgjerder. Redningen kom i form av *terningkastet*, et genialt håndgrep lansert på 1960-tallet av VGs kulturredaksjon, som forstod at her måtte det legges *objektive kriterier* til grunn. Med et enkelt terningkast kunne man koble ut det subjektive skjønn og la de objektive tilfeldigheter råde. Med matematisk presisjon kunne man forutse (jfr. også **Prognoser**) at sannsynligheten for at en film ville få f.eks. terningkast 4, ville være 1/6 eller 16 2/3 prosent. Lite å undres over at metoden raskt ble enerådende i all norsk filmanmeldergeskjeft! Men ikke bare dét: Terningkast-prinsippet viste seg så vellykket at det i løpet av 1980-tallet også ble tatt i bruk i avisenes restaurant-guider, bokanmeldelser, sportsreferater, evaluering av politikeres prestasjoner m.v. På terskelen til det 21. århundre har vi dermed rukket å bringe vår nasjonale dømmekraft opp på et presisjonsnivå som utvilsomt er kommet for å bli.

Think -- Elektrisk vidunder som skulle sette *Bjørkelangen* på verdenskartet og bli 1990-tallets svar på drømmen om **Den Norske Bil**. Stygge startvansker truet lenge med å knekke prosjektet, men 12. november 1999 kom ingen ringere enn *Ford* (se også **Amerikaniseringen** og **Globaliseringen**) på banen. Og dermed kunne vi rulle inn i det 21. århundre med gnisten i behold.

¹ Noen mener at Stang i virkeligheten sa "*Alt står vel til i Norge, Deres Majestet!*", men den kjøper vi ikke.

Thompson, Minna -- Amerikansk statsborger som sommeren 1974 ble etterlyst av norsk politi, siktet for det brutale drapet på den spanske ambassadesekretærens kone. Men før lovens lange arm rakk å pågripe henne hadde Minna rukket å komme seg ut av landet og gått i dekning hos mamma og pappa i Memphis, Tennessee. Hun har senere holdt seg unna Norge, og har heller ikke vært observert i noe land som Norge har utleveringsavtale med. KRIPOS har nå tålmodig hatt saken under aktiv oppsikt i mer enn et kvart århundre, men rakk ikke å utvirke at Minna fikk feire tusenårsskiftet på Bredtvedt.

Tigerstaden -- Et forunderlig etterslep fra det 19. århundre (Bjørnstjerne Bjørnson), som formodentlig av kulturhistoriske grunner ble søkt gjenopplivet i forbindelse med at Rikshovedstaden snyltet seg til et 1000-års-jubileum 50 år før tiden. Noe vi ikke rakk å stoppe.

Tredje Verden, Den -- Klassisk eksempel på telle-øvelse (se også kap. 1). Introdusert som geopolitisk begrep på 1950-tallet etter at noen hadde ment å kunne konstatere at det eksisterte en **Første Verden** (som omfattet industrialiserte land med innslag av demokrati, kapitalisme og frihandel), samt en **Annen Verden** (gruppen av land som under ledelse av Sovjetunionen også var i ferd med å industrialisere seg, men her tuftet på en sosialistisk samfunnsmodell med tilhørende kommando-økonomi). De land som ble til overs -- og det ble raskt ganske mange -- kunne da umulig kalles noe annet enn *Den Tredje Verden*. Dermed oppstod et begrep som skulle bli av uvurderlig nytte blant annet som definerende element i norsk u-hjelps- og innvandringspolitikk. Til tross for lumske anslag fra tilhengere av idéen om *Én Verden*, lyktes det *Den Tredje Verden* å beholde sin særstatus i vår almene bevissthet. Da *Den Første Verden* og *Den Annen Verden* gikk i glemmeboken eller i oppløsning, fryktet enkelte at vi ville gå i surr i tellingen. Noen mente til og med at tiden var inne til å revidere nummereringen, men der tok de feil. Forestillingen om *Den Tredje Verden* hører til det tankegods som vi vil ta med oss inn i det tredje millennium.

Tredje Økologiske Lov, Den -- Ny-klassisistisk eksempel på telle-øvelse (jfr. også **Tredje Verden, Den**). Økologi er viktig, det vet vi. Uten økologi er det ikke godt å si hvor vi hadde befunnet oss idag. Mange mener likevel at vi ikke var flinke nok til å ta økologien på alvor i det 20. århundre. Det stemmer ikke helt. La gå at vi ikke rakk å få med oss hverken *Den Første* eller *Den Annen Økologiske Lov* (var dét likt seg?).

Desto hyggeligere å konstatere at vi garantert vil fortsette å måtte hankes med *Den Tredje Økologiske Lov*. Like sikkert er det at velmente og tildels geniale forsøk på lovbrudd vil forekomme (jfr. *Ole Brumm-faktoren* og *Statsbudsjettet*). Ja, det skulle ikke forundre oss om *Den Tredje Økologiske Lov* også i det 21. århundre vil gi oss meget å tygge på! Og selve lovteksten? Som den lyder på originalspråket: "*There ain't no such thing as a free lunch!*"

Tre Kronor -- Hyggelig nabofenomen som vi håper å kunne beholde også i tiden som kommer; se også *Söta Bror*.

Trendy -- Lånord av engelsk herkomst. Fra 1972 av iherdig forsøkt implantert i det norske språk av forfatteren av herværende publikasjon. Prosjektet syntes i mange år å være nederlagsdømt idet ordet i høyden fremkalte hoderysten, hevede øyenbryn eller hånflir. På tampen av det 20. århundre kunne vi med sikkerhet konstatere at ordet hadde vunnet trygt fotfeste i norsk dagligtale. Dessverre er det ikke særlig trendy lenger...

Troll -- Uflidde, uintelligente, ufine, utekkelige og gjennomført ufysiske underarter av djevil-familien. Tilholdssted i ulendte trakter. Stor utbredelse i Norge fra istiden, med særlig tallrike bestander (så som *æser*, *jotner*, *riser*, *vetter* m.fl.) fra folkevandringstiden til vikingtiden. *Olav Tryggvasson* tok i år 999 initiativ til iverksettelse av et riksdekkende handlingsprogram mot troll-plagen, som på denne tid truet med helt å ta overhånd. Tiltaket fikk etterhvert begeistret tilslutning fra en rekke hold, og antok i løpet av middelalderen karakter av en nasjonal dugnad, ledet av gründere som *Askeladden*, og *åltreite dyr*, som *Den Største Bukken Bruse*. Etter at troll-bestandene hadde vært i sterk tilbakegang fra reformasjonstiden og utover, var de på midten av 1700-tallet antatt nærmest å være utryddet i Norge. Når folkeopplyseren og lovrådgiveren *Henrik Ibsen* i 1867 lanserte *Troll-loven*, var det således i tilnærmet trygg forvissning om at trollskapen var overvunnet for godt. Spredte residuale forekomster ble imidlertid på slutten av 1800-tallet gjenoppdaget av norske tegnere (Kittelsen m.fl.) på rekreasjonsbesøk i Den Norske Fjellheimen. Totalbestandene har siden vært i jevn vekst. Nye, tidsmessige habitat omfatter bl.a. temaparker og hoteller, souvenirsjapper m.v. på de typiske turiststeder, men utbredelsen begrenser seg ingenlunde til de mer reservatpregede lokaliteter. Som følge av en ambisiøs og effektiv rekoloniseringsplan har trollene i løpet av det 20. århundre etablert seg over hele Kongeriket og inntatt de fleste av samfunnets kommandohøyder, fra Dronning

Maud Land (*Troll Station*) i syd til *Troidhaugen* og *Troll-feltet* i vest og *Trollfjorden* i nord. Takket være vidtgående spesialisering har trollene lyktes å vinne innpass i de mest kresne miljøer, fra nordmenns munnhuler (*tanntroll*, jfr. **Karius og Baktus**) til vår lov- og ordensmakt (såkalte *sjarmtroll*). Med den største selvfølgelighet inntok trollene straks førerretten da **Den Norske Bil** ble satt i produksjon i 1956. Trollenes snedige kupp av OL-arrangementet på Lillehammer i 1994 utløste en synergieffekt som tillot dem uhindret å oppkaste seg til Norges fremste nasjonalsymbol. Ved terskelen til det 21. århundre har vårt rettsvesen sørget for å gi symbolet en tidsriktig definisjon, slik at mulige feil kan unngås. I en kjennelse 13. oktober 2000 fant således *Nordmøre herredsrett* å kunne fastslå at troll bare skal ha fire fingre og tær, og kan gjerne ha silkesløyfe ytterst på halen. Retten konstaterte videre at trollene har visse umiskjennelige trekk, som det kan være nyttig å merke seg: "Trollenes store hoder med bustet hår og store, gjerne lange neser er et slikt trekk. Det samme må gjelde en undersetsig, trygg og selvgod utseende kropp og tilsvarende ansiktsuttrykk, samt en gammel, husmannsaktig påkledning i en skitten, fillete og mosegrodd stil". Idag lurer mange på om det ikke kunne være på tide å ta opp igjen tråden der Olav Tryggvasson begynte, og sette i verk et nytt, oppdatert handlingsprogram mot troll-plagen. Men det kan bli lettere sagt enn gjort. Ikke er de fjernkulturelle, engang...

Troll-loven -- Lovtekst formulert av Henrik Ibsen, bestående av én paragraf med ordlyd *Troll, vær deg selv nok!* (se også **Troll**). Til tross for manglende formell stortingsbehandling har loven vunnet vid aksept både blant folk og troll, og må idag sies å utgjøre en virksom del av den troll-plagen som er omtalt annet sted i foreliggende publikasjon. Det har i noen tid vært arbeidet med et alternativt lovprosjekt (se **Vikingloven**), som opplyses å ha flere løfterike elementer. Samtidig gjør det seg ved terskelen til det 21. århundre gjeldende en økende tvil om hvorvidt lovgivningsveien er den riktige å gå, i betraktning av at vi allerede har et vel utbygget lovverk på veisektoren (se **Veitrafikkloven**). Det ser -- atter en gang -- ut til at dette er ett av de spørsmål hvor vi blir nødt til å sette vår lit til **Verdikommisjonen**.

Tromsø -- Som enhver tilreisende umiddelbart vil bli fortalt, er Tromsø først og fremst kjent som "*Nordens Paris*", -- en by som Tromsø utvilsomt (når bortses fra topografi, arkitektur, klima, målføre, innbyggertall m.m.) har svært meget til felles med. Tromsø, som likevel er en trivelig by, har rukket mye -- blant annet å kvitte seg med det pøbel-stempel som byen høyst ufortjent fikk i domspremissene ved en meget

omtalt straffesak i 1973 (den såkalte “17. mai-dommen”). Tromsø fikk kjøpstadsrettigheter allerede i 1794, og rakk dermed også å feire et velfortjent 200-års *byjubiléum* i god tid før det 20. århundre forsvant.

Trondheim -- Vakkert tettsted med umiskjennelig urbant preg, hensiktsmessig beliggende i *Trøndelag* (en landsdel som i våre dager gjerne kalles *Midt-Norge*). Antatt grunnlagt av *Olav Trygvasson* år 997, og kunne derfor 1000 år senere feire et storslagent *byjubiléum* som det lenge vil gå frasagn om. Leilighetsvis benyttet som Norges rikshovedstad i de urolige tider som rådet på 1100-tallet og deromkring. Ble i det 20. århundre offer for det norske *nasjonsbyggingsprosjekt*, da *språkstriden* var på det kvasseste. I 1930 besluttet nemlig våre folkevalgte at byen, som inntil da hadde hett *Trondhjem* (hvilket også samsvarte rimelig bra med den vanlige uttale), av maktpåliggende nasjonale grunner måtte kalles *Nidaros*. Dette vakte forbitret motstand hos Stiftsstadens tradisjonsbevisste borgere, som gjennom mange århundrer hadde vært vel tilfreds med navnet sitt. Denslags oppsetsighet kunne selvsagt ikke aksepteres, men Stortinget så seg likevel nødsaget til raskt å foreta et taktisk tilbaketog. Dette resulterte i et kompromissvedtak hvorved navnet -- åpenbart inspirert av den tyske navneform *Drontheim* -- ble fastsatt til *Trondheim*, som byen således har hett siden 1931. Et nasjonalt løft var dermed brakt vel i havn. Det tidligere navn *Trondhjem* har siden, i henhold til norsk lovgivning og i likhet med andre private stedsnavnformer (jfr. *Noreg*) ikke vært tillatt i offisiell målbruk. Vi kan derfor gå inn i det tredje millennium i trygg forvissning om at det er brakt ro omkring saken.

Tullinløkken -- Grei parkeringsplass midt i Oslo, men slik kan det jo ikke fortsette!

Gjennom hele det 20. århundre har det klødd i fingrene på utbyggingsivrige liebhavere, som har lansert stadig nye pompøse monumentalprosjekter. Vi skriver år 2000 og ennå er intet avgjort, så her blir det spennende! Har du en god idé, så kom deg ut av treverket og inn på banen! Og la oss ikke avspore av muligheten til å bebyrde byens sentrum med enda en grønn lunge. La Statsbygg og Petter Olsen få konkurranse! Noen har foreslått en rocke-scene i rokokko, men alternativene er legio: Hva med et skateboard-senter i ny-brutalistisk stil? Kanskje en Rikshospital-filial med renessansepreg og diskrete overskridelser? Eller et ungdomsherberge i jugendstil? Hvorfor ikke et barokk-inspirert hvilehjem for miskjente politikere og trette byvankere? Et akvarium med lekke lekkasjer i ekte funkis? Eller en aldri så

liten *opera*?

Tungvinte løsninger -- Eneste mulige alternativ til *lettvinte løsninger*.

Tyngdeloven er, i motsetning til det øvrige lovverk som omtales i foreliggende publikasjon, ingen særnorsk lovbestemmelse. Se likevel *Kosthold, Det Norske*.

Tønsberg -- Norges eldste by, grunnlagt allerede i 871, og rakk dermed å komme Harald Hårfagres rikssamling i forkjøpet med et helt år! Det har senere nesten aldri vært noe tull med Tønsberg, og vi registrerer med glede at byen fortsatt er blant oss når vi tar skrittet inn i det 21. århundre.

Unntakstilstand -- Hensiktsmessig virkemiddel til bruk ved gjennomføring av tidsavgrensede og særlig høyprofilerte nasjonsbyggingsprosjekter. I Norge med stort hell benyttet på forsøksbasis i februar 1994, da en riksdekkende unntakstilstand av ca. 3 ukers varighet gjorde det mulig å avvikle Olympiske Vinterleker på Lillehammer knirkefritt og uten synlige riper i vår nasjonale høyglanslakk. *Lillehammer-OL*, folkens, som satte Norge på verdenskartet én gang for alle! Som med ugjendrivelig kraft beviste at *Det er typisk norsk å være god!* Slikt gir selvsagt mersmak, og det er nok mange som gjerne skulle sett at vi hadde OL og unntakstilstand hvert år, ja året rundt! Akkurat dét rakk vi ikke å få til i det 20. århundre. Men inspirert av de vellykkede erfaringene fra Lillehammer rakk likevel Oslo-politiet ved flere senere anledninger å glede hovedstadens borgere med uoffisiell unntakstilstand på *ad hoc* basis. At dette har gitt positive og synlige resultater, er ikke for mye sagt. Takket være unntakstilstanden i forbindelse med den kinesiske presidents besøk i juni 1996 ble vi således kvitt det stygge synet av mennesker iført *gule T-skjorter* i Oslos gater og parker! Og det var ikke minst takket være hovedstadens unntakstilstand 1.-2. november 1999 at det lyktes USA's president Clinton og hans norske vertskap å beholde sin *høye sigarføring*. Sist, men ikke minst, kunne vi fryde oss over at partiell unntakstilstand på riksplanet igjen ble iverksatt som ledd i bekjempelsen av **Y2K**, i forbindelse med at kalenderbladet skulle vendes fra 31. desember 1999 til 1. januar 2000. Fremtidige muligheter er neppe oppbrukt (kanskje *Verdikommisjonen* har noe på lur for oss), så vi kan med forventning imøtese når neste anledning byr seg...

Vadsø -- Finnmarks hovedstad, også kjent som *Byen bak de nedrullede gardiner*.

Grunnlagt i 1833. Gjennomførte det 20. århundre med eksemplarisk verdighet, og

håndterte **Y2K** uten problemer.

Vangsgutane behøvde tidligere ingen nærmere presentasjon, men slik er det ikke nå lenger.

Med sitt eie gode og bygdenorske vesen legemliggjorde brødrene Steinar og Kåre Vangen vår dugnadsfriske *nasjonale ethos* som kanskje ingen andre har klart det hverken før eller siden. I all sin gjerning, liketil og **bramfritt**, viste de oss det som senere av andre, og med fynd og klem, skulle bli målbåret i munnhullet "*Det er typisk norsk å være god!*" For Vangsgutane var dette så selvsagt at det var unødvendig å sette ord på det. Hvem andre ville *du* helst ha kjøpt ditt juletre av, om ikke nettopp av Vangsgutane? Nå som det 21. århundre står for døren eksisterer Vangsgutane kun som et årvisst tilbakevendende julehefte, med opptrykk av de kjære stubbene fra 50-tallet. Du rekker vel å få deg et nummer før det blir utsolgt?

Vardø -- Norges nord-østligste by. En titt på kartet, og vi innser umiddelbart at det kunne ikke passet bedre! Vardø ble grunnlagt i 1307, men fikk bystatus først i 1789. Måtte derfor vente helt til 1989 med å feire sitt 200-års **byjubiléum** -- forstå det den som kan! (Det gikk forøvrig greit for seg). Med dampskipskai, fiskemottak, kystradiosentral, Globus-2-radar, fastlandsforbindelse under havet og fast flyruteforbindelse har Vardø rustet seg godt til å takle overgangen til det 21. århundre, og byen vil utvilsomt la høre fra seg også i tiden som kommer.

Vardøger er noe som melder sin ankomst før det egentlig kommer. Og nettopp slik er det også med det før omtalte millennium-skiftet: Alle visste vi jo at det først ville finne sted 1. januar 2001. Men med en vardøgerisk visshet kunne vi allerede ett år tidligere vite at noe stort var i emning, og da var det rimelig nok like greit å starte festen med én gang. Her gjaldt det å ligge i **forkant!**

Veitrafikkloven tar opp i seg alle de gode elementene fra **Fjellreglene**, **Janteloven**, **Kardemommeloven** og **Vikingloven**. I tillegg er Veitrafikkloven alene om å ha en regel (§ 6) som overflødiggjør de fleste andre, og som med fordel kan brukes i alle livets tilskikkelser: *Avpasse farten etter forholdene*, -- en regel som idag av mange regnes som det beste profylaktiske middel mot **Murphy's Lov**. Følger du Veitrafikklovens § 6, vil du alltid rekke å komme trygt frem til veis ende. Omtale av Veitrafikkloven ville derfor strengt tatt ikke høre hjemme i denne publikasjon, om det ikke hadde vært for at loven også inneholder andre paragrafer og tilhørende forskrifter med hjemmel for avledede tiltak (se f.eks. **Fartshumper** og **Kjøreløspåbud**).

Velferdsstaten er det visst ikke så mange som snakker om lenger (se også *Folketrygden*, *Klientsamfunnet* m.m.).

Verdens Gang -- Viktige, dagsaktuelle hendelser, se *VG*.

Verdidebatten er, i motsetning til **kulturdebatten**, et fenomen av ny dato. Etter en sparsom åpning med *Verdi-Spar* i 1980-årene ble verdidebatten for alvor brakt inn i den norske virkelighet på 90-tallet av en yngre politikergenerasjon som til forskjell fra sine forgjengere -- og uverdige konkurrenter i samtidens politiske landskap -- har sans for de *virkelige verdier* i livet (jfr. bl.a. *Arvesølvet*, *Globaliseringen*, *Høy sigarføring* og *Kjøpefesten*). Ikke uten grunn har debatten allerede gitt verdifulle resultater, først og fremst opprettelsen av en høyt verdsatt **Verdikommisjon**. Mange har ment at det kan være vel verdt å ta verdidebatten med oss inn i det 21. århundre, og foreliggende publikasjon opplyses å være et nærliggende eksempel på at det allerede nå bør være mulig.

Verdikommisjonen -- Rakk etter sigende å konstituere seg i 1998. Nå venter vi på at kommisjonen skal avgi sin innstilling, slik at den kan oppløse seg.

Verneplikten -- Den tvungne militære verneplikt har ikke vært gjenstand for seriøs debatt her i landet siden AD 872, da vernepliktmotstanderne (og skattenekterne) tapte slaget ved Hafrsfjord. Tvangsmilitariseringen av den mannlige befolkning har siden dengang vært et integrert virkemiddel i det stadig vedvarende norske *nasjonsbyggingsprosjekt*. Det skulle heller ikke gjøre saken bedre at *Henrik Ibsen* i 1858 forherliget militærlivet i sitt flengende propagandaskrift *Hærmændene på Helgeland* (i senere samnorsk-utgave: *Soldatene på Helgelandsmoen*). Noen av oss hadde store forventninger til hva det 20. århundre skulle bringe av nytenkning tuftet på forestillinger om humanisme, menneskeverd og individets frihet og ukrenkelighet, men der ble vi skuffet. Det har sant å si vært smått med systemkritiske utfordringer. Bortsett fra en perifer skare av pasifister, kvekere m.v. har motstanden mot verneplikten stort sett kommet fra asosiale elementer: Døgenikter, kverulanter, latsabber, unnasluntrere og skoftere. Ja, også enkelte Marx-stukne NATO-hatere. Samtidig har opprettholdelsen av verneplikten vært begrunnet med hensynet til kostnader, militær effektivitet, Fedrelandets topografi og bosetningsmønster, samt det demokratiske likhetsideal. Rotnorske verdier, godtfolk! (Slike verdier kan vi ikke

beholde for oss selv -- ekte norsk raushet tilsier at vi deler med andre.

Eksportfremstøt har vært vurdert, med *Jugoslavia* som interessant prøveprosjekt).

Den viktigste hemsko mot forsøkene på å dra igang en prinsipiell vernepliktsdebatt har likevel vært *foreldregenerasjonenes bekvemmelighetshensyn*: For hundretusener av foreldre har verneplikten gitt et sårt tiltrengt pusterom og løst (om enn midlertidig) spørsmålet om hensiktsmessig plassering og meningsfylt aktivisering av ungdom som ellers bare ville ha ligget hjemme på sofaen og dratt seg. Debatten om verneplikten ble det altså ikke noe av, og noen avvikling av tvangsordningen er ikke i sikte. Med mindre *Verdikommisjonen* skulle komme på banen, da...

Vestbanen var engang en jernbanelinje fra Kristiania til Drammen. Idag er det navnet på et vakkert men kanskje ikke helt tidsriktig bygningskompleks, pent beliggende i et av Rikshovedstadens sentrale og mer attraktive strøk, og forutseende nok *fredet* av de myndigheter som har kompetanse til slikt. Følgelig er anlegget også forlangt *revet* og jevnet med jorden, av de velmenende krefter som med klarsyn forstod at det *nasjonsbyggingsprosjekt* som *Harald Hårfagre* satte igang aldri vil kunne fullføres før hovedstaden blir utstyrt med en skikkelig prangende *operabygning* (se *Anakronisme, Opera* m.m.) som vi alle kunne være stolt av og som ville være det synlige bevis på at *Vi ere en nasjon, vi med*. Og hvilken bedre måte kunne vel dette gjøres på, enn nettopp ved å rive Vestbanen? Men onde motkrefter kom *på banen* med nedrige triks, inkl. kjepper i hjulene og skjær i sjøen. Kulturvandalenes sleipe obstruksjonstaktikk (se *Bjørvika*) sørget for å forsinke rivningsprosjektet så meget at det idag kan synes usikkert om det noensinne kommer i mål.

VG -- Sterkt forenklet versjon av *Verdens Gang*.

Viagra -- Festlig betegnelse på oppstiver av utenlandsk herkomst. Lenge antatt å ville være et overflødig og derfor uaktuelt fremmedelement i den norske virkelighet i det 20. århundre; et prosjekt som imidlertid måtte oppgis i 1999 som følge av den stadig mer penetrerende *EU-tilpasning*.

Videregående skole -- Komplisert og tungvint partisipp-konstruksjon, innført i 1974 til erstatning for det altfor enkle og håpløst lettvinde *gymnas* (se *Enkle løsninger, Kompliserte løsninger, Lettvinte løsninger* samt *Tungvinte løsninger*). Uoversettelig til fremmede språk, da ingen andre land i verden har en skole som går -- eller kan gå -- videre (at *elevne* i heldige tilfeller kan gå videre, er en annen sak). Den videregående

skole er derfor et unikt norsk fenomen, som vi har visst å ta vare på og videreføre gjennom vidervedigheter som *Reform '94* og *Reform '97*. Derimot rakk vi ikke å iverksette *Reform '99* før vi ble nødt til å nullstille oss.

Vikingbanken ble lenge ansett som ett av sagatidens viktigste bidrag til utviklingen av det moderne norske bankvesen. Var frem til bankkrisen på tampen av 80-tallet (se også **Tampen**) daglig gjenstand for fordelaktig omtale i NRK-radioens faste programpost *Været til sjøs*. Siden har det vært relativt stille omkring Vikingbanken, idet investorenes interesse har vært fokusert mot det mer fjerntliggende *Troll-feltet* (se **Troll**). Noen refinansiering av Vikingbanken synes derfor ikke å ligge i kortene før troll-plagen er overvunnet.

Vikinglova må, tross betydelig navnelikhet, ikke forveksles med **Vikingloven**. Førstnevnte betegner et kommersielt produkt i form av et dekorativt *postkort*, som omsettes over disk i turistsjapper o.l. Utgiver og lovgiver opplyses å være selveste *Midgardsormen* (selvbestaltet?), som har evnet å tilgodese sine lovhungrige klienter med disse prektige paragrafer:

§ 1 VER MODIG OG PÅGÅANDE

GÅ RETT PÅ SAK
GRIP SJANSEN SOM BYR SEG
BRUK FLEIRE ANGREPSVINKLAR
VER ALLSIDIG OG MODIG
ANGRIP EITT MÅL OM GONGEN
IKKJE PLANLEGG ALT I DETALJAR
BRUK DEI BESTE VÅPNA

§ 2 VER KAMPKLAR

HALD VÅPNA I ORDEN
HALD DEG I FORM
FINN GODE KAMPFELLAR
VER SAMDE OM HOVUDSAKER
VELG EIN HØVDING

§ 3 VER EIN GOD HANDELSMANN

FINN UT KVA KJØPARANE HAR BRUK FOR
LOV IKKJE MEIR ENN DU KAN HALDE
TA IKKJE FOR MYKJE BETALT
INNRETT DEG SÅ DU KAN KOMME IGJEN

§ 4 HALD LEIREN I ORDEN

HALD ORDEN OG OVERSIKT

GJER TRIVELEGE TING SOM STYRKER FLOKKEN
 SØRG FOR AT FLEIRE GJER NYTTIGE TING
 BE ALLE I FLOKKEN OM RÅDA DEIRA

Vi har ikke rukket å innhente noen kommentarer fra juridisk hold til Vikinglova, men som den årvåkne og forutseende leser allerede vil ha gjettet (jfr. *Fremtidsforskning* og *Prognoser*), tør flere av lova sine underparagrafer kunne komme til anvendelse også i det 21. århundre, særlig hvis også *Vikingloven* -- mot alle odds -- skulle komme til *kort*.

Vikingloven ble lansert tidlig på 90-tallet av tidsriktige folkeopplysere, som kom på banen etter bankkrisen på tampen av 80-tallet (se bl.a. *Banen, Tampen* og *Vikingbanken*). Vikingloven ble med brask og *bram* (se også *Bramfri*) forkynt å skulle avløse *Janteloven* og *Troll-loven*, samt gjelde som et mer dynamisk supplement til *Kardemommeloven*. Samtidig fremstod loven som en operativ kodifisering av det almengyldige prinsippet om at *Det er typisk norsk å være god*. Vikingloven er også typisk norsk, og den er god. Her får du syn for sagn:

1. Se Muligheter
2. Skap vinnere
3. Vær modig
4. Gi ros
5. Tenk positivt
6. Ta ansvar
7. Se fremover
8. Sats på utdanning og forskning
9. Motarbeid misunnelse og latskap
10. BEGYNN IDAG

Arbeidet med å synliggjøre Vikingloven og innarbeide den i borgernes bevissthet har i samsvar med lovens § 10 *begynt idag*. Enkelte av oss har ment å kunne påpeke at dette er *lovlig sent*, og at det heller burde vært *tatt høyde for* behovet av å være i *forkant* for å få loven *på banen* (se *Høyde, ta h. for; Forkant, og Banen*). Dersom dette ikke skulle lykkes i tide, må forholdet utvilsomt tilskrives residuale forekomster av *misunnelse* og *latskap* (jfr. lovens § 9) i kombinasjon med senskader utvirket av *Murphy's Lov*. Som man imidlertid forlengst vil ha oppdaget, er den bok som leseren nå holder i hånden skrevet i Vikinglovens ånd, om enn ikke helt i dens bokstav. I pakt med lovens §§ 3 og 7 drister vi oss derfor til å fremsette følgende vågale postulat: Nå må vi vel snart ha fått nok av lover og påbud!

Vinland -- Gammelt norsk land (se også *Amerikaniseringen*).

Virksomhetsplanlegging er et uomgjengelig nødvendig styringsredskap for gjennomføring av *målstyring*. Dessuten er det gøy. All erfaring hittil viser at jo mer tid som benyttes til virksomhetsplanlegging, desto mindre tid blir til overs til gjennomføring av den virksomheten som planlegges. Annet var vel heller ikke å vente, og særlig nå som tiden påviselig er løpt ut for det 20. århundre, uansett. Det rekker vi åpenbart ikke å gjøre noe med, men heldigvis er vi alle oppmerksomme på problematikken og enige om at det må tas et krafttak, slik at vi kan gå det tredje millennium lyst i møte.

Visjoner, se *Vyer*

Volvo-avtalen fremstod i 1978 som desenniets høydepunkt i det norske rullerende nasjonsbyggingsprosjekt, -- som det forløsende svar på et lenge dypfølt savn. Fortsatt sved sårene etter nedturen med *Den Norske Bil*, og særlig forsmedelig var det at *Söta Bror* hadde noe som vi manglet. Men som *troll i eske* dukket redningen opp i form av en avtale mellom Den Norske Stat og det svenske Volvo-foretaket (en privat kommersiell aktør som slet i motgang). En avtale om at Staten skulle få kjøpe en aksjepost på 40 prosent! Javel, et aksjekjøp altså, en vanlig kommersiell transaksjon formodentlig? Vel, ikke helt. Det var noe med liten skrift. Staten måtte love å skaffe Volvo all den friske investeringskapital som selskapet noengang skulle trenge, samt en fet oljekonsesjon i Nordsjøen. Til gjengjeld gav selskapet uttrykk for et fromt ønske om å bidra til å skape 3500 arbeidsplasser i Norge, og håpet endog å kunne legge inn et godt ord for leveranser av svensk tømmer til norsk treforedlingsindustri, -- det hele riktignok ganske så uforpliktende. Noen ekle gledesdreperer antydte at en slik asymmetrisk avtale kanskje ikke var den lureste form for statlig spekulasjon med norske skattebetaleres penger. De ble heldigvis hysjet ned. Nå måtte ingen skusle bort Norges unike sjanse til å bli en moderne industrinasjon, komplett med egen bilproduksjon vi også! Dessverre skjønnte ikke de dumme svenske aksjeeierne sitt eget beste -- de stemte ned hele avtalen, og snipp snapp snute var Volvo-eventyret ute.

Vyer -- Perspektivrikt lånord av fransk opprinnelse. Det samme som *Visjoner*, men mer norsk, liksom.

Været rakk vi ikke å gjøre noe særlig med i det 20. århundre (selv om dommedagsprofetene hevder noe annet, jfr. bl.a. *CO2-innhold*, *Ozon-hullet*, *Profetier*, *Prognoser* og

Regnskogen). Derimot rakk vi å rasjonalisere vær-terminologien i progressiv lei. Før var *værmelding* (dvs. rapport om nå-tilstanden) og *værvarsel* (dvs. prognose eller spådom om hvordan det muligens vil bli) to klart forskjellige ting. Nåtidags heter det *værmelding* om begge deler. Dermed har vi oppnådd bestandig å kunne ligge i *forkant* av den til enhver tid aktuelle værutvikling.

Wagner, Richard -- Tysk gammelnazist og musikanter. Skrev noen ulidelig langtekkelige opera-stykker (se også *Opera*) hvor statistene opptrer i rare klær, bl.a. med hodeplagg pålimt to kuhorn som står i bue oppover på hver side. Slike hodeplagg benyttes i våre dager fortrinnsvis av satanister samt norske fotballfans og idretts-supportere (et *eufemistisk* nyord som har avløst det etterhvert belastede *sportsidioter*). Sistnevnte svever øyensynlig i den villfarelse at de har iført seg vikinghjelmer. Fenoménet har vært bemerket i media, hvor velmenende folkeopplysere har gjort spede forsøk på å forklare at vikingenes hjelmer aldeles ikke bar horn (det måtte evt. være i overført betydning). Men akk, til ingen nytte. Våre supporterfans har frivillig og entusiastisk latt seg sette horn på, og det later ikke til at vi skal rekke å hjelpe dem av med hanreisymbolene før to tusen og ett er ute.

Wirkola, Bjørn -- Norsk skihopper m.m. Startet sin hopperkarriere som 3-åring i Alta i 1947, avsluttet som Norgesmester i *fotball* for Rosenborg Ballklubb i 1971. Å *hoppe etter Wirkola* betyr i norsk dagligtale at man kommer for sent til å vinne. Dette skjedde med mange i det 20. århundre. Birger Ruud og Arnfinn Bergmann hoppet *før* Wirkola, og rakk derfor å knipe de gjeveste pokalene. Slik måtte det bare være. Dagens norske utøvere hopper fortsatt etter Wirkola. Det er ingen ting de eller vi kan gjøre med det.

Xenofobi -- Rart ord av gresk opprinnelse. Betegner et ugjestmildt fenomén som leilighetsvis har gitt næring (*sikringskost*) til det norske nasjonsbyggingsprosjekt (se bl.a. *EU-striden*, *Språkstriden*, *Svolder* og *Söta Bror*). Senere *bleknet* betraktelig i avglansen fra et *Farverikt Fellesskap*, men utgjør ved terskelen til det 21. århundre fortsatt en baktung komponent i vår nasjonale ballast. Mange vil gå fremtiden i møte med en beklemmende følelse av at *Inni er vi like, men det er utenpå*.

Y-blokken ble bygget på slutten av 60-tallet som en del av *Regjeringskvartalet*, -- et spenstig og ekstremt vellykket nasjonsbyggingsprosjekt som gjorde det mulig å rasere hele den gamle Hammersborg bydel i Oslo samtidig som samfunnets kommandohøyder fikk en

egen lokalgeografisk, geometrisk og alfabetisk identitet. Y-blokkens unike fordel var dessuten at den i avgjørende grad bidro til å usynliggjøre den fæle gamle fasaden på *Deichmanske bibliotek* (en utiltalende grønn søylebygning som i lengre tid hadde vært tilholdssted for bokormer og denslags). Y-blokken er kommet for å bli. Rykter om at den vil bli demontert og plassert på *Tullinløkken* eller på *Gaustad* for å løse plassproblemene på det nye *Rikshospitalet*, må tas med en klype salt. Tiden rakk uansett ikke til for at det kunne skje i det 20. århundre.

Ydmyk ble i 1990-årene det fremste honnørord i norsk idrett og sportsjournalistikk. Å være *ydmyk* betyr å ha evnen til å *nullstille seg* -- å vite at det alltid er det neste stevne som er det eneste som betyr noe. Den idrettsutøver som ikke vet å fortelle media at han eller hun er ydmyk og nullstiller seg litt fortere enn svint, ligger dårlig an. For Norge som nasjon ved årtusenskiftet er det skikkelig godt å vite at vi alle er fryktelig ydmyke og nullstiller oss av alle krefter.

Y2K -- Trendy internasjonal forkortelse av blandet opprinnelse: *Engelsk* (Y for *Year*), *arabisk* (talltegnet 2) og *gresk* (K for *Kilo*, dvs. tusen); kjapp *eufemisme* for den mer sidrumpede **År 2000-problematikken**. At Y2K ville bli fryktelig dyrt -- og faktisk gå selveste *kjøpefesten* en høy gang -- gikk for alvor opp for oss da Dagsavisen Arbeiderbladet 2. desember 1999 kunne fortelle at ifølge det britiske konsulentfirmaet *International Monitoring* ville sammenbrudd og feil på datasystemer i forbindelse med nyttårsskiftet koste det norske samfunnet 27,3 milliarder kroner (ja riktig, 27300000000 blanke norske kroner). Visstnok en beskjeden kalkyle, for allerede den 1. januar 2000 – da det begynte å synes klart at de fryktede sammenbrudd stort sett uteble -- visste ekspertene å mene at de faktiske kostnader til forebyggende tiltak hadde beløpt seg til over *30 milliarder*. Utvilsomt vel anvendte penger (noe annet vil aldri kunne bevises). Heldigvis hadde vi lagt til side noen slanter for påkommende tilfelle, men det var så vidt båten bar! Neste gang vil vi nok sørge for å være føre var...

Zink (subsidiært stavet *Sink*), benyttes bl.a. til *eloksering*, også kalt *forsinkelse*. Det 20. århundre har vært fullt av forsinkelser. Dette har medført at en rekke av de store nasjonsbyggingsprosjektene, som egentlig burde ha vært slutført allerede i det 19. århundre (se bl.a. *Anakronisme*, *Opera* m.m.), ennå ikke er kommet i mål.

Ærlighet varer lengst -- Norsk ordtak med internasjonale forgreninger. Mange mener at det

20. århundre varte uhorvelig lenge, mens andre fastholder at ærlighet vil vare enda lenger.

Øl skaper god atmosfære, hvilket skyldes det høye innholdet av *kullsyre-gass*, også kalt *CO2* (se *CO2-innhold*, men ikke *Fyll*). Øl hører med, men hva slags øl og hvor lenge? Her har det 20. århundre brakt store og skummende rystelser. Til å begynne med så det *mørkt* ut: Favoritten var *Bokkølet* (idag forvist til Vinmonopolets bakerste hyller), tett fulgt av *Bayerølet* (idag mangelvare overalt), med *Lys Export* (likeledes senere havnet på Polet) som en mer beskjeden nummer tre. Etter krigen fulgte *lysere* tider, og i løpet av 60-tallet ble *Pils-generasjonen* et begrep som mer enn antydte hvor markedssegmentene hadde tatt veien. Den påfølgende etablering av *Folkeaksjonen for Pilsen* (se *Folkebevegelse*) samt avleggeren *Pilsens Venner* oppnådde ikke annet enn å sementere den utvikling som allikevel var funnet sted. Men tidene ble ikke bare *lysere*, de ble også *lettere*. Det hederskronede *Landsølet* måtte i 1953 vike for *Lagerølet* (som egentlig var det samme). Lagerølet solgte etterhvert dårlig, og ble derfor i 1972 relansert under nytt navn -- *Brigg* -- og med nytt og lettere *image*, jfr. populærbetegnelsen *Sjåfør-øl*. Bløffen holdt frem til 1981. Da var det på tide med en virkelig tung satsing på den lette bølgen, og vi fikk *Lettølet*. Også dette navnet ble snart udrikkelig, og derfor avløst av den mer trendy benevnelsen *Light*. Hittil har det norske folk rukket å drikke opp det meste av det ølet som ble brygget i her i landet i det 20. århundre (og i tillegg konsumert betydelige kvanta tvilsom importvare), men hvor skal dette ende? Og mens vi brygger på et nytt ølsekkel, må vi bare konstatere at vi heller ikke denne gang rakk å få svar på spørsmålet om *Hvor David kjøpte ølet*.

Ålesund er med sine 38.855 innbyggere (pr. 1.1.2000.) den største byen på Sunnmøre, og dermed er vel det viktigste sagt? La oss likevel ikke glemme at Ålesund i 1876 var tidligst ute i Norge med å ta i bruk *telefonen*, noe byens innbyggere fortsatt bærer preg av. Samt at byen etter brannen i 1904 ble gjenreist i *jugendstil*, og dermed gjennom resten av det 20. århundre har stått som forbilde for byfornyelse med spenst og kvalitet. At Ålesund i 1998 passerte de 150, affiserte dens borgere bare sånn måtelig - her har man viktigere ting å ta seg til enn å jubilere i utide. Og når ålesunderne skal ta det 21. århundre i bruk, vil det utvilsomt skje med den jordnære fromhet, nøkternhet og sinnets likevekt som uttrykkes så vel i det sunnmørske munnhell "*Husk at for Vårherre er vi alle nordfjordinger!*"

Ålreite dyr -- Om innbyggerne i Ninive (eller var det Sodoma og Gomorra) heter det at de

ikke visste forskjell på høyre og venstre, mann og kvinne, og mange dyr. Dette gjaldt også *rådyr*, som innbyggerne ellers ville ha holdt ansvarlig for *dyrtiden* (de hadde jo ikke så mye å rutte med den gangen, jfr. munnhullet *Nå er gode rå dyre*). I vår tidsalder nøyer vi oss med å skjelne mellom **to** slags dyr, nemlig *Ålreite dyr* og alle de andre, som slett ikke er ålreite, og som vi derfor må *ta rotta på*. At *sauer er ålreite dyr* har vært det sentrale uttrykk for den norske *nasjonale ethos* siden kommunevalg-kampen i 1983, der også politikeren *Liv Finstad* deltok. Senere har det imidlertid tilspisset seg i godtfolks holdninger når det gjelder de andre, ikke-ålreite dyrene. Pr. 1999 var situasjonen den at bjørn, jerv og gaupe hadde fått midlertidig godkjennelse som ålreite dyr (under tvil, sauene var ikke blitt spurt), mens ulven i disse varg-tider inntil videre beholder sin gråbein-status som ikke-ålreit skrubbe. Men intet er avgjort, her kan ennå mye skje. En mulig løsningsmodell ble allerede i 1953 skissert av *Thorbjørn Egner* i hans dyriske epos *Klatremus og de andre dyrene i Hakkebakkeskogen*, hvor de slemme og blodtørstige predatorne kvitter seg med sitt stigma ved at de legger om dietten fra fenalår, harepuskoteletter og entrecôte til gulrøtter (og hasselnøtter). Metoden skal imidlertid ikke være blitt utprøvd godt nok til at vi rakk å sette den i verk i full målestokk innen utgangen av det 20. århundre, og deretter vil det trolig være for sent.

År -- Vanlig brukt tidsregningsenhet av varierende lengde (avhengig av hvorvidt det finnes skudd i magasinet, jfr. *Skuddår*). Utviser også varierende adferd vis-a-vis ulike bevegelsesverb: I gamle dager: *Årene kommer*, nå for tiden: *Årene går*. Ved forestående sekelskifter oppfattes årene gjerne som en mangelvare. Det har vist seg vanskelig å sette inn effektive mottiltak. Forsøk på *årelating* har hittil kun gitt negative resultater. Ulike gjenbruksordninger har vært utredet, men vil neppe rekke å kunne iverksettes før det er for sent. Et nærliggende alternativ vil da kunne være å *legge* (eller *trekke*) *inn årene*, eventuelt etter at man først har gått på dem; et kunststykke som ble innøvd av *Olav Tryggvasson* i år 999 og som 1000 år senere fikk fornyet aktualitet.

År 2000-problematikken var veldig viktig, -- dét visste alle som hadde forsøkt. Så viktig at det ble laget en internasjonal forkortelse -- **Y2K** -- så vi alle umiddelbart kunne forstå hva det dreiet seg om. En problematikk så viktig at den forlengst måtte finne sin selvfølgelige plass som selvstendig komponent i det *Millenniumsyndromet* som vi avla et besøk i kap. 5 (hvor vi -- typisk nok -- ikke rakk å underkaste fenoménet noen

nærmere analyse). Litt irriterende å tenke på at alt sammen kunne vært unngått dersom verdens dataprogramvare-leverandører og -brukere hadde vært en smule fremsynte og ikke vært så knipne på plassen. Ett ekstra tastetrykk eller to kunne de vel ha spandert! Men ingen tenkte på sånt dengang. Og *dengang*, det var i 1970-80-årene, dvs. så lenge siden at steinalderen knapt nok var påtenkt. Det ble allerede i 1998 klart at vi umulig ville rekke å **ta høyde for** alle kalamitetene som kunne tenkes å inntreffe. Vi nordmenn lå likevel bedre an enn de fleste, -- vi hadde nemlig utstyrt oss med en **Verdikommisjon** som forutseende nok sørget for at vi ville være så **ydmyke** at vi rakk å **nullstille** oss i tide.

KAP. 7 - EPILOG

Et godt århundre fortjener en epilog. Og den beste honnør vi kan vise det 20. århundre vil være å la det ligge der det er, og i stedet rette blikket fremover – der fremtiden som tidligere bemerket ruller oss i møte. I en av den danske tegnerhumorist *Storm P.*'s karikaturer figurerer som sedvanlig to filosoferende lasaroner hvorav den ene bemerker at *Det er vanskelig å spå*. – Ja, svarer den andre, -- *særlig om fremtiden*. Denne dypsindighet er forlengst integrert i norsk tale – til hverdag og fest – i den trauste kortformen "*Det er som kjent vanskelig å spå om fremtiden*".

Å, ja? Hva annet kan man i så fall spå om?

Du kan selvsagt spå om hva som helst – om hva du vil – så lenge det nettopp bare handler om fremtiden. Du kan spille safe, og holde deg til Predikerens to og et halvt tusen år gamle visdomsord om at "*Det er intet nytt under solen*", eller du kan la fantasien løpe løpsk under gambler-mottoet "*The sky is the limit*". Uansett vil dine odds bare være marginalt dårligere enn fremtidsforskerens finstemte databaserte sannsynlighets-modeller. Dere vil begge måtte erkjenne gyldigheten av *Murphy's Lov*, samt kunne glede dere over at *det vil helst gå godt*.

Denne boken utkommer etter at året 1999 er omme, men fortsatt før det gamle millenniet har fått sin endelige avslutning. Det betyr at den enkelte fremdeles kan rekke å *nullstille seg* for å gå inn i videreføringen av nasjonsbyggingsprosjektet i det neste hundreår med blanke ark.

Leseren vil kunne registrere at resten av denne siden er blank. Det er for at du – som har vært tålmodig nok til å henge med helt hit – nå skal bli belønnet med muligheten til å skrive ned dine egne spådommer, prognoser, planer, krav og ønskemål til hva det 21. århundre bør bringe. Lykke til, og takk for denne gang!

Annotert oversikt:**104 Gode Norske Ordtak**

(hvorav enkelte kan mistenkes for å ha internasjonale forgreninger)

NB! At ordtakene betegnes som "*gode*", henspiller på deres form, gjenkjennelighet og slitestyrke som bærere av felles tankegods. Må ikke tas til inntekt for den feilaktige forståelse at forfatteren i ett og alt skulle gå god for deres sannhetsgehalt eller bruksverdi, hvilket også tør fremgå av kommentarene.

"Lykken står den kjekke bi" (Stemmer kanskje ikke bestandig, men alltid kjekt å lykkes)

"Det er 'kje seiandes, alt som sant er" (Sant nok, leit vi ikke husket det i tide...)

"Av barn og fulle folk skal du høre sannheten" (Slett ikke alltid sant, men ofte nok til at det kan være skikkelig utrivelig)

"På seg selv kjenner man andre" (...og vice versa. Men vær alltid forberedt på overraskelser!)

"En god samvittighet er den beste sovepute" (- Hvordan det står til med nattesøvnen? Takk som spør...)

"Ærlighet varer lengst" (Jepp, folkens, noen ganger *er* det lengden det kommer an på)

"Alle gode ting er tre" (...sa barkebillen)

"En ulykke kommer aldri alene" (Opplagt konsekvens av *Murphy's Lov*)

"Du skal høre mye før ørene faller av" (Hørt sånt sludder, - ørene faller vel ikke av!)

"Liten tue kan velte stort lass" (Så hør på Bøygen, og kjør utenom, da vel!)

"Aldri så galt at det ikke er godt for noe" (Mildt sagt tvilsomt...)

"Navnet skjemmer ingen" (Medfører dessverre ikke alltid riktighet. Likevel et velment motto, som vi gjerne kan legge oss på sinne, til bruk i anstrengte situasjoner)

"Lastenes sum er konstant" (Den bevisst lastefulles livsløgn og evige trøst)

"Ingen røk uten ild" (Direkte feil, og gjerne brukt i ondsinnet insinuerende hensikt. Og skulle det likevel finnes ild - er det dermed sagt at du vet *hvem* som er brannstifteren?)

"Den venter ikke forgjeves som venter på noe godt" (Lett nok å si i etterhånd)

"En fugl i hånden er bedre enn ti på taket" (Hvordan havnet den fuglen i hånden din, du? Du tok deg ikke en tur opp på taket, vel?)

"Bedre føre var enn etter snar" (Har vi ofte fått sanne, - i ettertid. Forøvrig tjener "*Føre-var-prinsippet*" helst som skalkeskjul for allskens obstruksjonsvirksomhet, trenering og handlingslammelse)

"Hastverk er lastverk" (Helt riktig. Dessuten en grei unnskyldning hvis man ikke får bestemt seg, eller ikke gidder å skynde seg)

"Ingen blir profet i eget land" (Litt søkt påskudd for å reise utenlands)

"Det er av sine egne man skal ha det" (Og dét bør vi vel bare være glad for. Hva det enn er, la det bli i familien!)

"Nød lærer naken kvinne å spinne" (Lettantrukket spesialtilfelle av det mer generelle engelskspråklige *"Need is the Mother of Invention"*, og derfor mer begrenset gyldighetsområde - men greit nok)

"Klær skaper folk" (Velantrukket slagord som har vært til megen nytte for bekleidningsindustrien, hvor iallfall motsatsen *"Folk skaper klær"* har full gyldighet)

"Når katten er ute, danser musene på bordet" (Gjelder også Den Norske Mus?)

"Én svale gjør ingen sommer" (...men rop på høsten, så kommer'n!)

"Den må tidlig krøkes, som god krok skal bli" (Sant nok; så løft ditt hode, du raske gutt!)

"Det er mat i god drikke" (Sant det også, men mennesket lever ikke av mat alene)

"En dåre kan spørre mer enn ti vise kan svare" (Kan han virkelig det? En eksepsjonelt begavet dåre, i så fall!)

"Hold hodet kaldt og føttene varme!" (Et kategorisk imperativ, spør du meg)

"Borte bra, men hjemme best" (Du skal ha spilt noen ganger på bortebane for helt å kunne svelge den der)

"En god latter forlenger livet" (Visstnok også medisinsk bevist. Og livet, det er no det likaste, lell)

"Det hjelper ikke å gråte over spilt melk" (Ikke det? Nå visstnok også medisinsk bevist at å gråte er sunt, men prøv selv)

"Godt begynt er halvt fullendt" (Hva du gjør, gjør fullt og helt - ikke stykkevis og delt!)

"Alt er en overgang, sa reven, han ble flådd" (Men så hadde Mikkel heller ikke hørt om avgiftspolitikken)

"Uten mat og drikke duger helten ikke" (Avhengig av tidsperspektivet. Forspiste og fordrukne helter er en uting, men i det lange løp gjelder regelen at spise bør man - ellers dør man)

"Når ølet går inn går vettet ut" (Stemmer dessverre altfor ofte, men kunne det ikke være mulig å finne en rimelig balanse?)

"Det skal sterk rygg for å bære gode dager" (Men det er ikke dermed sagt at onde dager er å foretrekke)

"Når solen går ned i vest, arbeider den late best" (Henspiller på tidligere tiders arbeidsmønstre. Helt passé med det mangfold av flexitid, overtid, sommertid, tidkonto-ordninger, institusjonalisert skoft og arbeidsnarkomani, som råder grunnen ved overgangen til det 21. århundre)

"Den drukner ei som henges skal" (Den der er litt stygg, nå som dødsstraffen er opphevet og all ting)

"Blind høne kan også finne korn" (Holder vanligvis ikke stikk, - heller ikke i overført betydning)

"Ingen kjenner dagen før solen går ned" (Har hittil holdt stikk, men det ryktes at fremtidsforskningen vil kunne rokke ved våre tilvante forestillinger)

"Man lærer så lenge man lever" (Selvros stinker)

"Man lærer så lenge man har elever" (Selvros på lærerværelset)

"Selvros stinker" (Subsidiært: Selvros skal man lytte til, for den kommer fra hjertet)

"Smil til verden og den smiler igjen!" (Tja, det koster vel ikke stort å prøve)

"Bak skyen er himmelen alltid blå" (Velgjørende tanke når det stormer og høljer som verst, og alt er bare grått)

"Det er typisk norsk å være god" (Og det gjelder ikke bare i nyttårstaler, men året rundt!)

"Det viktigste er ikke å vinne, men å slå svensken" (Den der burde vi se å bli ferdig med)

"På kjøretøyet skal storfolk kjennes" (Korrekt. Men er du stor nok, tåler du saktens også å ferdes inkognito...)

"Hver gledesstund du har på jord betales skal med sorg" (Det skal vi bli to om, tenker jeg)

"Har du først tatt Fanden på ryggen, må du bære ham helt frem" (Den Norske Faust)

"Veien til Helvete er brolagt med gode forsetter" (Bedre med *dårlige* forsetter, mener du?)

"Hva du evner, kast av, i de nærmeste krav" (En artig tanke, for noen. Men det gjør det jo ikke så enkelt å stå på krava)

"Tre ganger varm blir den som hugger ved" (Vi forutsetter da at vedkommende ikke bare hugger veden, men også bærer den i hus - og tillike fyrer den opp i eget husvære. Og har da sikkert fortjent å bli varm, hvilket også er poenget)

"Håpet er lysegrønt" (Vel, hvorfor ikke)

"Hovmod står for fall" (Ønskedrømmen for den som selv ikke er hovmodig - og det er vel ingen av oss)

"Når nøden er størst er hjelpen nærmest" (Ønskedrømmen for den som er i nød - måtte vedkommende være sanndrømt!)

"Det blåser sterkest på toppene" (Ja, var det ikke det vi visste!)

"Den klokeste gir seg først" (Han gjør vel det. Skal se at vi her har forklaringen på meget av verdens elendighet)

"Morgenstund har gull i munn" (Har vært prøvd av mange, med stort hell - andre tungmetaller bør fortrinnsvis unngås)

"Morgenstund er tull igrunn" (Nedslående konklusjon hos dem som har prøvd, uten å ha hellet med seg)

"Som man reder, så ligger man" (Erfaringsmessig riktig, med mindre lykken skulle være bedre enn forstanden)

"Enhver er sin egen lykkes smed" (Erfaringsmessig riktig, med mindre lykken skulle være bedre - eller dårligere - enn smedferdighetene)

"Enhver er seg selv nærmest" (Ugjendrivelig sant, men fryktelig irriterende for kannibaler, parasitter og andre altruister)

"Den største gleden du kan ha, det er å gjøre andre glad" (Erfaringsmessig sant, men likevel lurt å se an sitt publikum - enkelte sverger til mottoet "*Skadefryd er den eneste sanne glede*")

"Den enes død er den annens brød" (Eksistensielt prinsipp med gyldighet blant predatorer og kannibaler, samt i spill-teoriens verden når det gjelder de såkalte "*null-sum*"-konflikter. I øvrige mellom-menneskelige relasjoner: Feilaktig virkelighetsoppfatning og forkastelig leveregel)

"Når det regner på presten, drypper det på klokkeren" (Litt finurlig, den der. Gjelder vel slett ikke bestandig, men ganske ofte - og da kan hende både på godt og ondt. Jevnfør forøvrig ordtakene "*Alt godt kommer fra oven*" samt "*Herren lar det regne både over de rettferdige og de urettferdige*", og vi sitter igjen med en noe sprikende konklusjon...)

"Av skade blir man klok" (Reinspikka vrøvl; intet empirisk grunnlag for å påstå noe slikt. Av skade blir man skadelidende - basta!)

"Brent barn skyr ilden" (Ja, noen barn er faktisk ganske oppvakte)

"Du kan ikke få både i pose og sekk" (Vel, det er lov å prøve seg...)

"Etter den søte kløe kommer den sure svie" (Rasende festlig, ... for den som ikke har opplevd det selv)

"Man må smi mens jernet er varmt" (Kan være et greit prinsipp, iallfall hvis du har hastverk. Men glem ikke at "*Hastverk er lastverk*")

"Jo flere kokker, desto mer søl" (Utvilsomt riktig. Men på den annen side...)

"Bedre med intet løfte enn å love mer enn du kan holde" (Som en daværende norsk samferdselsminister sa om seg selv: "*Han lovet ingen ting, men det holdt han også!*")

"Alle kjenner narren, men narren kjenner ingen" (Greit å huske på neste gang du reiser inkognito på T-banen)

"Som du roper i skogen, får du svar" (Her siktes det vel til mulige ekko-virkninger, eller kan hende ingen virkning overhead. Eneste trøst er at å rope i *ørkenen* kan gi et enda mer deprimerende resultat)

"Felles skjebne er en trøst" (Ja, da ligger vi temmelig dårlig an)

"Tale er sølv, men taushet er gull" (Vi sier ikke mer)

"Den som tier, samtykker" (Kanskje best å ta bladet fra munnen, likevel)

"Små gryter har også ører" (Men pass munnen din når det er mindreårige tilstede)

"En venn i nøden er en sann venn" (Helt soleklart)

"Den som kun tar spøk for spøk og alvor kun alvorlig, Han og Hun har faktisk tatt begge deler dårlig!" (En påstand som nesten faller på sin egen urimelighet. Er da heller ikke noe opprinnelig norsk ordtak, men et sløvt kraftuttrykk lansert av den danske multimediaoperatør Piet Hein, som på denne måten lyktes i å ta oss nordmenn på kornet)

"Lediggang er roten til alt ondt" (...og til all fritid. Valget er ditt)

"Tomme tønner (sk)ramler mest" (Å, jasså? Du må'kke komme her og komme her!)

"Krukken går så lenge til vanns at den kommer hankeløs hjem igjen" (I tidligere tider et hyppig brukt ordtak, som pga. sin uklart allegoriske form trolig virket megetsigende. Ved terskelen til det 21. århundre fullstendig ubegripelig)

"Kommer tid, kommer råd" (...mens vi venter på Godot)

"Norge er et land i verden" (Statsmannsord - banalt, men skremmende sant)

"Gammel vane er vond å vende" (I så fall gjelder det bare at man har lagt seg til *gode* gamle vaner)

"Forandring fryder" (Ofte ja, alltid - nei)

"Det er ikke gull, alt som glimrer" (Nei vel, - og "*Sølv er nederlag*", vet vi. Ikke særlig oppmuntrende, disse metalliske ordtakene)

"I mørket er alle katter grå" (Takk, - vi *vet* vi burde ha gjort noe med nattsynet vårt)

"Frem og tilbake er like langt" (En triviell, og ganske så statisk observasjon)

"Frem og tilbake er dobbelt så langt" (En perspektivrik, ja simpelthen dynamisk observasjon)

"Den som sover, synder ikke" (Klassisk eksempel på hva skipperen *ikke* sa til matrosen som hadde sovnet på vakt)

"Den som hvisker, lyver" (- Hørte ikke? Kan du gjenta den der, er du snill!)

"Gå gjerne til glasset med din glede, men ikke til flasken med din sorg" (I og for seg en utmerket leveregel. Men hva tror du kan skje hvis du går til glasset med din sorg?)

"Kjærlighet gjør blind" (Velkjent påstand. Kan det ligge misunnelse bak, mon tro?)

"I krig og kjærlighet er alt tillatt" (En tidligere utbredt oppfatning, som kan hende er gått av moten...)

"Den Vårherre gir et embete, give Han også forstand!" (For n'te gang: Dette er ingen påstand, men et fromt håp)

"Når Fanden blir gammel, går han i kloster" (Aldri for sent å angre: Fromt håp eller kynisk helgardering?)

"Bedre å være dådløs enn rådløs" (Heller ikke dådløs frister særlig, men råd for uråd går visstnok an)

"Matematikken lyver ikke, sa gutten, han regnet ut at han var eldre enn far sin" (En utmerket illustrasjon på gyldigheten av det ibsenske visdomsord *"Når utgangspunktet er som galest, blir resultatet titt originalest"*, jfr. også *Murphy's Lov*)

"Der det er hjerterom er det husrom" (Behøver ingen kommentar)

"Evig eies kun ... et dårlig rykte?" (Nei, kutt ut den der. Og hva det 20. århundre angår - la oss heller huske de *gode* gamle dager...)

"Tiden strekker til for den som bruker den" (OK, så burde vi ha rullet mer i det 20. århundre likevel, da!)